VĚTŠINOVÉ NĚMECKÉ OBCE RAKOVNICKA PO ROCE 1900

VĚTŠINOVÉ NĚMECKÉ OBCE RAKOVNICKA PO ROCE 1900

Rakovnicko o. p. s
2011

Úvod

Německá minulost obcí okresu Rakovník, jejichž obyvatelstvo tvořili do roku 1945 z větší části Němci, zůstává i 66 let po skončení druhé světové války a následujícím odsunu německé menšiny z Československa, tématem, o kterém se nahlas nemluví.

O nakládání s německou minulostí výmluvně svědčí osudy pomníků obětem první světové války. Pokud nebyly hned v prvních dnech po skončení druhé světové války zlikvidovány, byly zbaveny tabulí se jmény obětí a národnostních symbolů a s novými symboly a tabulemi pak posloužily novým obyvatelům obcí k připomenutí svých obětí druhé světové války, popřípadě byly poničeny a ponechány svému osudu. Tento přístup je pro nakládání s německou minulostí typický, ať se jedná o její hmotný nebo duchovní odkaz.

Bývalé většinové německé obce Rakovnicka byly v minulosti součástí politických okresů Jesenice a Žatec. Poslední souborné publikace věnované těmto obcím vyšly v prvních letech 20. století (*Der politische Bezirk Saaz*, 1904, a *Der politische Bezirk Podersam*, 1902), samozřejmě německy (český překlad vybraných částí druhé uvedené publikace, věnovaných obcím Jesenicka a doplněných o některé údaje, byl vydán v 60. letech, podléhal však programu Vlastivědného muzea v Jesenici, směrovaného snahou „pěstovat mezi dosídleným obyvatelstvem Jesenicka vztah k novému domovu a snést průkazný materiál o slovanském původu kraje." Tento zavádějící přístup je bohužel v expozici jesenického muzea přítomný dodnes.

Po zmíněných dvou německých publikacích z počátku 20. století nastalo publikační ticho, které po druhé světové válce přerostlo až v úmyslné zamlčování této části lokálních dějin. Například propagační publikace o Jesenici z šedesátých let omezuje tři století německé minulosti na incidenty sudetoněmeckých nacistů předcházející podpisu Mnichovské dohody a odtržení pohraničních oblastí od Československa. Jestliže už mluví například o výrazných novodobých stavbách ve městě, postavených do roku 1945, omezuje se při strohém výkladu o jejich vzniku na neutrální vyjádření typu „postavena byla roku 1905" a podobně.

Přitom například právě budova bývalé obecné a později i měšťanské školy v Jesenici patří k nejvýraznějším symbolům prudkého rozmachu Jesenice na přelomu 19. a 20. století, jehož neúnavným motorem byl starosta – a Němec – Franz Fassl. Především jeho zásluhou získala Jesenice

nejen honosnou secesní budovu školy, ale také nový moderní vodovod a především železniční spojení. Mohutná budova takzvaného Modrého kříže je zase spjata s činností evangelického faráře – a Němce – Waltera Reinharta, který v budově založil po 1. světové válce pokrokový Domov pro opuštěné děti.

Právě osud Waltera Reinharta ukazuje, jak ošemetné je přistupovat k německé minulosti bývalých většinových německých obcí Rakovnicka s falešnými předsudky o vinících a obětech. Řádová sestra Anne Gurth, která v Domově pro opuštěné děti pracovala ve 30. letech, vzpomíná: „Waltheru Reihnartovi se vedlo stejně špatně jako dalším duchovním, jedno jakého vyznání. Modrý kříž byl nacistům trnem v oku a hledaly se důvody, proč domov zavřít. A také se našly. Jak jsem se dozvěděla ze spolehlivých zdrojů, nezůstalo jen u Reinhartova hanobení, snažili se mu přičíst i horší provinění, jen aby ho dostali do vězení."

Podat ucelený a předsudky nezatížený výklad o dějinách bývalých většinových německých obcí Rakovnicka a důsledcích zlomového roku 1945 pro jejich vývoj je úkolem pro budoucnost. A nutno podotknout, že úkolem dlouhodobým a nesmírně náročným, jehož splnění si vyžádá překonání řady překážek. Ambicí této publikace je pouze vzbudit o toto téma zájem a pootevřít o další kousek dveře k hledání odpovědí.

Rakovnicko o. p. s.

Vlkov – kdysi.

Vlkov – dnes.

Kolešov – kdysi.

Kolešov – dnes.

Chotěšov – kdysi.

Chotěšov – dnes.

Kolešovice – kdysi.

Kolešovice – dnes.

Většinové německé obce Rakovnicka na počátku 20. století

Bedlno (Wedl)

Místní části: Bedlno. 27 domů (2 neobydlené), 139 obyvatel. Průmysl: cihelna s ručním provozem, žulový lom.

Bukov (Muckhof)

Místní části: Bukov. 19 domů, 31 obyvatel.

Děkov (Dekau)

Místní části: Děkov, Nová Ves s osadou *Pumpen*, mlýn *Kleinmühle* a pohodnice. 91 domů (2 neobydlené), 538 obyvatel. Na Novou Ves s osadou Pumpen připadá 25 domů (2 neobydlené) a 133 obyvatel. V obci fara a trojtřídní obecná škola. Kostel sv. Jana Křtitele považován za nejstarší v okolí, založen údajně už v roce 1037. Významné místo v hospodářství obce zaujímá pěstování chmele, roční produkce dosahuje asi 800 metrických centů. Průmysl: mlýn. Spolky: hasičský.

Drahouš (Drahuschen)

Místní části: Drahouš, Svatý Hubert, Smrk, dvůr Pláveč a samota drahoušský mlýn. 33 domů (2 neobydlené), 218 obyvatel, z toho na Svatý Hubert připadá 6 domů (3 neobydlené) a 10 obyvatel, na Smrk 10 domů a 54 obyvatel, na Plaveč 2 domy a 10 obyvatel. V Drahouši kaple (založena 1728, obnovena po požáru roku 1852) a jednotřídní obecná škola v samostatné budově z roku 1901. Průmysl: mlýn. Černínský lovecký zámeček Svatý Hubert postaven počátkem 18. století. V blízkosti zámečku při cestě do Smrku tzv. Hubertův kámen s prohlubní v podobě mělkého okrouhlého sedátka. Podle pověsti odpočíval na sedátku sv. Hubert při lovu ve zdejších lesích. Svobodná dívka, která na kámen usedne, se podle pověry do roka vdá.

Hokov (Hokau)

Místní části: Hokov. 66 domů (6 neobydlených), 312 obyvatel. V obci škola v samostatné budově z roku 1896. Spolky: hasičský.

Hořesedly (Horosedl)

Místní části: Hořesedly. 86 domů (6 neobydlených), 655 obyvatel. V obci filiální kostel (přestavba z roku 1828) sv. Vavřince a sv. Blažeje, dvoutřídní obecná škola v samostatné budově z roku 1867, poštovní a telegrafní úřad. Spolky: rolnický, hasičský.

Poštovní úřad. Obvod úřadu tvoří: Hořesedly, Děkov, Nová Ves, Svojetín, Veclov a Vlkov. V minulosti, kdy byly Hořesedly jedinou poštovní stanicí na pražsko-karlovarské silnici mezi Řevničovem a Libkovicemi, panoval na zdejší poštovní stanici čilý ruch. Hořesedelský poštmistr sám pečoval o 40 služebních koní a další musel velmi často najímat od místních sedláků. Zajímavou postavou byl postilion Michael Steinmetz, který během svého 56letého působení na poštovních stanicích v Podbořanech a Hořesedlích přepravil v poštovním dostavníku přes osmdesát urozených osobností – císaře, krále, knížata, hrabata, arcibiskupy atd.

Hořovičky (Deutsch-Horschowitz)

Místní části: Hořovičky (Horschowitz; od roku 1903 Deutsch-Horschowitz – viz Národní politika z 18. 4. 1903: *C. k. místodržitelství království Českého vydalo vyhlášku, kterou sděluje, že c. k. ministerstvo vnitra povolilo výnosem ze dne 1. dubna 1903, číslo 531, ve shodě s ministerstvy spravedlnosti a financí k žádosti obce Hořovic na Hořovice Německé, Deutsch-Horschowitz*). 79 domů (1 neobydlený), 434 obyvatel. V obci katolický a evangelický kostel z roku 1902, dvoutřídní obecná škola, poštovní úřad (od roku 1888) a telegrafní úřad (od roku 1898). Pomník císaře Josefa II. z roku 1903. Hřbitov z roku 1873. V roce 1905 byla k 100. výročí úmrtí Friedricha Schillera umístěna na školní budově pamětní deska a současně zřízena v obci obecní knihovna, jejíž fond dosáhl brzy téměř 900 titulů. Průmysl: cihelna s ručním provozem. Spolky: zemědělský, hasičský, vojenských vysloužilců. Průmysl: hraběcí herbersteinský žulový lom na Lovíči. Rozvoj těžby od roku 1898. Zdejší tmavomodrá žula považována za jeden z nejtvrdších druhů v Čechách.

Poštovní úřad. Poštovní obvod Hořovičky tvoří: Hořovičky, Vrbice, Kolešov, Hokov, Bukov a Běsno. Spojení obstarávají obecní poslové, do Kolešova a Bukova doručovatelé.

V roce 1863 objevil hospodář Anton Ullmann při orání na svém poli bohatý knížecí hrob z doby laténské. 2. 11. 1873 byl hrob otevřen za účasti hraběte Černína z Petrohradu. Nitro hrobu skrývalo mimo jiné železné součásti koňského postroje, 2 bronzové mísy a jiné předměty, mezi nimiž

vynikaly bronzové faléry s maskovitou výzdobou. Jedna z masek se později stala symbolem Archeologického ústavu Akademie věd ČR.

Chotěšov (Kotieschau)

Místní části: Chotěšov. 33 domů (4 neobydlené), 137 obyvatel. V obci jednotřídní škola v samostatné budově z roku 1899. Spolky: hasičský.

Jesenice (Jechnitz)

Místní části: Jesenice, samoty – 2 mlýny (Horní a Prostřední), hraběcí černínská pila, cihelna, myslivna *Theresienhain*. 218 domů (17 neobydlených), 1342 obyvatel. Ve městě kostel sv. Petra a Pavla, děkanský úřad, c. k. okresní soud, c. k. berní úřad, c. k. pozemkový úřad, c. k. četnická stanice (3 muži), čtyřtřídní obecná škola v samostatné budově z roku 1904, poštovní a telegrafní úřad, stanice c. k. státní železnice Rakovník-Bečov (uvedena do provozu 1897 – úsek Rakovník-Žlutice), obvodní lékař, Městská spořitelna města Jesenice (založena 1892), Zemědělská okresní pojišťovna (založena 1883), tzv. *Helenenhospital* z roku 1892 - domov pro chudé jesenické občany, neschopné vzhledem ke svému vysokému věku práce. Průmyslové podniky: Dvě továrny na výrobu obuvnických podkůvek. První, založená velkoobchodníkem Lüftnerem, je majetkem univerzitního profesora Dr. Bachmanna (Lüftnerův blízký příbuzný) a zaměstnává 80 dělníků. Druhá je vlastnictvím měšťana Franze Kirtschla a zaměstnává 20 dělníků. Roční produkce obnáší v průměru 200 tisíc tuctů párů podkůvek. Parní pila v majetku hraběte Černína. Uvedena do provozu v roce 1873 a zpracuje během 160 dnů (délka kampaně) asi 5000 kmenů. S pilou spojený stroj na výrobu šindelů zpracuje 400 m^3 šindelového dřeva a vyrobí na 150 000 kusů střešních šindelů. Dva mlýny, z toho jeden s pilou. Cihelna s ručním provozem. Trhy: týdenní (každou středu), hojně navštěvovaný. Spolky: rolnický (2), vojenských vysloužilců, dělnický, hasičský – nejstarší v politickém okrese Podbořany. Založen roku 1869, čítá 68 členů a je vybaven 3 hasičskými stříkačkami, 1 hydroforem, 2 károvými stříkačkami a celkem 400 metry hadic. V Jesenici sídlo okresní hasičské jednoty.

Poštovní úřad od roku 1850. Poštovní obvod tvoří: Jesenice, Drahouš, Krty, Kosobody, Chotěšov, Otěvěky, Podbořánky, Žďár, Soseň, Tlestky, Bedlno a Lhota. Poštovní provoz obstarávají poslové, a to denně. Jesenice sama má sedmkrát denně poštovní spojení, a sice čtyřikrát denně poštovní jízdu do Blatna (nádraží), jednou denně poštovní jízdu přes Oráčov do Hořesedel (osobní doprava), jednu denní pochůzku poslem do Blatna (nádraží) a jednou denně docházku poslem do Vysoké Libyně. V neděli a ve svátek se čtvrtá poštovní jízda a pochůzka do Blatna nekoná.

Klečetné (Kletscheding)

Místní části: Klečetné. 40 domů (4 neobydlené), 214 obyvatel. V obci jednotřídní obecná škola v samostatné budově z roku 1903. Spolky: hasičský. Nejvýznamnější památkou je mariánská socha věnovaná v roce 1819 statkářem Wenzelem Zeilerem z čp. 22. Pěšina „Zlatá stezka" z Klečetné k osadě Hůrky upomíná na někdejší dobývání zlata v okolí obce. Památkou na důlní činnost je rovněž „Starý žlab" a stará odvodňovací štola „Trpasličí díra", obydlená podle pověsti trpaslíky.

Kolešov

Místní části: Kolešov. 53 domů (3 neobydlené), 326 obyvatel. V obci kaple a škola v samostatné školní budově z roku 1898. Průmysl: lom. Spolky: hasičský.

Kolešovice (Kolleschowitz)

Městys. Místní části: Kolešovice, Heřmanov, dvůr Keblany a mlýn *Wiesenmühle*. 233 domů (18 neobydlených) a 1442 obyvatel, z čehož na Heřmanov připadá 40 domů a 233 obyvatel. V městysi zámek s parkem, farní kostel sv. Petra a Pavla, obecná a měšťanská chlapecká škola v samostatné budově z roku 1890, živnostenská pokračovací škola pro chlapce a děvčata, mateřská škola, jednotřídní česká soukromá škola a česká mateřská škola, poštovní a telegrafní úřad, stanice buštěhradské dráhy (uvedena do provozu v roce 1883), obvodní lékař, Živnostenská a hospodářská spořitelna a pojišťovna (založena roku 1896). Průmysl: Cukrovar, založený roku 1868, zpracuje během kampaně 150 000 metrických centů řepy a vyprodukuje v průměru 19 700 metrických centů surového cukru. Cukrovar je v majetku Zemědělské kreditní banky. Panský pivovar na 48 hektolitrů. V roce 1901 vyprodukoval 3 792 hektolitrů piva. Parní mlýn. 2 cihelny s ručním provozem, z toho 1 v Heřmanově.

Poštovní úřad. Před vybudováním pražsko-karlovarské silnice vedl poštovní provoz přes Kolešovice, Jesenici, Libkovice a Bochov do Karlových Varů. Kolešovice a Libkovice byly poštovními stanicemi. Po dokončení pražsko-karlovarské silnice byla poštovní stanice v Kolešovicích zrušena a přesunuta v roce 1811 do Hořesedel. Poštovní obvod tvoří: Kolešovice, Zderaz, Keblany, Heřmanov, Pšovlky, Řeřichy, Švihov a Václavy.

Trhy: týdenní (každou středu) a výroční trh na dobytek. Spolky: divadelní, zemědělský, hasičský, živnostenský, vojenských vysloužilců.

V městysi 2 obecní knihovny (založené MUDr. Eduardem Herrmannem s pomocí subvence německého *Schulverein* ve Vídni a Svazem Němců v Čechách). V lokalitě *Wokrlitze* (Okrouhlice) četné archeologické nálezy – nástroje, zbraně apod. Na katastru Heřmanova nálezy z doby kamenné. Archeologické lokality v katastru Kolešovic prozkoumal zdejší četnický strážmistr Josef Bartl (viz také Zderaz a Vrbice) a své nálezy předal muzeu v Teplicích.

Kosobody (Gossawoda)

Místní části: Kosobody, samoty – Spálený mlýn, cihelna. 29 domů, 150 obyvatel. V obci kaple se zvoničkou a dvoutřídní škola. Průmysl: mlýn, cihelna s ručním provozem. Okolní lesy poskytovaly v minulosti dostatek surovin k pálení dřevěného uhlí a výrobě kolomazi. Milíře k pálení dřevěného uhlí se nacházely nad obecním rybníkem.

Kounov (Kaunowa)

Místní části: Kounov. 156 domů, 930 obyvatel. Fara, třítřídní německá obecná škola, česká škola, poštovní a telegrafní úřad, soukromá telefonní stanice, stanice Buštěhradské železniční dráhy a zastávka lokální železnice Louny-Rakovník. Obec je sídlem obvodního lékaře a četnické hlídky (3 muži). Spolky: hasičský (zal. 1875), vojenských vysloužilců (zal. 1876) a další. Na katastru těžba uhlí (od roku 1812), kamenolomy, pískovny, ruční cihelna.

Krty (Gerten)

Místní části: Krty, samoty – hájovna *Theresienhai*n, ovčín, pohodnice. 57 domů (2 neobydlené), 328 obyvatel. V obci kostel sv. Vojtěcha, dvoutřídní obecná škola v samostatné budově z roku 1853. Významným hospodářským odvětvím je těžba žuly. Lom J. Pokornyho z Krt, otevřený roku 1872, zaměstnával v letech 1898-1900 až 100 kameníků. Zdejší modrošedá žula použita např. na stavbu mostu císaře Františka v Praze, mostu v Žatci atd. Kromě žuly rovněž těžba pískovce. V roce 1879 vybudována okresní silnice do Jesenice, v roce 1893 silnice do Blatna. V roce 1897 uvedena do provozu železniční trať Rakovník-Bečov se zastávkou a nákladovou rampou v Krtech. Spolky: dělnický, hasičský. V lese za hřbitovem pověstmi opředený Čertův kámen.

Kůzová (Wallisgrün)

Se sousední Novou Vsí tvoří katastrální obec. Místní části: Kůzová. 39 domů (6 neobydlených), 185 obyvatel. V obci škola v samostatné budově z roku

1885 (společná s Novou Vsí, číslováním příslušná do Nové Vsi) a židovská modlitebna z roku 1812, postavená na pozemku poskytnutém hrabětem Stephanem Wallisem na Kolešovicích.

Lhota (Welhotten)

Místní části: Lhota, hospodářský dvůr Zelený Důl (příslušný ke statku Antona Drehera ve Vysoké Libyni. Pozemky hospodářského dvora Zelený Důl zaujímají 45 % katastru obce). 43 domů (2 neobydlené), 204 obyvatel. V obci jednotřídní obecná škola v samostatné budově z roku 1879. Spolky: hasičský. V hospodářském dvoře Zelený Důl lihovar a strojní výroba šindele.

Nová Ves (Neuwallisdorf)

Se sousední Kůzovou tvoří katastrální obec. Místní části: Nová Ves, samota Bělidlo. 49 domů, 257 obyvatel, z čehož 6 domů připadá na samotu Bělidlo. V obci škola v samostatné budově z roku 1885 (společná s Kůzovou, číslováním příslušná do Nové Vsi). Nová Ves založena v letech 1779-1780 na pozemcích hospodářského dvora hrabětem Stephanem Olivierem Wallisem na Kolešovicích. Do 70. let 19. století rozšířeno v Nové Vsi pálení dřevěného uhlí, výroba kolomazi a dalších souvisejících produktů. V malém rozsahu provozována tato průmyslová činnost ještě na počátku 20. století (dřevěné uhlí, tér, smola, tuk, oleje). Bělidlo v provozu do 70. let 19. století. Od jara do konce podzimu opouští velká část mužů Novou Ves a věnuje se podomnímu obchodu s tukem, olejem, smolou a podobnými produkty v Sasku a dalších částech Německa. Spolky: hasičský, vojenských vysloužilců.

Oráčov (Woratschen)

Místní části: Oráčov, Čížkov s ovčínem, hájovna Lovíč, horní fořtovna, mlýny – Dolní mlýn (také *Schutzig-*, nebo *Gippenmühle*), *Brettmühle* (Pilský), *Neumühle* (Nový), *Schrötermühle* (Schröterův) a *Seewaldmühle*. V obci farní kostel sv. Jakuba, evangelický kostel z roku 1902, dvoutřídní obecná škola, poštovní a telegrafní úřad, stanice železniční dráhy Rakovník-Bečov (v provozu od roku 1897). Průmysl: 5 mlýnů, z toho jeden s pilou, těžba žuly na vrchu Lovíči. V minulosti doložena rovněž těžba pískovce. Na katastru obce 12 rybníků. Spolky: zemědělský, hasičský, vojenských vysloužilců.

Poštovní úřad. Obvod tvoří: Oráčov, Klečetné. Od 16. 12. 1901 je s poštovním úřadem spojen telegrafní úřad. K jeho obvodu patří rovněž Švihov a Soseň.

Otěvěky (Nedowitz)

Místní části: Otěvěky. 37 domů (5 neobydlených), 158 obyvatel. V obci kaple z roku 1807. Průmysl: ruční výroba šindele. Spolky: hasičský.

Podbořánky (Podersanka)

Místní části: Podbořánky, samoty – hájovna *Korita*, mlýn *Chwojkamühle* (Chvojkův), fořtovna *Eugenswald*. 49 domů (1 neobydlený), 218 obyvatel. V obci farní kostel sv. Jakuba, dvoutřídní obecná škola. Průmysl: 1 mlýn, ruční výroba šindele. 60 % katastru tvoří lesy. Spolky: rolnický.

Pšovlky (Pschoblik)

Místní části: Pšovlky, samoty – hájovna, mlýn *Malzmühle*. 83 domů (3 neobydlené), 444 obyvatel. V obci dvojtřídní škola v samostatné budově z roku 1880. Ve dvoře rybník Příkop s ostrůvkem s pozůstatky pšovlcké tvrze. Průmysl: mlýn. Na katastru obce zaznamenány pokusy o dobývání uhlí. V obci zastávka železniční dráhy Rakovník-Bečov. Spolky: hasičský.

Řeřichy (Röscha)

Místní části: Řeřichy. 48 domů (10 neobydlených), 212 obyvatel. V obci 2 soukromé školy - německá vídeňského *Schulverein* a česká Matice školské. Spolky: hasičský.

Soseň (Sossen)

Místní části: Soseň, samota Ovčárna. 42 domů, 233 obyvatel. Spolky: hasičský. V lese na Obecním vrchu pověstmi obestřený Boží kámen.

Svojetín (Swojetin)

Místní části: Svojetín. 96 domů, 619 obyvatel. V obci dvoutřídní německá obecná škola. Továrna na cementové cihly (v provozu od roku 1905). Spolky: hasičský (zal. 1887), společenstvo živnostníků (zal. 1890).

Švihov (Smihof)

Místní části: Švihov. 31 domů, 170 obyvatel. Spolky: dělnický, hasičský.

Tlestky (Tlesko)

Místní části: Tlestky, mlýn *Schreibermühle*. 23 domů, 115 obyvatel. V obci kaple z roku 1876. Spolky: zemědělský.

Václavy (Watzlaw)

Místní části: Václavy, Nový Dvůr (také Horský Dvůr), samota *Hinterwald* (též Hokovské domky). 39 domů (3 neobydlené), 184 obyvatel. V obci jednotřídní škola (expozitura školy ve Velké Chmelištné) v samostatné budově z roku 1884. Spolky: hasičský. Na katastru obce nalezena ložiska černého uhlí.

Veclov (Wetzlau)

Místní části: Veclov. 35 domů, 209 obyvatel. V obci jednotřídní obecná škola. Spolky: hasičský (zal. 1892), místní skupina Svazu Němců v Čechách.

Velká Chmelištná (Gross-Chmeleschen)

Místní části: Velká Chmelištná (původně Chmelištná, název Velká Chmelištná zaveden roku 1903 pro odlišení od Chmelištné na Podbořansku), osada Hůrky a mlýn *Tschetschkamühle* (Čečkův). 61 domů (1 neobydlený) a 345 obyvatel, z čehož 4 domy připadají na osadu Hůrky. Farní kostel sv. Bartoloměje, trojtřídní škola v samostatné budově (dvě třídy v místě, jedna třída jako expozitura ve Václavech). Silnice Čistá – Velká Chmelištná z roku 1903. Od roku 1895 funguje v obci obecní knihovna. Průmysl: mlýn. V okolí osady Hůrky se v minulosti dobývalo stříbro. Průzkum zahájený roku 1892 ukázal, že ložiska stříbra nejsou ještě vyčerpána. Obnovení těžby zhatila nízká výkupní cena stříbra (v roce 2011 nalezen na poli u Hůrek ozdobný havířský kylof). Spolky: zemědělský, hasičský, vojenských vysloužilců.

Vlkov (Wilkau)

Místní části: Vlkov, hájovna. 51 domů, 345 obyvatel. Spolky: hasičský

Vrbice (Fürwitz)

Místní části: Vrbice, samota - cihelna. 54 domů (5 neobydleno), 258 obyvatel. V obci kaple z roku 1862 a jednotřídní škola v samostatné budově z roku 1898. Hřbitov z roku 1888. Významným hospodářským odvětvím je pěstování chmele, roční produkce dosahuje 500 metrických centů. Průmysl: cihelna s ručním provozem. V okolí Vrbice se nachází velké množství archeologických nalezišť, která prozkoumal četnický strážmistr Josef Bartl z Kolešovic (viz také Zderaz). Spolky: zemědělský.

Zderaz (Dereisen)

Místní části: Zderaz. 45 domů, 302 obyvatel. V obci 2 kaple, synagoga a jednotřídní obecná škola v samostatné budově z roku 1875. Obě

kaple vybudovala a udržuje obec. Tzv. velká kaple pochází z roku 1833 a uvnitř skrývá sochu svatého Jana Nepomuckého. Ve svátek tohoto světce (16. května) konána v kapli pobožnost a tento den slaven jako místní pouť. Zvon zavěšený na zvoničce před kaplí nese nápis: *Die ganze Gemein Derassen hat mich giessen lassen 1714* (Nechala mne ulít celá obec zderazská v roce 1714). Významným hospodářským odvětvím je chmelařství, roční produkce obnáší cca 200 metrických centů. V letech 1841-1882, tj. 41 let stál v čele obce rychtář (od r. 1848 starosta) Johann Ratzka (24. 12. 1814 – 4. 6. 1887). Za své zásluhy vyznamenán rakousko-uherským císařem Záslužným křížem s korunou. Po Johannu Ratzkovi převzal úřad jeho syn Franz, starostou obce byl v letech 1882-85. Spolky: hasičský.

V poloze *Am Backofen* objeveny pravěké hroby s pohřebními dary – bronzovými jehlicemi, jantarovými korály, pazourkovými noži, třírohými dýkami z bronzu a pohřebními nádobami. Naleziště prozkoumal c. k. četnický strážmistr J. Bartl z Kolešovic a nálezy předal muzeu v Teplicích.

Zdeslav (Deslawen)

Místní části: Zdeslav, samota Dvůr (*Meierhof*), mlýny *Karlsmühle* (Karlův), *Brettmühle* (Pilský), *Wojtamühle* (Vojtův). 46 domů (5 neobydlených), 197 obyvatel. V obci škola v samostatné budově, vzniklé přestavbou kovárny v roce 1888. V roce 1904 vybudována silnice do Podbořánek a Žihle. V roce 1894 založen ve Zdeslavi rolnický spolek. Průmysl: 2 mlýny, z toho jeden s pilou. Spolky: zemědělský, hasičský.

Významnou událostí byl 10. 7. 1870 česko-německý tábor lidu na katastrální hranici Zdeslavi a Křekovic (zároveň jazyková, německo-česká hranice). Tématem tábora bylo česko-německé smíření, konkrétně se rokovalo o otázce „Mohou-li slovanský a německý kmen české vlasti svorně vedle sebe žíti a kterými prostředky dá se nedorozumění mezi nimi vzniklé odkliditi." Tábora se zúčastnilo přibližně 12 000 lidí, z toho asi třetina Němců z Jesenicka, Podbořanska, Žatecka, Žluticka a Manětínska. V přijaté rezoluci se mimo jiné uvádí: Čechové i Němci souhlasně prohlašujeme, 1. že království české a státní jeho právo, přísahami králův našich až do paměti naší utvrzené, považujeme za půdu společnou, kterou vysoce ctíme a společně chceme všemožně hájiti; 2. že chceme všichni pilně se vystříhati každé zrady na vlasti této i každého oprávněného pohoršení, naopak přičiniti se vždy k dobrému srozumění a spolupůsobení obou kmenův k prospěchu společnému, k rozkvětu a k zvelebení vlasti; 3. v království českém nemá kmen jeden panovati nad druhým, pročež má vše býti odstraněno, co by jakkoliv na úkor bylo národnosti české

neb německé; oběma národnostem budiž stejně volný rozvoj navždy pojištěn ústavou zemskou.

Žďár (Schaar)

Místní části: Žďár. 45 domů (7 neobydlených), 181 obyvatel. V obci kostel sv. Martina z roku 1734, v roce 1853 znovu vystavěn (z původního objektu zachovány pouze základy). Průmysl: mlýn, ruční výroba šindele. Spolky: hasičský.

Národnostní složení většinových německých obcí Rakovnicka v roce 1920

- **Bedlno (Wedl)** – 147 obyvatel - 132 Němců, 12 Čechů
- **Bukov (Muckhof)** – 137 obyvatel - 123 Němců, 14 Čechů
- **Děkov (Dekau)** – 384 obyvatel - 349 Němců, 24 Čechů
- **Drahouš (Drahuschen)** – 240 obyvatel - 235 Němců, 5 Čechů
- **Heřmanov (Hermannsdorf)** – 203 obyvatel - 169 Němců, 34 Čechů
- **Hokov (Hokau)** – 347 obyvatel - 308 Němců, 33 Čechů
- **Hořesedly (Horosedl)** – 594 obyvatel - 469 Němců, 124 Čechů
- **Hořovičky (Deutsch-Horschowitz)** – 604 obyvatel – 547 Němců, 53 Čechů
- **Hůrky (Bergwerk)** - 21 obyvatel - 15 Němců, 5 Čechů
- **Chotěšov (Kotieschau)** – 170 obyvatel - 155 Němců, 15 Čechů
- **Jesenice (Jechnitz)** – 1296 obyvatel - 1227 Němců, 69 Čechů
- **Klečetné (Kletscheding)** – 194 obyvatel - 183 Němců, 11 Čechů
- **Kolešov** – údaje neznámé
- **Kolešovice (Kolleschowitz)** – 1368 obyvatel - 787 Němců, 526 Čechů
- **Kosobody (Gossawoda)** – 131 obyvatel - 127 Němců, 2 Češi
- **Kounov (Kaunowa)** – údaje neznámé
- **Krty (Gerten)** – 382 obyvatel – 342 Němců, 25 Čechů
- **Kůzová (Wallisgrün)** – 167 obyvatel - 165 Němců, 2 Češi
- **Lhota (Welhotten)** – 215 obyvatel - 194 Němců, 21 Čechů
- **Nová Ves (Neudorf)** – 125 obyvatel - 122 Němců, 0 Čechů

- **Nová Ves (Neuwallisdorf)** – 214 obyvatel - 212 Němců, 2 Češi
- **Oráčov (Woratschen)** – 569 obyvatel - 490 Němců, 73 Čechů
- **Otěvěky (Nedowitz)** – 153 obyvatel - 140 Němců, 3 Češi
- **Podbořánky (Podersanka)** – 215 obyvatel - 156 Němců, 56 Čechů
- **Pšovlky (Pschoblik)** – 501 obyvatel - 402 Němců, 99 Čechů
- **Řeřichy (Röscha)** – 224 obyvatel - 138 Němců, 76 Čechů
- **Smrk (Smrk)** – 66 obyvatel - 66 Němců, 0 Čechů
- **Soseň (Sossen)** – 246 obyvatel - 215 Němců, 31 Čechů
- **Svatý Hubert (St. Huberti)** – 10 obyvatel - 9 Němců, 1 Čech
- **Svojetín (Swojetin)** – údaje neznámé
- **Švihov (Schmihof)** – 212 obyvatel - 125 Němců, 87 Čechů
- **Tlestky (Tlesko)** – 111 obyvatel - 110 Němců, 1 Čech
- **Václavy (Watzlaw)** – 195 obyvatel – údaj o národnostním složení neznámý
- **Veclov** – údaje neznámé
- **Velká Chmelištná (Gross Chmeleschen)** – 286 obyvatel - 242 Němců, 41 Čechů
- **Vlkov (Wilkau)** – 313 obyvatel - 299 Němců, 13 Čechů
- **Vrbice (Fürwitz)** – 228 obyvatel - 213 Němců, 15 Čechů
- **Zderaz (Dereisen)** – 261 obyvatel - 230 Němců, 28 Čechů
- **Zdeslav (Deslawen)** – 230 obyvatel - 142 Němců, 82 Čechů
- **Žďár (Schaar)** – 169 obyvatel - 149 Němců, 20 Čechů

Jesenice.

Hořovičky.

Kounov.

Svojetín.

Život ve většinových německých obcích Rakovnicka v letech 1900-1939

Jesenice v letech 1900-1945

Významné novostavby v Jesenici

- 1904 - Budova obecné školy vystavěná městem Jesenice nákladem 100 tisíc K.
- 1906 – Vodovodní systém (vodojemy, rozvody po městě, hydranty atd.) vybudovaný městem Jesenice nákladem 100 000 K.
- 1910 – Chorobinec vystavěný úsilím okresního zastupitelstva.
- 1925 – Pomník obětem 1. světové války; náklady na stavbu uhrazeny z veřejné sbírky.
- 1928 – Stálé kino Hubert (*Huberti-Kino*).
- 1929 – Nový hřbitov u kaple čtrnácti svatých pomocníků.

Podrobnosti k jednotlivým stavbám jsou uvedeny v soupisu významných objektů.

Domov pro opuštěné děti

Významným pokrokovým počinem v Jesenici po 1. světové válce bylo založení Domova pro opuštěné děti, tzv. Modrý kříž. Domov vybudoval farář Walther Reinhart v objektu čp. 101 na náměstí (bývalý hotel Pošta, Kirtschl). Domov poskytoval domov až šedesáti dětem. Po připojení Sudet k Německu v roce 1938 byla činnost domova ukončena a farář Walther Reinhart persekvován. Součástí domova byla ozdravovna v lokalitě Račí hrad mezi Jesenicí a Kosobody.

Podrobnosti k Modrému kříži jsou uvedeny v soupisu významných objektů.

Auta, motocykly, benzinové pumpy

Podle vzpomínek Franze Pillera bylo před válkou v Jesenici 15 aut, 1 sanitní vůz a několik motocyklů. „Rupert Getz měl dvě auta, stejně tak zámečník Piller (zn. Ford). Ludwig Kraus, Oswim Rank a Sams vlastnili vůz zn. Praga,

Dr. Schreck vůz značky Salmson, Hackl a Borst značku Tatra, Lois Schieferdecker, Alois Heckl a Steiners značku Škoda. Na značku aut, které vlastnili Karl Polesi, Karl a Friedrich Glaser si už nevzpomínám. Nákladní auta vlastnili pan Gatscha (zn. Saurer) a Hans Hawel (zn. Praga) a Kraus. V Jesenici jezdilo také několik motocyklů, a to zn. Indian (Blaa Sattler), Harley Davidson (Marie Lifka), Praga (Sepp Piller), DKW (Hans Meixner), další měli značky ČZ a Jawa. Ve městě bylo k dispozici pět benzinových pump - před Jahnovým parkem u školy, před obchodem Josefa Herziga, na náměstí, u obchodníka Lifky proti obchodu Baťa a před nádražním hotelem Kunz."

Dláždění silnice

V roce 1929 bylo zahájeno dláždění státní silnice Plzeň-Most v Jesenici. Náklad pokryla z 85 % státní dotace, 15 % se podílelo město Jesenice. Součástí stavby bylo i vybudování chodníků podél silnice. Žulové kostky byly dodávány z lomu u Podbořánek, provozovaného firmou Johann Mally a Rudolf Burghart, práce byla zadána firmě Ing. J. Kratochvíl a spol. z Prahy 10. V roce 1934 byl vydlážděn úsek Žatecké ulice od domu 226 k domu 239 a v této části ulice provedena i kanalizace. Na vydláždění tohoto úseku bylo použito 1000 krychlových metrů žulových kostek. Dláždění silnice Plzeň-Most v Jesenici bylo dokončeno v roce 1936.

Jesenice v roce 1929

Město Jesenice má 254 domovních čísel a podle posledního sčítání lidu z roku 1921 1296 obyvatel, z toho 1227 Němců a 69 Čechů. Městu patří 1258 hektarů pozemků. Jesenice je sídlem soudního okresu. K soudnímu okresu Jesenice patří 41 politických obcí (48 sídel) s 2804 domy a 15 317 obyvateli. Rozloha okresu Jesenice je 26 637 hektarů. Státní úřady: Okresní soud, berní úřad, četnická stanice. Samosprávné úřady: Okresní správní komise. Starostou města je Otto Gössl. Ve městě se nachází katolické děkanství s kostelem sv. Petra a Pavla (patron: hrabě Černín, děkan: Karl Woda), evangelická kazatelská stanice (duchovní správce: farář Walther Reinhart), židovská obec (rabín: Salomon Löwy). Vzdělávací ústavy: Chlapecká měšťanská škola, chlapecká a dívčí obecná škola (180 žáků), mateřská škola (40 dětí), česká jednotřídní obecná škola (v čp. 165). Humanitní ústavy: městský *Helenen-Hospital* (domov pro chudé městské příslušníky neschopné práce), Spolek Modrého kříže (provozovatel Domova pro opuštěné děti spojeného s domovem pro kojence; domov vede farář Walther Reinhart), okresní chorobinec (personál tvoří: ústavní lékař, ústavní duchovní, 4 řádové sestry jako pečovatelky,

domovník), Rolnická nemocenská pojišťovna Kadaň – expozitura Jesenice. Doprava a spoje: Poštovní a telegrafní úřad (založen v roce 1850), stanice lokální dráhy Rakovník-Bečov. Úvěrové instituce: Městská spořitelna, Rolnická okresní pojišťovna. Cejchovní úřad, notář, advokát, dva lékaři, veterinář, lékárna, drogerie, 2 porodní asistentky. Průmysl: hraběcí černínská parní pila, továrna na kartonáž (majitel Hermann Langer), podkůvkářská továrna a nástrojárna (majitel Karl Lüftner), cihelna se strojním provozem (majitel Ludwig Kraus), cihelna s ručním provozem (majitel Johann Sirowy), továrna na cementové zboží a kamenolom (majitel Anna Womačka, nájemce J. Gregor, stavitel v Žatci). Hotely, vinárny, hostince: hotely – hotel Nádraží, Městský hotel, vinárny – vinárna Aloise Heckla, vinárna Karla Lifky, hostince – U zlatého anděla, hostinec Rudolfa Schieferdeckera. 4 živnostenská společenstva. Obchod a řemesla: pekař (3), vazač, výčep pálenky (2), *Briefmarkenverschleiss* (4), obchod s lahůdkami a ovocem, obchod s koly a šicími stroji (2), obchod s lahvovým pivem (2), řezník (3), holičství – kadeřnictví (3), obchod s obilím, sklenář, obchod se skleněným a porcelánovým zbožím, obchod s karbidem, obchod s klobouky, kloboučník, zahradnictví, kupec (7), obchod s uhlím (2), obchod s kůží (2), *Lohndrusch* a štěrkovna, stavitel (2), mlýn (2), modistka, obchod s ovocem a zeleninou (2), *Pulververschleiss*, kominík, sedlář (2), zámečník (3), kovář (2), pánský krejčí (3), obchod se surovými kůžemi a starým železem (1), dámská krejčová (8), švec (4), *Schuhniederlage* (3), lanař, výroba sodové vody, klempíř (2), *Stempelmarkenverschleiss* (2), obchod střižním zbožím (5), tabákové trafiky (2), truhlář (2), hodinář (2), obchod s potravinami (3), kolář, mandlování prádla, malíř pokojů a lakýrník, tesař, cukrář (2). Ve městě působí 24 spolků.

Oprava děkanského kostela sv. Petra a Pavla

V roce 1934 se uskutečnilo „důkladné restaurování" děkanského kostela, kterému v roce 1933 předcházela oprava vnějšího pláště budovy, provedená stavitelem Alfredem Womačkou. Restaurováním interiéru kostela byl pověřen známý karlovarský malíř Lehninger. Přitom byly odkryty a obnoveny staré fresky. Náklady na restaurování kostela byly uhrazeny z finanční sbírky podniknuté děkanem Karlem Wodou.

Letovisko Jesenice

Před druhou světovou válkou si Jesenice vybudovala pověst vyhlášeného letoviska. Letní hosté přijížděli především z Prahy, ve velkém počtu rovněž ze severních Čech (Most, Teplice atd.). Některé jesenické rodiny měly po léta stále stejné hosty a nezřídka se mezi oběma rodinami vytvořilo přátelské pouto. Velký rybník, který se především z propagačních důvodů

označoval za „Jezero“, nabízel všechny vymoženosti – plovárnu, plážovou kavárnu, projížďky na lodičkách a kajacích, plovoucí ostrovy a v neposlední řadě velkou, travnatou a slunečnou pláž s řadou možností ke hrám. Okolí Jesenice poskytovalo velké množství vycházkových cest, oblíbenou byla především cesta Mlýnským údolím podél idylicky položených lesních mlýnů s tichými rybníky. Letní hosté mohli využít také několik vyhlášených hostinců s domácí kuchyní, kino, denní taneční zábavy a zvláštní oblibě se těšila promenáda lipovou alejí na náměstí. Velký rybník byl rájem vodních sportovců. Hojně se provozoval veslařský i plachtařský sport, děti se srocovaly u vodní skluzavky. Žízeň se hasila petrohradským pivem a tisíce hostů lákaly plážové koncerty a slavnosti. Okrašlovací spolek *Edelweiss* vybudoval v okolí Jesenice vycházkové cesty s lavičkami na místech s krásným výhledem. Úsilí představitelů města směřovalo k „moderní úpravě Jesenice jako klimatických lázní,“ tuto myšlenku však zhatila druhá světová válka.

Sanitní auto

V roce 1934 získala Jesenice sanitní auto, a to z iniciativy místního hasičského sboru, kterému v té době velel mistr stolař Josef Schlägel. Iniciativu podpořila i okresní hospodářská záložna a okresní hasičská jednota. Jednalo se o zánovní osobní vůz značky Fiat 519, rok výroby 1924, v ceně 15 tisíc korun. Na proměnu vozu z osobního na sanitní vzpomíná Edwin Piller: „Úprava trvala čtyři měsíce. Na tehdejší poměry měl sanitní vůz skvělé vnitřní vybavení - dobře odpružené lehátko, sedadlo pro lékaře i pomocníka, kompletní lékárnu pro první pomoc a všechny druhy dlah. Umyvadlo s tekoucí vodou - nádrž na vodu byla zabudovaná ve střeše, prostor pro řidiče oddělený posouvacím okénkem, v transportním prostoru topení s čerstvým vzduchem. Stálá dostupnost sanitky byla zajištěna pomocí telefonního spojení – Jesenice 11. Ještě před předáním auta do služby se uskutečnilo slavnostní posvěcení sanitky během bohoslužby na náměstí. Kmotrou auta se stala hraběnka Černínová. S autem se jezdilo do nemocnic i sto kilometrů vzdálených, zvlášť při epidemiích, kdy byly blízké nemocnice přeplněné.“ Podle vzpomínek Edwina Pillera musel být v roce 1938 vůz vydán českému četnictvu a později byl zničen při nehodě.

Motorová hasičská stříkačka

Město Jesenice pořídilo v roce 1940 pro svůj hasičský sbor motorovou stříkačku Z. W. III/a za 3.850 RM (říšských marek). Ke stříkačce pořídila i potřebné příslušenství. Stříkačka byla pořízena zásluhou starosty Rudolfa Schieferdeckera, starosty sboru Josefa Kauera a dalších funkcionářů sboru. Stříkačku dodala firma Flotha v Sorgenthalu v Krušných horách.

Mlékárna

Pravděpodobně poslední významnou stavbou v Jesenici před koncem druhé světové války byla mlékárna, vybudovaná Zemědělským svazem se sídlem v Reichenbergu. Svou jesenickou kancelář měl svaz v budově ve dvoře rolnické pojišťovny (Plzeňská ulice čp. 34). Se stavbou mlékárny se začalo v roce 1942 na pozemku pod nádražím. Stavbu vedl stavitel Alfred Womacka (Womačka) a po jeho povolání do armády tesařský mistr a majitel pily Josef Paul. Ten rovněž provedl všechny práce ve dřevě, jak venku, tak uvnitř mlékárny. Strojní vybavení dodala a instalovala blíže neurčená holandská firma. Stavba mlékárny byla dokončena na jaře roku 1945.

Zvyky, církevní svátky, tradiční slavnosti

Masopust

Na masopustní průvod ve Vlkově vzpomíná paní Elli Neumann-Pohl: „Večer chodily od domu k domu maškary. My děti měly strach a schovávaly jsme se. Po škole na nás čekali okostýmovaní mládenci a pleskali nás po nohou sáčky vycpanými slámou, aby nás postrašili. Průvod maškar se konal každý rok. Vyvrcholením masopustu byl bál. Masopustní čas a s ním celou zimu uzavřel průvod slaměného panáka a spálení této masopustní figury."

V Hořovičkách se o masopustním úterý chodilo koledovat o koblihy a uzené maso. Zvykem bylo vypít tento den skleničku šnapsu, neboť šnaps vypitý na masopustní úterý měl po celý rok chránit proti komářímu štípnutí.

Zajímavý zvyk se držel v Jesenici. Byl jím takzvaný průvod učedníků. Účastnilo se ho sedm mládenců v předepsaných maskách. Šlo o určitý druh koledy. Předvojem průvodu byl posel, který příchod průvodu učedníků oznamoval následujícími slovy: „Já jsem posel, běžím napřed ohlásit příchod panstva. Moje družina má sedm mužů, od posla až po nosiče s nůší. Jak dám povel, všichni vstoupí." Posel byl oblečený do kostýmu ušitého ze stovek ústřižků a na hlavě měl cylindr. Jako další se objevil hrabě. Svou řeč začínal slovy: „Já jsem dneska hrabětem ze Schönfeldu a mám málo peněz. Protože mám hodně dětí, sotva kdy se sytě najím." Pak předstoupil mouřenín („Já jsem mouřenín z Mouřenínova, však mě všichni dobře znáte") a další postavy. Jako poslední se objevil nosič s nůší, do které ukládal obdržené dárky. Většinou se jednalo o pečivo, ale také o klobásy

a pochoutky, které si posléze učedníci rozdělili mezi sebe. Podle Alfonse Haberzettla se průvod učedníků konal ještě v roce 1939.

Velikonoce

Vzpomíná Alfred Richter z Kounova: „V sobotu před Květnou nedělí jsme my kluci řezali vrbové proutky s kočičkami, které jsme pak o Květnou neděli drželi při bohoslužbě v kostele. Kluci stáli v kostele vpravo od oltáře okolo křtitelnice. Děvčata seděla vlevo od oltáře v prvních lavicích. Když farář Čuban kráčel kostelem k požehnání, dávaly jsme my děti pozor, aby na naše vrbové proutky dopadlo alespoň trochu svěcené vody. Doma pak táta vložil takto posvěcené proutky za krucifix a za domácí požehnání pověšené nad domovními dveřmi."

Na Zelený čtvrtek utichly po bohoslužbě zvony („uletěly do Říma") a varhany. Nahradili je chlapci s řehtačkami. V Kůzové chodil průvod chlapců s řehtačkami třikrát denně. V Jesenici tvořili čelo průvodu chlapci s pojízdnými řehtačkami, za nimi následovali chlapci s ručními řehtačkami a klepačkami. Na určených místech se průvod zastavoval k modlitbám. Vzpomíná Alfred Richter z Kounova: „Kdo z kluků chodil ke zpovědi, mohl se podílet i na „řehtání". Ve dvouřadu kráčeli jako první kluci s dvoukolovými klapačkami, většinou to byli selští synkové. Pak následovaly ruční klapačky a nakonec řehtačky. Průvod chodil před liturgií na Zelený čtvrtek a Velký pátek. Vycházel z Kostelního vrchu a první zastávkou byl kamenný kříž na návsi. Zde se modlilo, rovněž u sochy svatého Jana Nepomuckého na okraji vsi a konečně u Červeného kříže nahoře ve vsi. Průvod doprovázeli dva ministranti s proutky v rukách. Řehtalo se a klapalo po celou cestu přes ves. Jen když se šlo kolem židovských obydlí Glaserových, Aschenbrennerových a Pollakových, řehtání utichalo. Jen se klapalo. Když jsme dům minuli, spustil zas celý orchestr nanovo. Podivné, že se stejný obřad opakoval i u fary. Proč, to nikdo nevěděl. Před kostelem se průvod rozešel." Pochůzku v Hořovičkách popisuje Rudolf Heckl: „Pod vedením jednoho ze starších chlapců se průvod vydal na cestu. V čele šli větší kluci s klapačkami a řehtačkami na kolečkách, konec průvodu tvořili malí kluci. Průvod třikrát obešel kříž ve středu obce při odbočce do Vrbice, poté všichni kluci poklekli před křížem a odříkali Otčenáš a Zdrávas. Poté průvod pokračoval ke katolické kapli, kterou rovněž třikrát obešel. Modlitba se tentokrát odbývala u dveří do kostela. Poslední zastávkou byl kříž *Starrachkreuz* směrem ke Kolešovu."

Od Zeleného čtvrtka do Bílé soboty se dodržoval přísný půst. V kostele v Jesenici byl u mariánského oltáře v předkapli zřízen Boží hrob. Před Bo-

žím hrobem se ministranti modlili bolestný růženec. Na Velký pátek přicházeli k Božímu hrobu i věřící, kteří jinak do kostela moc nechodili. Podle starého zvyku se člověku měla vyplnit tajná přání, pokud se na Velký pátek po pobožnosti Olivetské hory pomodlil postupně u třech křížů. Tento zvyk dodržovaly především ženy a dívky. Když se o Bílou sobotu opět rozezněly zvony a varhany, třáslo se stromy v sadě a v zahradě, aby v nadcházejícím roce přinesly dobrou úrodu. Děvčata z Jesenice se při zvonění zvonů chodila smočit do potoka. V Hořovičkách se na Bílou sobotu pekly mazance a každá služebná osoba ve statku dostala po bochánku. Děvečky navíc obdržely talíř s patnácti čerstvými vejci.

Okázalou událostí o Bílou sobotu bylo v Jesenici procesí při Zmrtvýchvstání. Procesí se účastnilo celé městské zastupitelstvo, všechny úřady ve městě a všechny spolky. Čelo průvodu tvořila školní mládež, duchovenstvo a spolky s prapory a svítilnami. Průvod doprovázela hudba. Okna podél trasy procesí byla vyzdobena zapálenými svíčkami nebo pyramidami ze svíček, obrázky svatých a za Rakouska-Uherska i prapory. Na náměstí odpaloval jesenický lékárník bengálské ohně. Velkolepé procesí vyvrcholilo v kostele slavnostním požehnáním s Te Deum.

Originální zpestření měla procesí Zmrtvýchvstání v Kounově. Vzpomíná Alfred Richter: „S tím nápadem přišel kolem roku 1926 můj otec. Nejdříve jsme u nás doma vyrobili z drátu a pevného hedvábného papíru asi třicet lampionů. Na Bílou sobotu jsme ze dvou velkých trámů sroubili asi sedm metrů vysoký dřevěný kříž a na jeho čelní stranu umístili v pravidelných odstupech připravené lampiony. Několik zbývajících lampionů jsme rozvěsili na kaštany mezi Velkým rybníkem a silnicí. Jakmile zvony v kostele ohlásily začátek procesí, opatrně jsme kříž spustili na vodu na dolním konci rybníka. Na horním konci rybníka seděl můj strýc Tonl a ve chvíli, kdy se procesí objevilo na ulici u rybníka, začal pomalu pomocí chmelového drátku popotahovat kříž po hladině. Byl to nádherný a zároveň povznášející pohled, jak pomalu plovoucí kříž doprovázel procesí během jeho cesty kolem rybníka. Kromě kříže se v hladině zrcadlily i celé pyramidy svíček umístěné v oknech selských statků podél silnice. Nad vším se vznášel zvuk kostelních zvonů a zvonění ministrantů.“ To se opakovalo i v následujících letech.

Na Velikonoční neděli po bohoslužbě se chodilo k příbuzným a známým přát „veselé Velikonoce“.

Děti v Kounově čekala po probuzení do Velikonočního pondělí nadílka v podobě „velikonočních hnízd“ s barevnými vajíčky, nebo velikonočních zajíců s nůší sladkostí.

Hlavní událostí Velikonočního pondělí byla pomlázka. Začínala už brzy ráno a směli se jí zúčastnit pouze chlapci. V Kůzové pouze chlapci, kteří se podíleli na „řehtání" (viz předchozí). Pomlázky spletené z vrbových proutků se zdobily papírovými stuhami. Velikonoční pochůzka začínala už časně ráno. Velikonoční promluvy zněly: *„Guten Morgen, / rotes Ei / a „Scheckl" (scheckiges) dabei, / wenns He-il (Hendl) net glegt hot, / gebt´s mas min zomten (gesamten) Ei!"* nebo *„Rote, rote Eier raus, / sonst peitsch ich engre (eure) / Mala (Mädchen) aus."* nebo: *„Ich bin a klaner König, / gebt´s ma net zu wenig, / lasst mi net zu long steh, / ich muss a Häusl weiter geh!"*, v Kounově také: *„Rot´s Ei, rot´s Ei, wenn ka rot´s, so a weiss, wenn ka weiss, es Hühnl mitsamt dem Ei!"* Odměnou pro koledníky bylo buď barevné vajíčko anebo peněžní dárek, někde i čokoládové vejce, pomeranč nebo moučné jídlo. Dříve dostávali koledníci také cukrová vejce, zdobená pestrými obrázky. Dovnitř vejce byl vložený hrách, takže vejce „krásně chřestilo". Některá cukrová vejce byla opatřená okénkem, které umožňovalo pohled na obrázek skrytý uvnitř vejce. Cukrová vejce byla mezi koledníky považována za zvlášť cenný úlovek. Pomlázka končila kolem poledne. Pokud chlapci v Hořovičkách vykoledovali drobné mince (většinou dvouhaléře), hráli o ně „panna-orel", aby svůj zisk rozmnožili. Organizovanou pomlázku vycházející ze starých tradic pořádal v Hořovičkách německý Svaz mladých a Německý kulturní svaz.

Na Velikonoční pondělí se v Jesenici „chodilo do Emaus" – do některé ze sousedních obcí. Nejčastějším cílem byly Tlestky, kde se pořádala pomlázka mezi dospělými. V Kounově vedla „cesta do Emaus" do Lhoty pod Džbánem.

Velikonoční jízda

O Velikonočním pondělí se místy udržoval zvyk Velikonoční jízdy. Vyhlášená jízda se konala v Kolešově. Náves se hemžila čistě vyhřebelcovanými koňmi a vyšňořenými jezdci. Kolem deváté hodiny začala na návsi polní mše. Jezdci v krojích utvořili kolem oltáře půlkruh, za nimi se shromáždili ostatní lidé. Polní mši doprovázela kapela. Po skončení mše se jezdci vydali ve dvouřadu na vlastní velikonoční jízdu.

Boží Tělo (Slavnost Krve a Těla Páně)

Průvod při slavnosti Božího Těla v Kolešovicích byl podle vzpomínek paní Hedi Schenk značně okázalý. „Už od prvního roku ve škole jsme my dívky chodily při průvodu Božího Těla rozsypávat květy. Sháněly jsme je všude. Na loukách, na stromech, keřích a v zahradách. Jakmile jsme postoupily na měšťanskou školu, bylo nám dovoleno držet stuhu z pláště Panny

Marie. Ve druhé ruce jsme držely bílou lilii. Čtyři větší dívky nesly sošku Panny Marie. Se svou sochou Matky Boží a košíky květů dorazily i hořesedelské a heřmanovské dívky. Nás dívek v bílém bylo vždy spousta. Květy jsme rozhazovaly před Nejsvětějším. Za ním šly hraběnky Hedwiga a Stefanie a paní baronka se svým chotěm. Za nimi četnictvo v gala uniformách a v bílých glazé rukavicích. V plné parádě vyrukovali i hasiči a veteráni. Cestou a u oltářů hrála řízná kapela." První ze čtyř oltářů stál před domem Grimmových, druhý u Buchingerových, třetí u mariánské sochy na návsi a čtvrtý před starým zámkem. Poté, co procesí dorazilo zpět do kostela, doprovodila muzika a bíle oděné družičky návštěvníky z Hořesedel a Heřmanova část jejich zpáteční cesty.

Při průvodu o Božím Těle v Jesenici byly všechny domy na trase okrášlené zeleným listím a cestu pokrývala čerstvě posečená tráva a květiny. Průvod doprovázela střelba z moždířů. Před každým ze čtyř oltářů zpívali účastníci průvodu za doprovodu hudby píseň *O Engel Gottes eilt hernieder*. Na náměstí stály hasičské stříkačky a na nich seděli kominíci. Oltáře ozdobené květinami stály před usedlostmi Lafsových, Schindelarschových, před jižním průčelím hotelu Pošta a u domu Kocholatých.

Den matek

První neděli v květnu se v Kolešovicích slavil Den matek. Součástí svátku bylo procesí z kostela na hřbitov s bohoslužbou za zemřelé matky. V Jesenici se Den matek slavil druhou květnovou sobotu. Vzpomíná paní Brunhild Schindler-Bsändig: „Nehledě k rozmanitým malým pozornostem, které jsme my děti pro mámy připravovaly – a byly zcela jiné, mnohem jednodušší než ty dnešní – vrcholem vždy bylo, když v sobotu večer před Dnem matek po májové pobožnosti z plošiny ve střeše měšťanské školy zahráli hudebníci na dechové nástroje z městské kapely píseň: *„Oh hast du noch ein Mütterchen, dann hab es lieb und halt es wert. Und wenn dir hat der liebe Gott ein schön´res Erdenglück beschert, sag´s ihr und du wirst dopelt froh, kein Herz teilt deine Freude so!"*

Májové pobožnosti, prosebné dny

V Jesenici se májová pobožnost konala každý květnový den za soumraku. První a poslední pobožnost byla zvlášť slavnostní. V Kolešovicích doprovázel pobožnosti zpěv mariánských písní, např. *„Glorwürdige Königin", „Es blüht der Blumen eine", „Meerstern ich dich grüsse", „Milde Königin gedenke", „Mutter muss dich nochmals grüssen"* a závěrečná *„Leise sinkt der Abend nieder".*

Na májovou pobožnost v Kolešově vzpomíná paní Kamilla Riedl, rozená Kleissl: „Na návrší vedle školy stála zvonička. Uvnitř proti vchodu byl umístěn velký kříž. Pod ním byla postavena na vyzděném stupni socha skokovské Panny Marie Pomocné. Po obou stranách sochy hořely svíce. O tento malý oltář pečovala zvoníkova žena. Každoročně v květnu se na tomto malém návrší slavily pobožnosti. Malé děti se vměstnaly do zvoničky, větší děti a dospělí lidé se shromáždili venku. Předříkávání se ujal zvoník, stál nebo klečel přitom na prahu zvoničky. Nejdříve se zpívala mariánská píseň. Vícehlasný zpěv zněl jako varhany. Následovaly vroucné modlitby a prosby obvyklé při májových pobožnostech. Mezitím opět zaznívala mariánská píseň. Nejslavnostnější byl závěr pobožnosti, kdy zvoník rozezněl zvonek a shromážděný dav se modlil andělský pozdrav. Modlili se všichni, i staří a churaví lidé, usazení na lavičkách u blízkých domů.

Účelem tzv. prosebných dnů bylo požádat Stvořitele o požehnání pro plody pole a ochranu polí před špatným počasím. V Jesenici lidé po tři dny putovali časně ráno v procesí přes louky a pole, přičemž u určitých křížů a božích muk se procesí zastavovalo ke krátké pobožnosti. Úlohy předříkávače a předzpěváka se obvykle ujal někdo z obce, obyčejně některý z mužů. Příležitostně byli tímto úkolem pověřeni i ministranti. Poslední prosebné dny v Podbořánkách se konaly ještě od 7. do 9. května 1945. První zastávkou byla socha svaté Anny před kovárnou, druhou kříž u Hlubokého příkopu a třetí socha svatého Floriána. Následující den se procesí konalo v sousedním Žďáru. První a poslední zastávkou byla socha sv. Jana Nepomuckého na návsi, druhou Bauerův kříž a třetí Jilkův kříž. Třetího procesí se zúčastnilo na sto lidí s křížem a šesti prapory. První zastávkou byla Křížová cesta ze Žďáru do Tlestek, druhou tzv. *Weisses-Kreuz* směrem k Tlestkám, třetí sv. Antonín u domu čp. 27, čtvrtou kříž u domu čp. 10.

Svatojánský oheň

Rozšířeným zvykem bylo zapalování svatojánského ohně. Na hranice na Drahoušském vrchu vzpomíná paní Liesl Müller z Drahouše: „Mládenci dovezli na povozech dřevo a vyrovnali ho do velké hranice. Večer, když za zpěvu písně *Flamme empor* dorazili Jeseničtí, byla hranice po několika krátkých proslovech zapálena. Pyšně jsme počítali ohně planoucí na okolních kopcích a za dobré viditelnosti i na vzdálených vrcholech." Přípravy a průběh svatojánského ohně ve Zderazi popisuje Hermann Lothring: „Po celý rok jsme shromažďovali stará košťata a pátrali po starých sudech s kolomazí. Nakonec jsme chodili dům od domu a vyprošovali si staré zbytky dřeva. Ze všeho jsme pak navršili hromadu na výšině proti Pšovlkám. Košťata a soudky jsme upevnili na vysoké tyče, zapálili je a obtan-

čili s nimi hořící hromadu. Kapající kolomaz občas někomu popálila ruce a poničila oblečení. Ale byl to starý zvyk a my ho dodržovali."

Posvícení

Ve Vrbici se posvícení slavilo 14. 9. (Povýšení svatého Kříže), nebo následující neděli. Odpoledne a večer se v sálech hostinců konaly taneční zábavy. Úterý po posvícení se ve Vrbici slavilo malé posvícení (*Nachkirchweih*), nebo také „malé dožínky". Kromě nezbytných prací na dvoře, ve chlévě a stáji se ten den nepracovalo. Ke slavnostnímu obědu se podávalo hovězí v křenové omáčce a kynuté knedlíky, popřípadě pečená husa nebo kachna. Z velkého džbánu se nalévalo žatecké pivo. Po poledním odpočinku odcházeli muži do hostince na besedu, ženy se scházely u odpolední kávy. Odpoledne od 15 hodin a večer se konala taneční zábava. Tímto způsobem se „malé posvícení" slavilo až do začátku druhé světové války.

Ve Velké Chmelištné se posvícení slavilo společně s dožínkami třetí neděli v říjnu. Slavnost začala dopolední bohoslužbou. Odpoledne se v hostinci proti kostelu tančilo při hudbě místní kapely. V pondělí ráno se v kostele konala vzpomínková bohoslužba za všechny zemřelé celé farní obce. Bohoslužby se účastnili ve velkém počtu i lidé ze sousedních vesnic. Bezprostředně po bohoslužbě se konala v hostinci „zlatá hodinka". Uprostřed sálu stál jednoduchý dřevěný svícen se zapálenou velkou svící. Zábava trvala tak dlouho, dokud svíce hořela. Odpoledne patřilo setkáním s příbuznými a domácímu hodování. K jídlu se podávala pečená husa, králičí pečínka nebo pečená kachna. V úterý po posvícení se konalo originální „bramborové posvícení". Vesnicí projel zemědělský vůz tažený dvěma koňmi a doprovázený kapelou. Vůz zastavoval u jednotlivých domů a lidé na vůz nakládali určité množství brambor. Často se tímto způsobem podařilo shromáždit 30-40 metráků brambor. V hostinci pak byly brambory vydraženy a peníze použity na uhrazení kapely, která v hostinci hrála při odpolední taneční zábavě.

Mikuláš

Gert Tobisch z lesovny v Zeleném Dole vzpomíná: „Mikuláš přicházel k dětem vždy v předvečer svého svátku. V dětství byl pro mě tento den dnem plným vzrušení a neklidu. Jak se blížil večer, můj neklid rostl, neboť mé svědomí obtížil v uplynulém roce nejeden hříšek, o kterém by svatý Mikuláš raději neměl vědět. Rodiče brali ten večer naše psy dovnitř do světnice, aby venku neštěkali a neprozradili tak Mikulášův příchod. Ve vyhřáté světnici se každý něčím zaměstnával, vtom najednou vrzly domovní dveře a uslyšel jsem chřestění řetězů. Mikuláš tedy s sebou přivádí čerta,

což znamenalo jediné – že mám nějaký vroubek. Pak se otevřely dveře do světnice a dovnitř vstoupila obrovitá postava svatého Mikuláše s biskupskou mitrou, biskupskou holí a pytlem přes rameno. Byl to náš hajný Hubka, vysoký přes 190 centimetrů. Psi štěkali jako diví, a bylo třeba je uchlácholit. Pak Mikuláš pokynul mě a Brunhildě a zeptal se nás, jestli jsme byli hodní. Samozřejmě jsme přitakali. Zvenku se ozvalo chřestění řetězů. Takže Mikuláš přece jen věděl o našich přečinech! Poté nás na ně svým dobrotivým způsobem upozornil a my samozřejmě slíbili, že se příští rok polepšíme. Psi se mezitím už úplně uklidnili, neboť svými jemnými čenichy odhalili, kdo se v kostýmu svatého Mikuláše skrývá. Starší pes přiběhl k Mikulášovi, očichával ho a vrtěl přitom ohonem. Po modlitbě Mikuláš postavil na zem svůj pytel a rozdělil nám dárky – jablka, ořechy, fíky, pečené „mužíčky" a burské oříšky. Po našem opětovném slibu, že budeme příští rok hodní, se s námi rozloučil a pokračoval ve své cestě. Naše radost z dárků byla po přestálé hrůze samozřejmě veliká."

Vánoce

Přípravy na Vánoce začínaly pečením cukroví (máslové cukroví, medvědí packy, vanilkové rohlíčky, anýzové pečivo atd.). Hotové cukroví se ochutnávalo při večerních sousedských posezeních. Vyprávělo se, pil se lipový čaj nebo čaj z pomerančové kůry, muži dávali přednost čaji s rumem. Kromě cukroví určeného na ochutnávku se jedla jablka pečená v troubě. Poslední adventní týden byl věnován přípravám ozdob na vánoční stromeček. Kromě svíček, lamel a dalších tradičních ozdob se stromek krášlil červenými jablíčky, pozlacenými a postříbřenými ořechy, fíky, cukrovými kolečky, čokoládovými figurkami obalenými ve staniolu a bonbony, zavinutými v nařaseném hedvábném bílém i barevném papíru. Všechny ozdoby byly opatřené dřívky, poutky nebo drátky k zavěšení na stromeček.

Ke Štědrému dni patřil jablečný závin na vídeňský způsob a štola. Než Štědrý večer začal, kontrolovalo se, jestli někde na půdě nebo v sušárně nezůstal viset zapomenutý kus prádla. Průběh Štědrého večera popisuje Alfred Richter z Kounova: „Když byl stromek ozdobený, postavili jsme ještě na trojúhelníkovou desku jesličky se stájí, svatou rodinou, svatými Třemi králi, ovčáky a ovcemi. Červená lampička, spojená s baterií, osvětlovala stáj tajuplným červeným světlem. K večeři jsme se převlékli do svátečních šatů. Sedli jsme si ke stolu. Otec zhasl petrolejovou lampu a zapálil svíčky. Pak jsme se tiše pomodlili. K večeři byla vždy ryba – kapr s bramborovým salátem. Po večeři následovala nadílka. Otec zapálil svíčky na stromku a rozdali jsme si dárky. Pro každého byl obvykle připravený jen jeden dárek, ale radost jsme z něj měli ohromnou. Jednou jsem dostal kapesní

svítilnu. Hned jsem s ní běžel ven a nechal jsem proud světla toulat se po noční obloze."

Štědrý večer vyvrcholil půlnoční bohoslužbou. Vzpomíná paní Hedi Schenk z Kolešovic: „Po jedenácté hodině nastal čas k oblékání a cestě na půlnoční mši. Na Kostelním náměstí stál velký vánoční strom. Šli jsme se před kostelem ještě trochu projít a čekali na zatroubení z kostelní věže. Ozvalo se krátce před půlnocí. Hudba zněla tiše a každý naslouchal krásné melodii prosté vánoční písně *Stille Nacht, heilige Nacht*. Pak se šlo do kostela na mši svatou. Kostel zářil světly. Fritz Peruth, náš varhaník a dirigent kostelního sboru, vložil do hry veškerý svůj um a slavnostně rozezněl varhany k oslavě narození našeho Pána. Také kostelní sbor se smíšeným orchestrem vydal ze sebe to nejlepší, aby bohoslužba byla co nejslavnostnější. V kostele bylo úplné ticho, když smyčcový orchestr hrál své skladby. Při mši se u nás zpívaly jen vánoční písně. Po mši jsme šli domů. Můj otec, který většinou zůstával doma, nám připravil něco k pití pro zahřátí. Pak jsme ještě chvíli společně poseděli a vyprávěli jsme otci, co nás při mši zaujalo. O první svátek vánoční se konala slavnostní bohoslužba. Kostelní sbor zpíval latinskou mši, doprovázen smíšeným orchestrem. Za časů hraběnky Stefanie se o vánočních svátcích hrála krásná divadelní představení. Později v této tradici pokračoval sportovní spolek, zpěvácký spolek a skupiny mládeže. Vzpomínám si na hru *Bláznivý doktor* a operetu *Cesta do ráje*. Na druhý svátek vánoční připadaly jmeniny paní hraběnky Stefanie. Jako děti jsme chodily rády paní hraběnce gratulovat, neboť jsme se tak zas jednou dostaly do zámku."

Významné poutě

Pouť ke kapli Panny Marie na Plávči

Vzpomíná Anton Scheubert z Oráčova: „Každoročně na Svatodušní pondělí se naše farní obec Oráčov spolu s přifařenými obcemi vydala na pouť k naší milé Panně Marii ustavičné pomoci na Plávči. Kolem jedné hodiny po poledni jsme vyrazili na cestu. Z kostela s námi šli i poutníci ze Švihova a Pšovlk. Dívky v bílých šatech nesly sošku Matky Boží, přičemž dívky po prvním přijímání držely stuhy, upevněné k plášti Panny Marie. Svou sošku Panny Marie nesli i poutníci z ostatních obcí. S modlitbami a zpěvem jsme se vydali kolem hřbitova směrem k Sosni. Stoupali jsme pěšinou, která byla sice poměrně strmá, ale o poznání kratší. V Sosni jsme se sešli s poutníky z Klečetné a Sosně. Po krátkém pozdravení důstojným panem

farářem Weidelem se pokračovalo k Plávči. Po zhruba půldruhém kilometru se k nám přidružili poutníci z Kosobod s jejich madonou. Z Oráčova na Pláveč to bylo asi sedm kilometrů. Na Plávči stával velký hospodářský dvůr. Asi tři sta metrů před statkem, na volném prostranství, obklopeném vysokými stromy se nacházela velká kaplička naší milé Panny Marie ustavičné pomoci. Odtud vedla kaštanová alej, na jejímž konci se rýsoval dvůr Plaveč. Po příchodu na poutní místo se dívky se soškami vyrovnaly do řady. Čekalo se ještě na poutníky z Velké Chmelištné, mnoho poutníků dorazilo rovněž z Drahouše a Jesenice. Po uvítání jednotlivých farností následovaly prosebné modlitby a zpěv mariánských písní jako například *Es blüht der Blumen eine*. Následovalo kázání, jemuž dav shromážděný kolem kapličky naslouchal s velkou zbožností. Po návratu do Oráčova se v kostele konalo ještě krátké požehnání."

Barokní poutní kaplička na Plávči je ve skutečnosti zasvěcená Panně Marii Altöttingenské (Altötting – významné mariánské poutní místo v Bavorsku). Zmiňované zasvěcení vzniklo zkomolením slova *Altötting* na slovo *Allthätig*. Tradice poutí na Pláveč přežívala ještě po druhé světové válce. V roce 2004 byla zchátralá kaplička obnovena. V nice kaple se nacházela kopie obrazu Panny Marie Altöttingenské.

Maria-Brief-Fest v Kolešovicích

Maria-Brief-Fest v Kolešovicích se slavil 3. června jako výhradně místní svátek. V roce 1739 věnoval hrabě Georg Oliver Wallis na hlavní oltář kostela kopii obrazu Madonna della lettera zhotovenou podle originálu ve městě Messina na Sicílii. Kopii obrazu požehnal papež Benedikt XIII. V roce 1739 se v Kolešovicích poprvé slavila slavnost *Maria-Brief-Fest*. Každoročně 3. června proudily do Kolešovic davy poutníků a Georg Wallis „měl úmysl postavit kolešovický kostel tak velký, aby pojal všechny poutníky". Své plány však nestihl realizovat, zemřel 1745. Po slavnostní bohoslužbě následovalo procesí k mariánské soše před zámkem.

V červnu se v Kolešovicích slavila rovněž petropavelská pouť (29. 6.). Vzpomíná paní Hedi Schenk: „O deváté hodině byla v kostele slavnostní bohoslužba s latinskou mší a doprovodem orchestru. Odpoledne následovala v režii jednoho ze spolků nebo pana hostinského zahradní slavnost. Na pouť, stejně jako na říjnové posvícení, přijížděli na návštěvu příbuzní. Na pouť i posvícení se peklo ohromné množství koláčů. Vzpomínám si, že když mi bylo šest nebo sedm let, nosily selky, obvykle ale spíš děvečky, k pekaři dlouhá prkna plná koláčků, aby je nechaly upéct. Vždy jsem je obdivovala a přemýšlela, jestli to jednou taky zvládnu, aniž by mi některý

spadl. O pouti jsme ochutnali první borůvkový koláč, borůvky jsme sami sbírali v Pšovlckém lese."

Během roku se v Kolešovicích konalo několik procesí. Podle vzpomínek paní Hedi Schenk se jako první v roce konalo procesí na sv. Marka ke kapličce sv. Marka, věnované rodinou Ullmannových. Kaplička se nachází při cestě ke mlýnu *Wiesenmühle*. Procesí se konalo 25. dubna nebo následující neděli. V neděli po 4. květnu následovalo procesí svatého Floriána. Cílem byla socha sv. Floriána nedaleko domu Lillových u rokle za železničním přejezdem směrem k Pšovlkům. Podle Hedi Schenkové „přitom Češi s oblibou posunovali své vlaky, aby pobožnost rušili. Avšak muzika hrála nahlas a my zpívali silně, takže jsme to ani nezpozorovali. Mysleli si, že půjdeme domů, ale to se mýlili." Neděle po 16. květnu patřila procesí ke kapli sv. Jana na rozcestí do Heřmanova a Zderazi. Cílem procesí 15. června byla socha sv. Víta na návsi zvané *Heiplo*. Po vzniku Československa chodilo církevní procesí i k soše sv. Václava.

Svatovojtěšská pouť v Kounově

Vzpomíná Alfred Richter: „V neděli po 24. dubnu, svátku svatého Vojtěcha, jsme slavili pouť svatého Vojtěcha. Každoročně putovali obyvatelé Kounova a okolních německých a českých vesnic ke kostelíku svatého Vojtěcha, aby vzdali úctu svému patronovi a aby si pro čas nouze vyprosili jeho pomoc. Na prostranství pod kaplí postavili své stánky obchodníci z široka daleka. Mezi stánky se tlačili lidé, aby získali něco na památku pro ty, kteří zůstali doma, nějakou hračku nebo sladkost pro děti, popřípadě něco užitečného pro dům a dvůr. Jak vyprávěli otcové a dědové, měli dřív, ještě před první světovou válkou, obchodníci ze Žatce a Rakovníka své zboží vystavené k prodeji už den před poutí. Lidé putovali ke kostelíku, vzdálenému asi 1 ½ km od Kounova, už v sobotu, aby si obstarali na svátek něco na sebe. V deset hodin zval zvonek k velké bohoslužbě. Uvnitř malého kostelíka se tísnili věřící. K německému chórovému zpěvu hrály chatrné varhany. V dřívějších letech farář kázal věřícím, shromážděným ve svahu pod kaplí, prý ze schodů ke kapli. Ale ty časy byly pryč, teď ve svahu pod kaplí vládl mumraj, který se ztrácel ve změti němčiny a češtiny. Kolem jedenácté hodiny jsme se vydali na cestu domů, abychom doma byli včas na slavnostní pečeni." Vzpomíná Franz Tschernay: „Dopoledne se v kostelíku na svatovojtěšském vrchu konala bohoslužba. V tento den stála na kopci spousta bud a stánků, které nabízely vše, po čem srdce toužilo. Pivem a křenovými klobáskami nás zásoboval hostinský Franz Pedal a po něm jeho nástupce Gust Husnik. Spoustu radosti nám dělal Tittelbach se svým kolotočem. Za pět krejcarů se člověk mohl několikrát dokola povozit. Od-

poledne se samozřejmě konala tancovačka, při které hráli Teiml, Kutscherba, Wenzel Ulrich a jeho hudebníci. Na tancovačku se sešla mládež z celého okolí a brzy byl sál plný jako hrnec nudlové polévky."

Poutě v Jesenici

Ve svátek sv. Jana Nepomuckého (16. května) putovalo každoročně procesí z děkanského kostela v Jesenici k návrší u pily ke kapli svatého Jana Nepomuckého. Procesí s knězem, zpěváky, ministranty a vlajkonoši provázela městská kapela. Před kaplí se konala pobožnost. Poté většina účastníků pokračovala do Drahouše, kde se ve stejný den konala drahoušská a tlestská pouť (kaple v Drahouši je rovněž zasvěcená sv. Janovi z Nepomuku). Po bohoslužbě v drahoušské kapli se šlo do Sperkova hostince, kde se lidé veselili a tancovali, často až dlouho do noci. Kapli sv. Jana Nepomuckého v Jesenici postavili v 80. letech Johann Heinz a Alois Kunz z Jesenice. Procesí ke kapli se konalo až do konce války. V současnosti už kaple neexistuje, uvažuje se však o její obnově.

Tradičním zvykem v Jesenici byla oslava patrona hasičů svatého Floriána. V neděli po svátku svatého Floriána (4. 5.) se na náměstí v Jesenici shromáždili hasiči v parádních uniformách z Jesenice, Tlestek, Drahouše, Chotěšova, Bedlna a Krt. V doprovodu jesenické městské kapely se průvod hasičů vydal do kostela k bohoslužbě. Po bohoslužbě se šlo do hostince, kde byl vyprázdněn velký sud piva, věnovaný obvykle některým dobrodincem. Podle vzpomínek jesenického děkana Karla Wody chodíval průvod hasičů po bohoslužbě nejdříve k domu čp. 41 na Habakuku (dnešní Wintrova ulice), kde se nacházela socha sv. Floriána. Svatofloriánská slavnost se konala přinejmenším do roku 1938.

Hospodářství

Průmyslová výroba

V roce 1905 se v politickém okrese Jesenice uvádí následující průmyslová odvětví: **Mlýny** - Velká Chmelištná (1), Děkov (1), Zdeslav (2, z toho jeden s pilou), Drahouš (1), Kosobody (1), Jesenice (2, z toho jeden s pilou), Kolešovice (parní provoz), Podbořánky (1), Pšovlky (2), Žďár (1) a Oráčov (5, z toho jeden s pilou). Hraběcí černínská **parní pila** v Jesenici uvedená do provozu v roce 1873. Zpracuje během 160 dnů (trvání kampaně) asi 5000 kmenů. S pilou spojený stroj na **výrobu šindelů** zpracuje 400 m^3

šindelového dřeva a vyrobí na 150 080 kusů střešních šindelů. **Ruční výroba šindelů** v Otěvěkách, Podbořánkách a Žďáru. **Cihelny** s ručním provozem - Vrbice (1), Kosobody (1), Heřmanov (1), Hořovičky (1), Jesenice (1), Kolešovice (1), Bedlno (1). **Výroba dřevěného uhlí**, kolomazi a dalších souvisejících výrobků v Nové Vsi. **Cukrovar** v Kolešovicích, uvedený do provozu v roce 1868, zpracuje během kampaně 150 000 metrických centů řepy a vyprodukuje v průměru 19 700 metrických centrů surového cukru. Cukrovar je v majetku Zemědělské kreditní banky. **Panský pivovar** v Kolešovicích na 48 hektolitrů. V roce 1901 vyprodukoval 3 792 hektolitrů piva. Dvě továrny na **výrobu obuvnických podkůvek** v Jesenici. První, založená velkoobchodníkem Lüftnerem, je nyní majetkem univerzitního profesora Dr. Bachmanna a zaměstnává 80 dělníků. Druhá je vlastnictvím měšťana Franze Kirtschla a zaměstnává 20 dělníků. Roční produkce obnáší v průměru 200 tisíc tuctů párů podkůvek. **Těžba žuly** v Krtech (firma Pokorny) a na vrchu Lovíči na katastru Hořoviček (hraběcí herbersteinský lom).

V obcích příslušných do politického okresu Žatec (Kounov, Svojetín, Veclov) se v roce 1905 uvádí následující průmyslová odvětví: těžba uhlí v Kounově, ruční cihelna v Kounově, kamenolomy a pískovny v Kounově, továrna na cementové cihly ve Svojetíně.

U Kounova se štolovým způsobem dobývaly keramické jíly. Na svou prospektorskou činnost v okolí Kounova ve 30. letech vzpomíná Wilhelm Donner: „Dobývání jílu je těžké. Výška jílové vrstvy byla často méně než 40 cm a bylo nutné ji dobývat vleže. Dělníci, ležící na boku a držící v obou rukách špičák, museli nejprve vysekat pískovec pod vrstvou jílu. Jíl vypalující do červena v šachtě k Nečemicím byl tvrdý a musel se odstřelovat. S pomocí špičáku byly po obou stranách chodby vysekány cca 1,3 metru hluboké zářezy. Do každého předvrtaného otvoru byla vložena jedna patrona „Dinamon“, která se odpálila s pomocí zápalné šňůry. Stávalo se, že patrona v určeném čase neexplodovala. Pak musela být vedle ní umístěna druhá patrona a odpálena.“ Nálezy ušlechtilého jílu na úbočí Roviny vzbudily zájem rakovnické keramické firmy RAKO. Wilhelm Donner byl pověřen úkolem vyhledat vhodná místa k jeho dobývání. „Tehdy jsme těžili z už dříve zřízené šachty na okraji lesa směrem k Nečemicím červeně vypalující jíl. Při pátrání po ušlechtilém jílu jsem šel podél úbočí Roviny až k lesnímu kostelíku sv. Vojtěcha u Kounova. Tam zaujal mou pozornost o něco tmavší kus půdy. Příští den jsem na tom místě nechal jedním dělníkem vyhloubit jámu. Sotva metr pod povrchem se nacházela dva metry silná vrstva jílu. Protože se však kvůli blízkosti kostelíka nedalo s těžbou počítat, muselo se pro těžbu najít jiné místo. Na severním úbočí, u silnice z Kou-

nova do Domoušic, jsem našel správné místo, kde bylo možné důl otevřít. Pro jistotu jsem z náhorní roviny nechal udělat ještě jeden pokusný vrt. Díky dobrým výsledkům se mohlo začít s ražením štol." Wilhelm Donner byl pověřen dobýváním jílu a v roce 1935 už pod jeho vedením pracovalo 81 zaměstnanců. „Český šovinismus vedl k tomu, že jsem se po šestileté činnosti u firmy RAKO musel poohlédnout po jiném místě. Už jsem učinil opatření a mohl jsem opodál, v blízkosti české obce Domoušice, nabídnout zainteresovaným firmám k prodeji nové ložisko ušlechtilého jílu. Ložisko získala firma Lischaner Tonwerke z Ústí, která koupila také těžní jámu pražské firmy Nowak v Kounově pod těžní jámou firmy Eberle. Dílo otevřené v roce 1935 jsem vedl až do obsazení Kounova v listopadu 1938. Obsazením Sudet jsem své místo ztratil." Podle Alfreda Richtera existoval u Kounova větší počet míst, kde se dobýval červený jíl, přičemž největší naleziště se nacházelo směrem k Pnětlukám pod tzv. Kulatým stolem. Později byla na Písečném vrchu, kde se do té doby dobýval pouze bílý písek, objevena sloj bílého jílu, kterou dobývala společnost Západočeské kaolinové závody se sídlem v Chebu a získaný materiál byl zpracováván v západočeských a východobavorských porcelánkách. Při dobývání jílu byla zaměstnána „spousta" dělníků, podle Alfreda Richtera byly největším zaměstnavatelem Západočeské kaolinové závody.

Na katastru Kounova byla v provozu také cihelna a několik uhelných dolů. Vzpomíná Alfred Richter: „V rozlehlém areálu cihelny se nacházel obytný dům pro mistra cihláře, velká sušárna, obytný dům pro cihlářské dělníky a cihlářská pec s daleko viditelným vysokým komínem. Mistr cihlář byl už starý a cihelna proto byla v provozu jen občas. Jako děti jsme sledovali cihlářské dělníky při práci – jak dobývají červenou hlínu, které bylo všude kolem dost a dost, přepravují hlínu k hnětárně, jak ji na dlouhém stole tvarují do cihel a hotové syrové cihly převážejí do sušárny. Pec se zapalovala jen občas. Ve dvacátých letech došlo k racionalizaci provozu cihelny a zavedení strojní výroby. Po velkém neštěstí, kdy explodoval přehřátý kotel a výbuch zabil a zranil několik lidí, provoz cihelny na dlouhá léta utichl." Uhlí se na katastru Kounova dolovalo už v 19. století, jak dosvědčovaly staré haldy hlušiny pod Písečným vrchem a v lokalitách Na velkém kuse (*Am grossen Stück*) a *Wostruch*. Pokračuje Alfred Richter: „Za mého dětství, tedy ve dvacátých letech, zaměstnávala spoustu dělníků z Kounova Středočeská šachta a menší schwarzenberská šachta u silnice do Lhoty. Mezi jejich zaměstnanci bylo hodně domkářů, kteří v hornictví našli vítaný přivýdělek. Pracovní podmínky v hornictví nebyly dobré, dobývání sloje uložené asi 100 metrů pod zemí bylo nebezpečné, což vedlo k častějším neštěstím, nezřídka se smrtelnými následky.

Na provoz v podkůvkářské továrně své rodiny v Jesenici vzpomíná Valentin Bachmann: „Továrna byla hodně prostorná. Tvořila ji parní strojovna a kotelna, brusírna s ohlušujícím rámusem, cídící stroje, prostor pro dva podkůvkářské stroje, nově postavená strojovna a celá řada malých místností pro lisy a kovářské ohřívací pece, kde se ručně kovalo dražší, protože trvanlivější obuvnické kování. Kromě toho tu byla ještě balírna a navlékárna. Střední, velmi velká dřevěná hala v zahradě sloužila ke skladovacím účelům. V mé době zaměstnávala továrna 45-55 dělníků, zčásti ze vzdálených míst - Podbořánek, Nové Vsi atd. Výdělek nebyl velký, v průměru 1 zlatý, tj. 2 koruny za den. Práce začínala v 6 hodin, hodina na oběd, konec v 6 hodin večer. Později byl tovární provoz omezen, jelikož konkurence stále rostla. Na výroční trh přicházeli do kanceláře továrny čeští obuvníci z Čisté, Kožlan a dalších míst na jazykové hranici a nakupovali kazové kování, které samozřejmě bylo levnější. Ředitel továrny Syka měl pokaždé s českými ševci o zábavu postaráno."

Rozšířeným průmyslovým odvětvím byla těžba žuly. Kamenolomy v Podbořánkách zaměstnávaly v roce 1933 sto kameníků. V roce 1934 byli u Podbořánek v provozu dva lomy. Menší ve vlastnictví místního občana pana Müllera a větší ve vlastnictví firmy Heinzel a Schmucker. Tento zaměstnával kromě místních dělníků také dělníky z Pastuchovic, Velečína, Ostrovce, Žďáru, Otěvek, Lhoty, dokonce i z Jesenice, Petrohradu a Bedlna. Firma provozovala i lom u Krt. Později se společnost rozdělila, Heinzel zůstal v Krtech a Schmucker se ujal lomu v Podbořánkách. V této době se v Podbořánkách vyráběly v rámci státní objednávky dlažební kostky 10x10 cm.

Počátky hraběcího herbersteinského žulového lomu na Lovíči u Hořoviček spadají do sedmdesátých let 19. století, kdy odtud byly brány kvádry na stavbu železničního mostu u Železné. Poté těžba téměř ustala, a bráno odtud jen příležitostně místními kameníky malé množství kamene pro výrobu hraničních kamenů nebo jednotlivé schody a dveřní rámy. Pravidelný provoz lomu zahájen v roce 1898. V tomto a v následujících letech byly dodávány jen nejrozmanitější kvádry pro nový most Františka Josefa v Praze. Od roku 1900 zde však byly produkovány všechny ve stavebním oboru potřebné žulové výrobky od nejjednodušších podložních kamenů až po precizně opracované ozdobné kusy. Především všechny druhy schodů, dveřní a okenní rámy, prahy, dveřní sloupky, odrazníky, základové desky, dlažební desky, dlažební kameny, komínové hlavice, náhrobkové desky, šablonové kvádry, všechny druhy pomníkových kamenů atd. Zdejší žula (tmavě modrá, střednězrnná) se těšila pověsti jednoho z nejtvrdších druhů v Čechách a s oblibou byla používána při vodních stavbách. Hlavní

odbytiště (mimo lokální odběratele): průmyslová města Podmokly, Děčín, Teplice, Most, Jirkov, Žatec, Chomutov, Kadaň, Karlovy Vary, Vejprty a další. Od svého otevření byl lom provozován po 4 roky ve vlastní vrchnostenské režii, od 1. 7. 1901 byl pronajat úředně koncesovanému kamenickému mistrovi. Žula z Lovíče byla použita také na podstavec monumentu Marie Terezie ve Vídni a při stavbě parlamentních budov ve Vídni.

U Sosně se těžila jemnozrnná, načervenalá žula, ze které se zhotovovaly náhrobky.

Informace o těžbě žuly v Krtech – viz soupis objektů.

Zemědělství

Chmelařství

Hlavním zemědělským odvětvím ve většinových německých obcích na Rakovnicku bylo chmelařství. Rodiče Alfreda Richtera z Kounova pěstovali chmel jako přivýdělek ke svému obchodu se střižním zbožím a textilní galanterií. V hladových létech první světové války chmelnici zrušili a pole osázeli bramborami, zeleninou a pšenicí. Závratně stoupající výkupní ceny chmele v polovině 20. let přiměly otce Alfreda Richtera chmelnici obnovit. Alfred Richter vzpomíná, jak se zájmem prožíval stavbu chmelnice – dopravu dvacet centimetrů silných a šest metrů dlouhých smrkových sloupů, hloubení kotevních jam pro ukotvení krajních sloupů, napínání vodících drátů a zdvihání konstrukce. Práce ve chmelnici začínaly časně zjara seřezáváním chmelových výhonků. Ponechány byly pouze dva, které se pak zaváděly ke svislému vodícímu drátu, upevněnému k podélnému vodícímu drátu na vrcholu chmelnice. Svislý vodící drát držel v zemi kovový kolík a na podélném drátu pomocí háčku. K zavěšování svislého vodícího drátu se používala dlouhá tyč. Sklizeň chmele připadla obvykle na druhou polovinu srpna. „Každý sedlák měl svou skupinu česáčů, 20 až 30 osob, většinou žen a dětí českých horníků z kladenského revíru. Česáči byli ubytováni v komorách nebo po půdách vystlaných senem. Největší statky zaměstnávaly podstatně více lidí. Sklizni občas předcházela stávka česáčů za vyšší mzdy. Do chmelnic se chodilo po ranní kávě. Načesaný koš nosili česáči k „míře". Za plnou „čtvrtku" (25 l) obdrželi chmelovou známku. Načesaný chmel se sypal do velkých žoků. Při česání se réva strhávala z vodícího drátu silným trhnutím. K obědu se jedly buchty a vdolky, které na pole poslala selka. Teplé jídlo, bramborová polévka nebo zeleninový

eintopf, bylo jen večer ve dvoře. Když po práci korzovaly po návsi fešné „panenky", vyrojili se i místní mládenci, aby je dobývali, anebo ještě lépe, aby si s nimi zadali. Mezitím ve dvoře začala pro sedláka hlavní práce. Chmelové žoky byly vyprázdněny a chmel rozprostřen na rošty v sušárně. V každém dvoře se nacházela patrová chmelová sušárna vytápěná uhlím. Od sušárny se táhla ve výši patra chmelová půda, kde se skladoval usušený chmel. Po celou sklizeň ležela nad vsí silná kořeněná vůně chmele, kterou jsme my děti i dospělí měli velmi rádi. Když byla sklizena poslední chmelnice, slavila se dočesná – česáči se vraceli do vsi s veselým smíchem a ozdobení chmelovou révou, aby po vydatném slavnostním jídle vyměnili své chmelové známky za opravdové peníze."

Na sklizeň chmele v Kolešovicích vzpomíná paní Hedi Schenk: „Se sklizní chmele nebylo radno otálet, neboť když chmel zrezavěl, kupci platili méně. Cena za chmel byla vůbec spekulativní. Někdy kupci nasadili cenu vysoko, aby vzápětí cenu srazili, jindy ji drželi co nejníže. Menší hospodáři museli chmel prodat, aby mohli zaplatit svým česáčům, a pak cena vyletěla do výšky. Nebyl to vůbec poctivý obchod. Česat se chodilo k sedlákovi, u kterého se bralo mléko. Česali jsme už jako malé děti. Nebyla to žádná pěkná práce, neboť chmel velmi škrábal, zvlášť když byl mokrý. Ruce jsme si proto chránili rukavicemi bez prstů. Se strženým chmelovým prutem se člověk posadil na stoličku, vedle sebe postavil koš a poté chmelový prut od spodu ke špičce očesal. Pohromadě mohly zůstat jen tři chmelové šištice. K rychlému sklizení chmele bylo zapotřebí velké množství česáčů. Kdyby sklizeň záležela jen na těch pár česáčích z Kolešovic, tři čtvrtiny chmele by přišly nazmar. Proto do Kolešovic přicházeli česáči i z daleka. Byli to především Češi. Jen panský dvůr zaměstnával asi 100 až 120 česáčů a sedláci mezi 30 až 50 cizími česáči. Pro ně bylo třeba vařit a postarat se jim o nocleh. To byl úkol pro selku a její čeleď. Sedlák se svými pacholky se musel postarat, aby se chmel dostal domů a o sušení chmele. Cizí česáči obvykle chodili po večeři ještě do hostince. Pili a tancovali, říkali jsme tomu čurbes."

Sušárny švestek

V Klečetné bylo rozšířené pěstování švestek. Vzpomíná Anton Scheubert: „Sklizeň začínala ještě před skončením sklizně chmele. Jeden z česáčů švestek vylezl na strom a vší silou zatřásl větvemi. Švestky popadaly na cíchu rozprostřenou v trávě pod stromem. Pak česáči švestky posbírali a uložili je do připravených košů. Když jich bylo pohromadě asi metrák, odvezli je na vozíku domů ke zpracování." Část úrody posloužila k přípravě povidel, část se sušila.

Sušárny švestek stály mimo ves, neboť požár přetopené sušárny nebyl ničím výjimečným. Jak taková sušárna fungovala, popisuje opět Anton Scheubert: „V čase sklizně byla sušárna v neustálém provozu čtyři nebo pět týdnů, a to i v noci a o nedělích. Vnitřní prostor sušárny měřil asi 4x7 metrů. Kamenné zdi byly silné asi půl metru. Vazba střechy byla ze dřeva a pokrytá došky. Do sušárny vedly jen jedny dveře a kromě nich bylo v sušárně jen malé okénko, ve kterém v noci svítilo matné světlo petrolejky. Kamna byla z žáruvzdorných cihel, spojených jílem, kterého byl u nás dostatek. Přikládat se dala až metrová polena. Roztápění sušárny trvalo celý den. Nad kamny byla v určité vzdálenosti umístěná konstrukce z trámků, do které se vkládaly takzvané lísky. Byly dlouhé 150, široké 50 a vysoké 10 centimetrů. Dno lísek tvořily propojené loubky. Na ně se pokládaly čerstvé švestky. Lísky se nejdříve zasouvaly do nejhořejších pater konstrukce. V sušárně mohlo být umístěno až 90 lísek. Po několika hodinách byly lísky posunuty o úroveň níž, blíže k topeništi. Šťáva z plodů kapala na kamna a člověk musel být při topení vždy opatrný, aby nedošlo k požáru. Čím byl konec sušícího procesu blíž, tím častěji bylo třeba lísky vyjmout z konstrukce a oddělit už suché plody. To bylo možné jen pomocí vlhkých rukavic. Nakonec byly lísky vytaženy i se švestkami, které na nich zůstaly, a odstaveny venku k vychladnutí. Pokud sušárnu nenaplnila jedna rodina, používalo sušárnu několik rodin naráz. Na čele lísky bylo křídou poznamenáno jméno příslušné rodiny. Při sušení zbýval i čas na přátelské popovídání, nesmělo se však přitom zapomenout na oheň v kamnech. Usušené plody se po vychladnutí ukládaly do vzdušných pytlů a v nich se skladovaly na půdě. V létě, když bylo velmi teplo, si lidé brali sušené švestky s sebou na pole. To byla tenkrát naše žvýkačka. Když člověk švestku žvýkal, nedostal žízeň."

Sport

Erich Zimmerman z Vrbice vzpomíná na své dětské nadšení pro fotbal: „Hráli jsme na každém alespoň trochu rovném místě. Za branku posloužila brána do statku nebo jen dva klacky zapíchnuté do země. Nadšení mladých pro fotbal bylo nepřehlédnutelné, a proto obec zřídila vedle cihelny hřiště s opravdovými brankami. Hrály se tu zápasy proti mládeži z okolních obcí. Přestože hostující mužstva tvořili většinou chlapci starší než my, obvykle patřilo vítězství nám." Kromě fotbalových utkání se ve Vrbici pořádaly běžecké závody a později i závody v lehké atletice. Děvčata ráda hrála národní házenou. Léto patřilo plavání, zima sáňkování, lyžování na vrchu *Kirschberg* a bruslení na obecním rybníku.

V Kolešovicích působily před druhou světovou válkou dva fotbalové kluby – Německý fotbalový klub a Český lev. Jednou do roka se oba kluby utkaly. Atmosféru při těchto prestižních zápasech líčí paní Hedi Schenk: „Hřiště bylo obsypané lidmi. Češi si často na zápas vypůjčili z některého z okolních, lepších fotbalových klubů brankáře a jednoho nebo dva další hráče. Díky tomu nebyl Český lev pro naše německé mužstvo lehkým soupeřem. Při utkání jsme naše bouřlivě povzbuzovali v němčině, Češi své v češtině, takže z toho někdy bylo pěkné haló. Zápas většinou skončil remízou, málokdy naší prohrou. Na vítězství jsme byli velice pyšní."

První fotbalový klub v Jesenici založil v roce 1920 Fritz Hockauf. Začátky klubu byly těžké, neboť v té době vládlo přesvědčení, že fotbal není sport, ale pouhá zábava pro rváče. Rodiče proto svým dětem fotbal zakazovali. Přesto se Hockaufovi podařilo získat dostatečný počet nadšenců k založení družstva. Nastaly však problémy se sháněním vhodného hřiště. Majitelé pozemků nechtěli svá pole fotbalistům poskytnout, klub uspěl teprve u Franze Fassla a jeho syna Heinricha, kteří klubu dali k dispozici své pole v Žatecké ulici. Tam se hrál první zápas.

První fotbalové mužstvo v Jesenici tvořili tito hráči: Fritz Hockauf – kapitán, Willi Böhm, Adolf (nebo Paul) Bachmann, Bruno Hauer, Alois Heckl, Franz Lifka, Josef Paul, Rudl Paul, Rudi Schieferdecker, Fritz Wolf a Willi Wolf. Postupně přistoupili do klubu i další členové: Franz Bär, Franz Dürschmied, Bruno Langer, Anton Oswald, Fritz Paul, Willi Paul, Willi Frank, Alois Schieferdecker, Josef Sterzl, Josef Skala, Karl Wenisch, Franz Wolf a další.

Po smrti Fritze Hockaufa v roce 1923 klub skomíral. Jeseničtí fotbalisté ztratili nejen kapitána, ale i stálé hřiště. Klub brzy zanikl.

K obnovení fotbalového klubu došlo v roce 1930 z iniciativy Herberta Schieferdeckera. Vzpomíná: „Dlouho se mi nedařilo klub vzkřísit. Ing. Bruno Hauer a Josef Abeles mě častokrát vybízeli, abych konečně klub dal dohromady, neboť jsem prý rozeným organizátorem, který to navzdory všem překážkám dokáže. Tak jsme se s několika přáteli usnesli, že založení klubu vezmeme opravdu vážně." Ustavující schůze Německého fotbalového klubu (DFK) se konala v salonu hotelu Worschech. Schůze se podle záznamů Herberta Schieferdeckera zúčastnili: Josef Gatscha, Anton Grüner, Anton Heidler, Karl Heidler, Josef Heinz, Karl Jansky, Erich Löwy, Martin Ovsik, Josef Ovsik, Ignaz Knopp, Anton Knopp, Hubert Krieglstein, Willi Rank, Emil Rank, Herbert Schieferdecker, Franz Skala, Karl Wenisch, Wenzl Wenisch, Andreas Zörner. Prvním předsedou klubu byl zvolen Martin Ovsik, jednatelem a vedoucím družstva Herbert Schieferdecker. Klubovými

barvami se stala modrá a žlutá. První utkání sehrál DFK Jesenice v blízké Žihli. DFK zvítězil 5:2. První hřiště propůjčil klubu Anton Jesenský. Bylo to pole za Lüftnerovou továrnou. První utkání se tu hrálo 28. 7. 1930, soupeřem DFK byla opět Žihle. Tentokrát Jesenice podlehla 1:2.

Zájem o fotbal v Jesenici rychle stoupal (DFK měl brzy přes osmdesát členů), a tak už po roce vznikl v Jesenici druhý fotbalový klub DSV. Barvami DSV byla červená a bílá. Za klub hráli: Bruno Hauer, Hans Heckl, Franz Bär, Fritz Paul, Rudl Paul, Alois Fürst, Karl Koncal, Heini Neumann, Alois Schieferdecker, August Schäfer, Franz Wolf, Rudolf Stohwasser a další.

Od roku 1932 se fotbalové zápasy odehrávaly na hřišti nad pilou. Z iniciativy Fotbalového svazu českého severozápadu došlo brzy ke sloučení obou jesenických klubů a vytvoření jediné silné organizace - Německého sportovního klubu. Prvním předsedou klubu byl zvolen majitel cihelny Ludwig Kraus. V sezoně 1936/1937 měl klub více než 120 členů. Pořádaly se mimo jiné nedělní bleskové turnaje s osmi kluby. Poslední utkání sehrál klub v roce 1938, po připojení Sudet k Německu klub zanikl.

V Jesenici působil rovněž tělocvičný spolek *Deutschvölkische Turnverein Jechnitz*. Největší rozkvět zažil spolek po první světové válce. Tehdy ke spolku přistoupilo mnoho zaměstnanců firmy Emag z Mohelnice, pracujících na elektrifikaci Jesenice. Podle vzpomínek A. Neunera znamenal jejich příchod pro tělocvičené dění ve městě velkou vzpruhu. „Z Mohelnice s sebou přinesli řadu zkušeností a někteří byli skutečnými umělci ve cvičení." Na činnost dětského družstva tělocvičného spolku vzpomíná paní Elli Nowak: „Naším vedoucím byl Anton Bständig, který měl k ruce Josefa Trnku, Rudi Böseho a další starší cvičence. Co všechno jsme dělali! Prostná, cvičení s míči, provazem, obručemi, kužely a holemi. Nacvičovali jsme i krásné lidové tance."

Střediskem vodních sportů byl v Jesenici Velký rybník. Na hladině bylo živo jako na velkých městských koupalištích. Hojně se provozoval veslařský a plachtařský sport.

Zimním sportům vévodilo mezi jesenickými dětmi sáňkování, oblíbené bylo i bruslení. Za sáňkařskou dráhu sloužila státní silnice z Tlestek do Jesenice nebo silnice od Drahouše po stráni Drahoušského vrchu.

Oblíbeným koupalištěm byly v létě tři velké rybníky u Zdeslavi – *Brettsäge-Teich*, *Reimmühlteich* a *Rumpelmühlteich*. Tato koupaliště si bohužel vyžádala mezi plavci i několik smrtelných obětí.

Fotbalový klub v Podbořánkách vznikl na jaře roku 1933. První zápas na fotbalovém hřišti v blízkosti kamenolomů byl sehrán 7. 5. 1933 a soupeřem Podbořánek byla Vysoká Libyně. Podbořánky zvítězily 4:2.

Hudba, divadlo, film

Od roku 1873 působil v Kolešovicích Zpěvácký a hudební spolek. U jeho zrodu stáli úředník cukrovaru Krehan, učitel Guschl, Franz Loukota a Franz Treschl. V roce 1919 měl spolek kolem čtyřiceti členů. Velkolepou událostí bylo v roce 1923 svěcení spolkového praporu spojené s oslavou půlstoletí existence spolku. Slavnost se konala v zámeckém parku za účasti několika hostujících pěveckých sborů. V roce 1927 spolek vystoupil na pěvecké slavnosti ve Vídni. Téhož roku přibyl k pěveckému sboru orchestr. V roce 1931 byl sbormistrem učitel Voigt. Po něm následoval učitel Barthelt a posledním sbormistrem byl Fritz Peruth. Spolek pořádal i divadelní představení.

Zatímco Žďár a Lhota byly známé jako muzikantské vesnice, v Tlestkách a Drahouši se dařilo divadlu. Na předválečná představení vzpomínají paní Liesl Müller a paní Mally Mahr: „Prvním úkolem bylo obstarat vhodnou hru. Tohoto úkolu se ujali naši učitelé. Většinou vybrali veselohru, zkoušel se však i muzikál. Po rozdělení a rozepsání rolí se začalo pilně zkoušet. Hrálo se ve Sperkově hostinci a velký lokál často nedokázal všechny diváky pojmout. Na představení přicházeli i lidé z okolí včetně Jesenice."

Po první světové válce byly ve Vrbici pořádány pod vedením učitele Alfreda Kreissla zábavné večery. Na programu byly jednoaktové hry a sólové výstupy. Hudební mezihry obstarávala paní Melitta Miksch (klavír), Julius Grübl (housle) a dva až tři mladí violisté. Časem si organizátoři večerů troufli i na lidové divadelní hry. Zvlášť představení Čtvrtá nabídka mělo takový úspěch, že se dočkalo několika repríz a přilákalo i diváky z okolních obcí.

Ve třicátých letech se ve Vrbici utvořila hudební kapela. V kapele hráli: Julius Grübl (housle), učitel Lösch (harmonium), Karl Kreissl (bicí), Sepp Heckl (klarinet) a Karl Kreissl (druhé housle). Repertoár tvořily lidové písně, valčíky, polky a pochody.

Pozoruhodné umělecké úrovně dosáhl hudební spolek, tvořený hudebníky z Podbořánek a okolních obcí. Vznikl v roce 1900. Vystupoval při slav-

nostech, církevních oslavách, tanečních večerech a při dalších událostech. V roce 1931 se jednalo o velké hudební těleso s dvěma desítkami hudebníků a velkou škálou nástrojů (kontrabas, pozoun, trubka, buben, mandolína, klarinet, citera, housle, flétna, saxofon atd.).

V roce 1928 bylo v Jesenici uvedeno do provozu první stálé kino (*Huberti-Kino*). Premiérovým představením byl 28. 9. 1928 film Tančící Vídeň. Film S hudbou životem inspiroval místní tělocvičný spolek k nastudování výpravného pohybového představení. Vzpomíná paní Elli Nowak: „Ústřední píseň filmu posloužila jako stěžejní myšlenka půvabného baletního vystoupení několika děvčat v růžových šatech. Stály jsme za velkým svazkem not a při každém tónu vykoukla zpoza svazku jedna dívčí hlava. Nakonec se svazek zvedl a daly jsme se do tance. Cvičenci stavěli živé pyramidy, předváděli cvičení s náčiním a podobně. Představení v přeplněném sále hotelu Worschech trvalo čtyři hodiny."

Každé léto zavítal do Jesenice cirkus. Jednou to byl Texas Tex, jindy King nebo Blondini. Cirkusová představení se odehrávala na náměstí a proudili na ně mladí i staří. Vstupné do cirkusu King bylo 3 koruny.

Na kulturní dění v Jesenici mezi světovými válkami vzpomíná Herbert Schieferdecker: „Na konci 1. světové války, když opět zavládly trochu normální poměry, zatoužili lidé po zábavě a pobavení. Tak každý rok přijížděly do našeho města nové divadelní soubory, kočovné biografy a loutková divadla, a všichni si přišli na své. Nejznámější divadelní soubor, který Jesenici navštěvoval, byl z někdejšího Městského divadla v Ambergu. Soubor vedl Willi Pipping. Amberské divadlo mělo pokaždé velký úspěch, velký sál městského hotelu byl na každé představení vyprodaný. Hrála se činohra, opereta i frašky. K vidění byli dobří herci, například Linda Lauer, Wilma Stark, Kurt Zwarg, Willi a Paul Pipping a nejznámější z nich Gustl Datz. Když Pippingovci opustili Jesenici, přijelo do města na půl roku kino Settler. Dobrou návštěvnost mělo i loutkové divadlo. Ke kulturnímu dění přispívaly i divadelní soubory tělocvičného spolku, dámského katolického spolku a společenské organizace *Edelweiss*. Každoročně sklízely úspěch při Velikonocích, Vánocích a na Silvestra. Hrály vždy před vyprodaným domem. Zážitek prvního řádu poskytovaly nádherné koncerty pěveckého a hudebního spolku."

Hudební a pěvecký spolek v Jesenici pořádal své vyhlášené koncerty v sále hotelu Worschech. Jeho repertoár tvořily lidové písně i těžší pěvecká čísla od Silchera, Schuberta, Verdiho a Wagnera. Sbor zpíval stejně dobře v doprovodu orchestru i a capella.

Městská kapela existovala v Jesenici prý už v roce 1868. V roce 1908, kdy kapelu vedl Karl Fritsch, získala první cenu na slavnosti vojenských veteránů v Žatci, které se zúčastnilo 26 kapel. Členové kapely byli většinou řemeslníci a úředníci. Při procesí o Božím Těle, při slavnosti Zmrtvýchvstání a při slavnosti veteránů nosili hudebníci na kloboucích bílé chocholy, proto se jim říkalo také veteránská kapela.

Po smrti kapelníka Karla Fritsche převzal vedení kapely Johann Stepanek. Podařilo se mu udržet vysokou úroveň kapely a přivedl i celou řadu nových muzikantů. Poté, co Johann Stepanek musel své kapelnické místo opustit kvůli vysokému věku, povstaly v kapele nesváry. Když několik let poté založil Hugo Lafsa konkurenční kapelu, přešla velká část hudebníků k němu.

Najednou tak Jesenice měla dvě velké dechové kapely a navíc i Hudební klub, vedený Willi Pickertem a učitelem Sedlatschkem. V Hudebním klubu spolupůsobili Karl Ubl, Anton Trie, Willi Kriesch, Hugo Kraus, Karl Hofmann a pianistky Leopoldine Kopschiwa a Mariane Schnürl. Hudební klub působil zpočátku v hotelu Bahnhof, později přesídlil do Steinerova restaurantu. Po odchodu tahounů – sekretáře Bötzla a učitele Karla Ubla, se Hudební klub rozpadl.

Rozbroje mezi městskou kapelou a kapelou Hugo Lafsy skončily koncem dvacátých let. Obě kapely se spojily pod taktovkou Rudolfa Schieferdeckera. Vzkříšenou městskou kapelu tvořilo čtyřicet hudebníků. Tou dobou se povznesl i pěvecký a hudební spolek, jehož předsednictví převzal Eduard Scharloth.

Jesenická městská kapela patřila vedle Plassovy ze Sosně, Köpplovy ze Pšovlk a Tauberovy ze Lhoty k největším v regionu. Kapelník Rudolf Schieferdecker mimoto působil jako sbormistr v pěveckém a hudebním spolku. Každoročně pořádal velké zábavné večery, které se těšily značné oblibě.

Posledním velkým vystoupením jesenické městské kapely byl pohřeb jejího posledního kapelníka Rudolfa Schieferdeckera dne 25. února 1942. Tehdy kapela měla ještě 40 členů. S odsunem kapela zanikla.

O Tauberově kapele ze Lhoty vypráví její zakladatel August Tauber: „První hudební vzdělání jsem získal ve třinácti letech. V sedmnácti jsem se dobrovolně přihlásil k vojenské hudbě a dostal jsem se k plukovní kapele pěchotního regimentu číslo 28 v Budějovicích a po třech letech k pěchotnímu regimentu číslo 7 v Grazu. Bohužel jsem tam onemocněl a musel jsem po pěti letech na čas svého milovaného muzikantského řemesla zanechat. Po úplném uzdravení jsem se ucházel o sezonní místo v Bad Neu-

enahr a v následujícím roce jsem se dostal k lázeňské kapele v Königswinter am Rhein (Bad Honnef am Rhein). Poté jsem získal dlouholeté místo u městského divadla v Klagenfurtu. Tam jsem se také oženil. Dva roky nato jsem byl v městské kapele ve Znojmě. Přivydělával jsem si jako úředník na magistrátu. Opět dva roky nato jsem měl jako hlavní povolání místo okresního sekretáře živnostenské komory ve Villachu a byl jsem členem tamní městské kapely. Na přání mých rodičů jsem se tohoto dobrého místa - Villach se stal mým druhým domovem - vzdal a vrátil jsem se do Lhoty ujmout se rodinného hospodářství. Abych se neodloučil od mé milované hudby, působil jsem v různých kapelách na Jesenicku. Ale to mi nestačilo. Předsevzal jsem si, že založím vlastní kapelu. Začátky byly těžké, chyběly noty a alespoň trochu obstojní hudebníci. Proto jsme se zpočátku mohli odvážit jen úplně jednoduchých skladeb. Časem se to pochopitelně zlepšovalo a po několika letech podávala moje kapela díky pilným zkouškám, školením, a to i v oboru teorie, velmi dobré výkony, takže jsme se mohli předvést jako plnohodnotné těleso. Obdržel jsem také licenci k vykonávání dirigentského povolání, kterou jsem vlastnil až do odsunu. Měli jsme i vlastní uniformy. Povolení k nošení uniforem jsem obdržel od zemské vlády v Praze. Naše kapela čítala až dvacet členů. Teď už jsme se nevěnovali jen taneční, církevní nebo smuteční hudbě, pěstovali jsme především koncertní hudbu. Náš um jsme předváděli při nejrůznějších příležitostech, v sálech i zahradách. Rád vzpomínám na nezapomenutelné poutě do Skoků u Žlutic, kterých jsme se často účastnili."

„Když jsem ještě chodila do školy," vzpomíná paní Hilde Mangold-Schindler, „založil můj otec v Hokově kapelu. Na housle hrál můj otec, Fritz Kutscher a pan Walter, na pozoun Karl Worzfeld, na klarinet Rudi Worzfeld a pan Lorber z Heřmanova, na trubku Karl Kreissl, na basu Oskar Teichmann. Hlavní osobou kapely, která se starala o zábavu a humor, byl Karl Tichei z Heřmanova. Hrál na velký buben. Noty obstaral můj otec od jiných kapel a husím brkem je rozepsal pro jednotlivé nástroje. Přes zimu se zkoušelo dvakrát do týdne. Kapela hrála v Hokově a Heřmanově na masopustních bálech, účinkovala také při hokovské pouti a posvícení a při divadelních představeních, které pořádala mládež v Kutscherově hostinci. Nehráli pro peníze, nýbrž pro zábavu a z lásky k hudbě."

Začátkem 20. let se pod vedením obchodníka Franze Ratzky hrálo ve Zwickerově hostinci v Chotěšově divadlo. V období 1928-1929 se činnost divadla podařilo obnovit zásluhou místní mládeže. V Chotěšově a Bukově uvedli ochotníci lidovou hru Děvče z Černého lesa a dvě veselé aktovky. Ve třicátých letech kulturní dění v Chotěšově ochablo, život lidí ovládly existenční starosti a nezaměstnanost.

Na činnost kounovských ochotníků vzpomíná Alfred Richter: „Divadlo mělo v naší obci tradici. Už krátce po první světové válce založili naši otcové divadelní spolek. Jako kluk jsem naslouchal v našem domě čteným zkouškám. V sále Pedalova hostince se pak dávaly kusy od Ludwiga Anzengrubera. Můj otec hrál většinou hlavní roli. V polovině dvacátých let převzala otěže nová generace ochotnických herců. Troufla si i na hudební kusy. Jádrem souboru byli muzikanti kolem Antona Theimla. Nastudována byla opereta *Die Winzeliesl*, hlavní role vytvořili Theimlův synovec a slečna Annl Tattermusch. Když byla kolem roku 1927 založena v Kounově mládežnická organizace *Bund der Landjugend*, německá mládež ve vsi se nadšeně hlásila za členy. Naším vedoucím byl Alfred Scheithauer. Bylo nasnadě, že se pustíme i do divadla. Po lidovém kuse *Der rote Wolf* jsme se odvážili i na zpěvohry *Der Weg ins Paradies*, *Alt Heidelberg* atd. V sobotu před představením jsme postavili na sále jeviště. Konstrukce jeviště, kulisy a opona byli uložené na půdě hostince. Oponu namaloval malíř Karl Wagner, rodák z Kounova. Pocházela z doby, kdy naši otcové hráli Anzengruberovy hry. Nošení židlí se ujaly školní děti. Jméno majitele židle, který ji na představení půjčil, bylo jen málokdy potřeba napsat křídou na spodní stranu sedadla – bylo tam ještě od posledního představení. Čistý výnos všech podniků, ať už to bylo divadlo, zahradní slavnost nebo bál, šel na německou školu. Když správce školy potřeboval učební pomůcky nebo peníze pro vánoční obdarování chudých školáků, pak nás vyzval: „Měli byste zas zahrát divadlo!“

Richard Dörner z Bukova vzpomíná na své dětské návštěvy kina v Hořovičkách: „Kino s názvem *Grenzland-Lichtspiele* fungovalo v sále hostince Sauerstein. Hrálo se každou sobotu a neděli, později i ve středu. Hodně filmů bylo tenkrát bohužel pro mládež nepřístupných respektive přístupných až od čtrnácti let. U zakázaných filmů jsme se za 10 feniků mohli podívat na týdeník. Ale když týdeník skončil, rozsvítilo se a zahřměl hlas: Mládež do čtrnácti let ven!“.

Společenské události, plesy, zábavy

Na oslavu narozenin císaře Františka Josefa I. před 1. světovou válkou v Jesenici vzpomíná Valentin Bachmann: „Město bylo slavnostně vyzdobené vlajkami a zelení. O půl desáté prošel městem trumpetista spolku vojenských vysloužilců a troubením dal signál k cestě do kostela. Nato se na určeném místě shromáždili veteráni ve svých tmavě modrých vojenských kabátech s červenými výložkami a černými kalhotami s červenými pruhy, bílými ru-

kavičkami a černým kloboukem s kohoutími pery. Hudebníky zdobila bílá kohoutí pera. Nechyběli tu dobrovolní hasiči v světle modrých kabátech s červenými výložkami a černými kalhotami, bílými rukavicemi a helmou. Trubač nosil na hlavě červený chochol. Všichni se shromáždili v hotelu Pošta (později Modrý kříž). Krátce před 10 hodinou se průvod vydal na pochod. Šlo se od brány v Žatecké ulici ve dvou řadách. Vpředu velitel veteránů - ředitel spořitelny Franz Wolf s širokou, černožlutou šerpou, pak veteráni a nakonec hasiči s náčelníkem Lifkou ve zlaté helmě. Úplně vpředu kráčela kapela veteránů s bubeníkem Albrechtem v čele. Se svým chocholem, bubenickou hůlkou, šerpou a bílým vousem vypadal velice úctyhodně. Před starostenským úřadem proti hotelu Kirtschl se průvod obrátil čelem k starostenskému úřadu a dvoumetrový vlajkonoš Goppold se odebral se dvěma praporečníky do budovy. Když vyšel s vlajkou, hrála kapela první takty národní hymny, trubači zatroubili generální pochod, pak se zavelelo vpravo vbok a za řízné hudby se pokračovalo na mši. Po slavnostní bohoslužbě s Te deum a zpěvem národní hymny měl před starostenským úřadem proslov tehdejší starosta Franz Fassl a provolal císaři slávu. Tím slavnost skončila. Odpoledne obvykle následovala lidová veselice a večer taneční zábava. Tyto lidové slavnosti se konaly buď v zahradách hostinců Kirtschl nebo U zeleného stromu (později Worschech) nebo v lese *Wilhelmshöhe*."

Astronomické ceny chmele v polovině dvacátých let se odrazily i ve společenském životě. Sedláci dávali své bohatství na odiv při velkých selských bálech. Zvlášť jeden byl mimořádný. Vzpomínalo se na něj jako na bál bálů. Vzpomíná Herbert Schieferdecker: „Bálu se účastnili chmelaři ze široka daleka, například z Bukova, Hořoviček, Kolešova, Hořesedel, Vrbice, Děkova, Černčic, Chotěšova i odjinud. Bál se konal ve velkém sále Městského hotelu. Jen výzdoba sálu stála několik tisíc korun. Sedláci přijížděli v kočárech a landaurech, dámy zářily v nádherných róbách, páni ve smokinzích."

Na taneční zábavy v Hokově vzpomíná paní Hilde Mangold-Schindler: „Všechny tancovačky se konaly v sále hostince pana Patzla. Vstup stál pět nebo šest korun. U kasy bylo napsáno, že mládeži do 16 let je vstup zakázán, ale nikdo to nikdy nekontroloval. Zpestřením hasičských bálů bývala dámská volenka, polštářový tanec a podobně. Zvláštním zážitkem byl valčík v měsíčním světle. V Hokově tenkrát ještě nebylo elektrické osvětlení a sál osvětlovaly jen petrolejové lampy. Měsíc byl vlastně velký lampion vystřižený z krabice a potažený červeným hedvábným papírem. Uvnitř krabice plápolala svíčka. Napříč přes sál byl upevněn napnutý drát a na tento drát byl zavěšen papírový měsíc. Při valčíku v měsíčním světle se měsíc dal pomocí provázku do pohybu nad hlavami tanečních párů. Kromě putujícího měsíce svítila v sále jen lampa v orchestru."

Jesenice – školní a chrámový sbor (1901).

Jesenice – stavba školy (1904).

Jesenice – stavba vodovodu (1906).

Jesenice – zkouška nového vodovodu (1906).

Jesenice – hasičský sbor (1914).

Jesenice – dětský orchestr Domova pro opuštěné děti (vlevo farář Walther Reinhart).

Jesenice – svěcení sanitního auta (1934).

Jesenice – fotbalové mužstvo DSV Jesenice (1934).

Jesenice – plážová slavnost u Velkého rybníka.

Jesenice – masopustní průvod učedníků (1939).

Jesenice – kuchařský kurs.

Jesenice – sklizeň chmele.

Plaveč – poutní mariánská kaplička (současný stav).

Konec 2. světové války a odsun německých obyvatel

Celkový počet Němců odsunutých z většinových německých obcí Rakovnicka se dosud nepodařilo zjistit. K dispozici jsou pouze dílčí údaje. Podle záznamů posledního německého starosty Vrbice Rudolfa Fausky muselo z Vrbice odejít v několika transportech 201 lidí, a to od léta 1945 do podzimu 1946. Vrbice měla v květnu 1945 227 obyvatel. Z Hořesedel bylo podle údajů Romana Tichaie odsunuto 67 rodin do západní zóny, 51 do východní zóny a 1 rodina a části dvou rodin do Rakouska. Informační brožura o Jesenici z roku 1963 uvádí, že „v březnu r. 1946 bylo započato s odsunem 880 Němců." Následující vzpomínky však dosvědčují, že odsun Němců z Jesenice byl zahájen už v červnu 1945 (např. jen 14. 7. 1945 opustil Jesenici transport 236 Němců). K seznamu Němců v obci Svojetín ze 4. 4. 1946 (385 jmen) je připojen rukou psaný dovětek: „Pro odsun Němců bylo třeba 37 povozů na přepravu Němců ze Svojetín do Rakovníka". Inventární soupis fondu MNV Oráčov v SOkA Rakovník uvádí, že první etapa odsunu Němců z Oráčova proběhla už v červnu 1945, mělo se jednat o 14 „významnějších nacistů". V roce 1946 následovaly další čtyři vlny odsunu, a to: 24. 6. – 107 osob, 9. 8. – 56 osob, 2. 9. – 90 osob a 12. 9. – 157 osob. Celkem tedy mělo být z Oráčova odsunuto 424 osob. Ze Zderazi byli odsunuti všichni Němci až na dvě rodiny (v roce 1930 měla obec 248 obyvatel).

Nejasný zůstává rovněž počet německých obětí odsunu. Erich Hentschel uvádí v seznamu *Die Todesopfer des Saazerlandes* z roku 1997 ve sledované oblasti 73 mrtvých. Ve většině případů se jednalo o násilnou smrt (zavraždění, ubití), v menší míře o úmrtí v důsledku podmínek v internačních táborech, sebevraždy a podobně.

Vzpomínky Franze Kreissla (Vrbice)

Na jaře 1945 dorazily do Vrbice kolony uprchlíků ze Slezska. V sálu hostince a v soukromých domech bylo ubytováno na 125 osob. Uprchlíci doufali, že zůstanou nastálo, ale události se vyvinuly jinak. Dny byly stále neklidnější. 3. března dorazil do Vrbice transport ruských zajatců z východních oblastí Říše. Přenocoval ve stodole dvora *Samzhof* a druhý den měl pokračovat dál na západ. Během noci vyrazili zajatci vrata stodoly a 48 mužů uprchlo. O několik dnů později dorazil transport amerických zajatců. Byl umístěn

ve stodolách dvora *Karlshof*. Zajatci si vařili sami v kotlích na otevřeném ohni.

Od dubna přibývalo náletů hloubkařů na hlavní silnice. Jejich obětí se stal cestář Diessl z Hořoviček. V neděli 6. května projeli kolem obecního úřadu ozbrojení sokolové a partyzáni na nákladních vozech, načež vtrhli do soukromých bytů a požadovali vydání všech zbraní, munice, kol a rádií.

Desátý květen byl nejrušnější. Vesnicí prošly hlučné ruské jednotky, důstojníci jeli v kočárech, vojáci prohledávali usedlosti, nechali se živit, zabírali koně, dopravní prostředky, motocykly. Další ruské jednotky se objevily 12. května. Obsadily vesnici, důstojníci se nastěhovali do bytů ve dvorech *Karlshof* a *Samzhof*, vojáci se utábořili pod širým nebem. Dívky a ženy se z opatrnosti ukryly a několik rodin se pro jistotu přesunulo do bezpečí blízkého lesa.

Ruská jednotka řádila ve Vrbici nezřízeným způsobem. Vojáci vyváděli ze stájí dobytek a za stodolou dvora *Samzhof* a v Hlubokém příkopu ho poráželi. Školu přeměnili na lazaret pro své jednotky rozmístěné v okolí Vrbice. Ženy, které zůstaly ve vsi, musely pod pohrůžkou všemožných trestů prát pro Rusy ve dne v noci prádlo. Rusové opustili Vrbici 2. června a nám zůstala jen vyrabovaná a zpustošená ves.

Den nato jsme s naším duchovním pastýřem Paulem Sacherem z Děkova slavili naše poslední Boží Tělo ve Vrbici. 8. června dorazili do Vrbice Svobodovi vojáci. Jejich hlavní ubytovnou se stala škola. 24. června celebroval farář Sacher svou poslední mši v našem farním kostele v Děkově, neboť 30. června byl i se svou kuchařkou odsunut. Byl odsunut společně s rodinou Zimmermannovou, Alfonsem Mikschem a jeho ženou Annou do Saska.

Už několik týdnů po skončení války vtrhli do našich domovů chamtiví Češi a zabírali náš majetek. Němci museli dál pilně pracovat, ale výsledky jejich práce už přinášely prospěch jiným. Čech ze dvora *Karlshof* se stal starostou Vrbice a ihned začal organizovat odsun Němců. V srpnu 1945 musely rodiny Julia Grübla, Josefa Jaksche a Josefa Hyny nastoupit k dočasnému pracovnímu nasazení do Hořesedel. V září se začalo se stěhováním německých rodin do školy a do dvou nádenických baráků Alfonse Hyny na hořovičské silnici. Nejtěžší úděl potkal velkostatkářku paní Melittu Miksch ze znamenitého statku č. 3. Se svými dvěma dcerami byla odeslána do Kněževsi, odkud se teprve v září, krátce před definitivním odsunem mohla nakrátko vrátit domů.

Ani uchvatitelé německého majetku ovšem neměli nic jisté. Když přišli do Vrbice volyňští Češi, měli přednostní právo převzít německý majetek, takže někteří Češi o zabraný majetek znovu přišli.

V únoru 1946 putovali Karl Schuh, Ernst Neudert, Fritz Schramm, Emil Beck a Oskar Schmied do internačního tábora v Podbořanech. Koncem března se větší počet rodin, celkem 79 osob, vydal na cestu do sběrného tábora v Jesenici. 8. dubna nastoupilo 66 občanů z Vrbice společně s dalšími 1200 Němci z okolí Jesenice do dobytčích vagónů, připravených k odsunu Němců. Tento transport byl na cestě čtyři dny. Jeho cílem bylo Bavorsko. Tady byli sudetští Němci rozděleni do oblastí Freising a Aichach. Zbývajících 13 Němců z Vrbice dorazilo do Bavorska, do oblasti Würzburg, v následujícím transportu. Němci, kteří prozatím zůstali ve Vrbici, se dostali do sovětské zóny, do kraje Sangerhaus, Gera a Schönebeck. Poslední Němci z Vrbice opustili své domovy začátkem září 1946.

Vzpomínky Sigwalta Kaisera (Podbořánky)

Ještě v dubnu 1945 jsem byl na plachtařském táboře na Rané. Z vysokého vrchu jsme pozorovali, jak hloubkaři ostřelují vlaky. Podle toho také vypadala cesta domů. Na cestování podle jízdního řádu nebylo ani pomyšlení. Navzdory hrozivému ostřelování ostatních vlaků jsme dojeli domů zdraví.

My mladí jsme přesto neztratili naději ve vítězství a byli jsme nadšenými členy lidové domobrany (*Volkssturm*). Při cvičení v polích nás zlobil vlažný přístup, s jakým k výcviku přistupovali šedesátiletí a starší muži. Naše víra v konečné vítězství nebyla podlomena ani ve chvíli, když jsme v místech zvaných *Libinska* na katastru Vysoké Libyně hloubili ochranné zákopy.

U nás ve škole byli dočasně ubytováni vysocí maďarští důstojníci. Jak často říkali, nechtěli padnout do rukou Rusům. Můj otec mě učil zacházet s revolverem. Mimo to jsem toužil po malém, nepřemožitelném obrněném voze. Tu a tam přelétávali nad obcí američtí hloubkaři. Nakonec stříleli na každý povoz, který na cestách objevili. 8. května 1945 jsem byl doma ve škole a z rozhlasového přijímače poslouchal poslední zprávy té éry. Měl jsem zvláštní pocit, možná to byl spíše instinkt, že se blíží převratné změny. Dvě noci jsem s rodiči přečkal schovaný ve stohu. Slyšeli jsme, jak po císařské silnici táhnou Rusové. Po několika dnech jsme vyklidili školu a s naloženým žebřiňákem zamířili k příbuzným do Kryr. To byl začátek.

Vzpomínky paní Liesl Paul (Jesenice)

Večer 12. 6. 1945 kolem osmé hodiny večer bylo mé matce a čtyřiapadesáti dalším Němcům z Jesenice přikázáno shromáždit se na náměstí. Matka šla sama. Já čekala doma. Po návratu matka plakala, přestože to byla silná žena, která přečkala už hodně ran osudu a kterou jen tak něco k slzám nedohnalo. Moje první myšlenka patřila tátovi, uvězněnému s mnoha dalšími muži v jesenickém vězení, kde ho i týrali. Mezi slzami mi matka sdělila důvod svého pláče. Měli jsme být vyhoštěni. Nejdřív jsem tomu nerozuměla, a trvalo mi chvíli, než mi došlo, co to znamená.

Následující den ve čtyři hodiny ráno jsme měli být připravení na náměstí. Ostatní Němci očividně neměli vědět, co se chystá. Nesměli jsme se s nikým rozloučit, nesměli jsme si vzít nic cenného, jen použité oblečení, boty a trochu jídla, celkem jen 25 kg věcí. Máma celou noc pekla buchty a chleba, zatímco já plnila dva ruksaky vším potřebným. Neměli jsme vůbec žádné ponětí, co s námi hodlají Češi udělat. Kolovaly zvěsti, že nás pošlou do ruského tábora nucených prací. Uvězněným mužům namluvili, že skončíme na Sibiři. Všechno to byla jedna velká lež, která nám měla připravit ještě více strachu a starostí.

Třináctého června jsme vzali tu trochu našich věcí a vydali se na náměstí. Náš milovaný domov jsme opouštěli se slzami v očích. Náš dům postavil můj táta. Pohladila jsem domovní dveře a rozloučila se. Řekla jsem „nashledanou". Bylo mi devatenáct a ani mě nenapadlo, že to potrvá 45 let, než svůj slib budu moci vyplnit.

Na náměstí vyvolávali naše jména, staré lidi a děti naložili na vůz a ostatní šli pěšky. Vydali jsme se do Podbořan. Já a matka jsme byly alespoň zdravé a uvyklé chodit, ale několika žen s kočárky a starších lidí mi bylo líto. Herma Paulová byla ve vysokém stupni těhotenství, ale nestěžovala si. V Podbořanech se vystřídala naše dvanáctičlenná stráž. Na její místo nastoupili samí mladí muži, kteří si říkali Černí lvi. Skoro poklusem nás hnali do Žatce. Dorazili jsme tam v lijáku kolem 17 hodiny. Ten den jsme za 12 hodin museli zvládnout přes 30 kilometrů se zavazadly a kočárky, tu a tam za nejoplzlejších nadávek nenávistných Češek.

(Takto na nucený odchod z Jesenice vzpomínal pamětník, publikující pod šifrou „Schabatz" v časopise *Heimatbrief* v roce 1967: „Byl pátek 14. 7. 1945, když jsme byli v noci, krátce po druhé hodině, probuzeni hlukem. Před domem stálo šest uniformovaných, ozbrojených mužů. Pažbami zbraní bušili na dveře. Když jsem otevřel, předložili mi nějaký papír, který jsem musel

podepsat. Stálo tam, že se mám se svou ženou a našimi třemi dětmi dostavit ve čtyři hodiny na náměstí a s sebou že smíme vzít zavazadla jen o váze 25 kilogramů. Všechny cenné papíry, vkladní knížky a klíče od domu musíme odevzdat. Poté, co jsem podepsal, zůstali dva muži na stráži, ostatní se přesunuli k vedlejšímu domu. Jakmile jsem se ocitl zpátky v bytě, zavládl mezi námi zmatek. Žena a naše tři děti ve věku 11, 6 a 4 lety plakaly. Matka rychle vařila kávu, balily se nejpotřebnější věci. Na jídlo a pití jsme neměli ani pomyšlení. V tom zmatku jsme zapomněli na dva kufry. S vozíkem jsme vyrazili na náměstí, kde už se shromáždilo mnoho jesenických občanů. Prohledali nás, a co jim přišlo dobré nebo hezké nám vzali. Stáli jsme tu až do sedmi hodin a s obavami očekávali, co se bude dít. Když se na náměstí shromáždilo všech 236 lidí povolaných do transportu, dal se smutný průvod do pohybu. Pro staré lidi byly připravené dva žebříňáky. Zamířili jsme do Podbořan."

Pokračuje Liesl Paulová: V Žatci jsme se museli utábořit pod širým nebem na úplně promočené zemi. Na minimálním prostoru se mačkalo několik tisíc žen a dětí ze Žatce a okolí. Muže umístili do jiného tábora nebo ihned pokračovali do Postoloprt. 14. června odpoledne kolem 16 hodiny nás nahnali na žatecké nádraží. Tam nám znovu prohledali zavazadla a opět nám vzali, co se jim líbilo. S tím, co nám zbylo, nás pak nacpali navzdory začínajícímu dešti do otevřeného vagonu na uhlí. Promočení jsme čekali na odjezd. Kolem 20 hodiny přišli strážní a slídili po děvčatech. Měla jsme štěstí, že mě v mém úkrytu nenašli. Kolem půlnoci přišli zas. Pátrali s kapesními lampami, vzali mou přítelkyni, ale mě zase nenašli, neboť jsem ležela na podlaze, ukrytá pod kufry a na nich seděla moje matka a paní Paz Heckel.

Noc může být nekonečná, když má člověk strach jako já tenkrát.

Nazítří kolem 18 hodiny se konečně vlak vydal na cestu směrem na Duchcov. Sužoval nás hlad i žízeň, k tomu žádné záchody, bylo to strašlivé. Když jsme kolem 4 hodiny dorazili do Duchcova, byli jsme znovu podrobeni osobní prohlídce a z toho žalostného mála, co nám zbývalo, nám zase vzali, co se jim zalíbilo.

16. června jsme pokračovali do Oseku. Tam nás převzali vlídní strážní, vídeňští Češi. Dovolili nám po dlouhé době se umýt. Z Oseku pokračoval vlak do Podmokel. Poslední úsek cesty našimi rodnými Sudety za krásného letního večera pro mě zůstal nezapomenutelný. Večer dorazil vlak do Podmokel a zůstal stát vedle lazaretního vlaku se zraněnými německými vojáky. Následující den, byla to neděle, jsme pokračovali podél Labe

přes hranici do Bad Schandau. Jakmile jsme přejeli hranice, oddělilo se od nás několik Jesenických. Nevím, co je pohnulo k tomu, aby zůstali v tehdejší východní zóně.

Moje matka a já, paní Hecklová s dcerou a další jsme zůstali spolu, abychom se dostali do americké zóny. S vidinou tohoto cíle jsme zmobilizovali poslední síly, abychom dlouhou a namáhavou cestu zvládli. Vedla nás pěšky nebo s pomocí jakéhokoliv dopravního prostředku, který se nám nabízel, přes vybombardované Drážďany, Chemnitz, Norimberk, Ulm, Augsburg a Mnichov až do Dorfen, kam jsme dorazili koncem června 1945.

Lidé nám pomáhali, když jsme požádali o ubytování a o něco k jídlu, ale často nám nepodali ani hlt vody. V Dorfen nás uložili v tělocvičně. Od jednoho sedláka jsme dostali slámu na spaní, jako pokrývka posloužil kabát. Vařilo se pod širým nebem ve velké plechovce postavené na cihlách. Občas nám dali něco k jídlu američtí vojáci. Většinou jsme se však museli spokojit s bramborami, zelím a mlékem.

V únoru 1946 jsem se konečně shledala s tátou, který uprchl z české vazby a cestu k nám podnikl pěšky, navíc v zimě. Ještě dnes děkuji Bohu, že nás na té strastiplné cestě chránil a pomáhal, abychom ji přečkali, že celou naši rodinu držel ve svých dobrotivých rukách a stál při nás, když jsme ho nejvíc potřebovali.

Vzpomínky paní Gerlinde Trnka (Jesenice)

V táboře v Drážďanech se Wagenerovi a moje matka rozhodli, že tábor opustí a půjdou dál na vlastní pěst. Vydali jsme se pěšky podél Labe na západ, neboť Wagenerovi měli v úmyslu vzít nás s sebou do Hannoveru. Dostali jsme se ale jen do Wurzen na hranici americké zóny. Wagenerovi získali povolení ke vstupu, ale my ne, a tak jsme se náhle ocitli na holičkách.

Přenocovali jsme ve škole úplně přeplněné uprchlíky. Poslední volné místo zbylo u dveří, přímo v průvanu. Máma byla tehdy těžce nemocná hnisavou angínou. Díky bohu se nad námi slitovala jedna selka a vzala nás k sobě.

Tak jsme po vyhnání získali naše první stálé ubytování v podobě malého podkrovního pokojíku s opravdovou postelí a dveřmi se zástrčkou. Ta zástrčka mě upoutala ze všeho nejvíc, díky ní jsem se totiž cítila opět trochu v bezpečí. Já jsem byla zase já a žádný stádový dobytek. Selská rodina, kte-

rá nám poskytla azyl, pečovala o nás tři děti, jak to jen šlo, zatímco matka zápasila se smrtí. Strach o své děti jí dával sílu a vůli k přežití.

Začátkem září jsme bohužel museli dál s dalším transportem. Dostali jsme se do Oberröblingen, kde nás rozdělili do okolních obcí. Z mého dnešního pohledu to připomínalo trh s otroky. Stáli jsme uprostřed návsi, místní lidé a děti nás okukovali a kdo z vyhnanců se jim líbil, toho se ujali. Bez umístění zůstaly tři matky s celkem osmi dětmi. Mezi nimi jsme byli i my. Všechny nás ubytovali na faře. Náš společný příští domov tvořil jeden pokoj o velikosti asi 20 čtverečních metrů, tři slamníky, stůl a dvě židle. K vaření sloužil malý sporák na chodbě, u kterého jsme se střídali podle časového rozvrhu. Každá rodina měla k dispozici dvě hodiny. Jediný záchod stál na opačné straně dvora, pro vodu se muselo k pumpě na náves.

Máma chodila přes den pracovat k hospodářům a po nocích spravovala pro jiné lidi prádlo za trochu výdělku navíc. Tak to šlo po mnoho let. Dostali jsme se do kraje bez lesů a luk. Jak já toužila po Jesenici, po jedlích a listnatých lesích, které nám poskytovaly tolik jahod a hub, po loukách s květinami, které jsem tak milovala, po rybnících, kde jsme si při koupání užili tolik zábavy, a po nekonečném výhledu do dálek. Pořád jsem měla před sebou pohled do stebenského údolí, viděla jsem Blatno a Malměřice, Doupovské hory a na horizontu Krušné hory, dokonce i Klínovec, vše zaplavené sluncem, azurovým nebem a malými bělostnými oblaky. Obraz, který ve mně dodnes nevybledl.

Vzpomínky Antona Wenzela (Smrk)

Pro Antona Wenzela si navečer 24. června 1945 došli do Smrku tři vojáci Svobodovy armády. Jelikož rodina ještě nevečeřela, podával otec svému synovi na cestu alespoň krajíc chleba. Vojáci předání zabránili. „Syn se vám hned vrátí," řekli.

Sotva jsme vyšli z domu za roh, prohledali mi vojáci kapsy a vzali si všechno, co mělo nějakou cenu. Na dvou motocyklech jsme jeli nejprve do Otěvěk, kde vojáci pátrali po jednom děvčeti, které prý pracovalo pro gestapo, ale nenašli ho. Už za tmy jsme dorazili do Jesenice před budovu soudu. Znovu mi prohledali kapsy a pak mě odvedli do cely. Dveře cely se otevřely a šoupli mě dovnitř do temnoty. Dlouho jsem jen tiše stál a bál se vykročit, jelikož jsem neměl tušení, jak to v cele vypadá. Uteklo několik minut, které mi připadaly jako věčnost.

Pak se z jednoho rohu cely ozval hlas. Zeptal se mě, kdo jsem a odkud. Ten hlas patřil dlouholetému starostovi Jesenice Dr. Uhlovi. Řekl, abych opatrně šátral před sebe, že v rohu najdu matraci. Teprve po rozednění jsem poznal, jak je cela špinavá a co všechno Dr. Uhlovi provedli. Nebylo tu možné se umýt, stál tu jen kbelík pro nutnou potřebu. Ráno přišel četník a přinesl nám v miskách jakousi kávovou břečku. Misky byly špinavé od zbytků z předchozího dne. K jídlu jsme dostali plátek chleba.

Strávil jsem v cele týden, poslední dny už sám. 30. června mě odvedli k výslechu. V místnosti byli tři důstojníci Svobodovy armády a četník. Vyzvídali, kde jsou v okolních lesích ukrytí wervolfové a ptali se i po jménech zakladatelů Sudetoněmecké strany v Nové Vsi a Kůzové. Nemohl jsem jim vyhovět. O wervolfech jsem nic nevěděl a Sudetoněmecká strana vznikla, když mi bylo devět. Jak důstojníci, tak četník mě za tu odpověď udeřili pěstmi do obličeje a šlapali po mně. Vyrazili mi dva zuby. Jeden vyslýchající mi dokonce přiložil pistoli k hlavě a hrozil mi zastřelením.

Po výslechu, který trval asi hodinu, mě vrátili do cely. Teprve později jsem se dozvěděl, že během výslechu přišel na četnickou stanici můj otec. Přinesl mi čisté prádlo. Četník mu dal na srozuměnou, že náhradní prádlo nebudu potřebovat, protože ještě ten den přijdu domů. Otec se proto posadil na lavičku na náměstí a čekal, až se objevím. Čekal marně. Protože se přiblížila hodina zákazu vycházení pro Němce, vydal se s nepořízenou domů.

Kolem osmé večer mě dva četníci dopravili vlakem do Rakovníka. Předali mě do vězení v tamních kasárnách. Dny tam pro mě proběhly poměrně klidně. Věznění čeští vojáci mě navštěvovali každý den a přinášeli mi přitom vždy něco k jídlu. Chovali se ke mně kamarádsky. Asi po týdnu mě vyslýchal jeden český major, který chtěl informace o našem *Abwehru* a mém nasazení na frontě. Na jeho otázky jsem odpovídal tak, jak jsem se to jako voják naučil.

Po týdnu mě opět předvedli k tomuto majorovi. Oznámil mi, že se o mně v mojí nepřítomnosti jednalo u vojenského soudu a že proti mně nebylo vzneseno žádné obvinění, neboť jsem jako voják plnil jen svou povinnost, stejně jako se to očekávalo od českých vojáků. Nakonec mi řekl, že ještě ten den budu propuštěn. Odpoledne se tak skutečně stalo. Dopravili mě zpátky do Jesenice a předali tamním četníkům. Převzal jsem propouštěcí doklady a propustku, protože se blížila hodina zákazu vycházení pro Němce, a navrch příkaz, abych se dvakrát týdně přišel četníkům ohlásit.

Při prvním hlášení jsem sotva vešel, a už jsem byl venku. Stejně tak to proběhlo podruhé. Jak jsem tak ale stál na schodech, přichystaný vykročit v příštím okamžiku na cestu domů, oslovil mě jeden starší četník. Zeptal se, co tam dělám, a já mu odpověděl, že se tu mám dvakrát týdně hlásit. Nato mě zavedl dovnitř a po rozmluvě s dalším četníkem mi přikázal, abych na stůl vyndal obsah svých kapes. Vzal mé propouštěcí doklady, roztrhal je a zakřičel, že domů už nepůjdu. Tak jsem se znovu ocitl v cele soudní budovy.

Po dvou nebo třech týdnech mě z Jesenice přesunuli do vězení v Podbořanech. Dozorcem tam byl surový Čech. Uvězněné Němce denně bil a týral. Jeho specialitou byly rány do obličeje vodítkem na psy. Cely v Podbořanech byly přeplněné muži i ženami. Moje cela měla asi dvanáct metrů čtverečních a uvnitř se tísnilo na čtyřicet lidí. Jídlo bylo víc než špatné. Ráno a večer kávová břečka s kousíčkem chleba a k obědu dennodenně pouze řídká bramborová polévka.

Odpoledne 17. října byli všichni vězni z Jesenice a okolí přesunuti zpátky do internačního tábora v Jesenici. Tábor se nacházel v horních místnostech a v celách soudní budovy. Za postele sloužily široké dřevěné pryčny, ovšem bez slamníků a přikrývek. Leželi jsme jen na prknech a následky se dostavily. Onemocněl jsem tak silným nachlazením, že jsem ani nedokázal vnímat, kdy „musím." K tomu se přidal úporný zánět středního ucha.

Lékař Dr. Rödling, který mě znal z dřívějška, prosadil mé přeložení do horních pater lágru, kde bylo přece jen lépe. V místnosti stálo 6 patrových postelí se slamníky. Z domova jsme si mohli nechat donést vlněnou deku. O jednu postel s jedním slamníkem se dělili dva muži. V místnosti nás bylo kolem dvaceti.

Vedoucí tábora mi povolil denní návštěvy v kuchyni, abych si mohl připravit teplý obklad na své ucho. Táborová kuchařka paní Wenisch mi navíc obstarala sáček léčivého heřmánku. Začátkem prosince si mě vyžádal krejčí Stros. Jako národní správce převzal textilní obchod Trnka na náměstí. Rodina Strosova pocházela z Rakovníka a byli to velmi milí lidé. Moji rodiče mě mohli v obchodě kdykoliv navštěvovat a pokaždé dostali od Strosových nějaké jídlo, které získali díky obchodům na černém trhu.

V krejčovství jsem pracoval až do 31. března 1946. 1. dubna jsem byl společně se čtyřmi dalšími muži a jednou ženou dopraven k lidovému soudu v Mostě. Namluvili nám, že se jedná o pouhou formalitu. 2. dubna nás všechny lidový soud odsoudil během několika minut k dlouholetému vězení. Asi v polovině dubna nás dopravili do věznice Bory v Plzni.

Co nás tam čekalo, je kapitola sama pro sebe, kterou může pochopit jen ten, kdo to všechno sám prožil. Byl jsem odsouzen k deseti letům těžkého žaláře s jedním dnem půstu měsíčně. Z těch 10 let jsem si na Borech odpykal 9 let a 4 měsíce. Osm měsíců mi bylo za „dobré chování" odpuštěno.

Vzpomínky Richarda Dörnera (Bukov)

Když utichl chaos z příchodu Rusů a z rabování, došlo ke zdánlivé normalizaci situace. Znovu se rozeběhly práce na polích a ve chmelnicích, opět se ve vsi objevilo mlékařské auto, aby vyzvedlo konve s mlékem a odvezlo je do mlékárny v Brodech.

Avšak zdání klamalo. Ve vsi se začaly objevovat menší nebo větší skupiny cizích lidí. Většinou přijížděli na kolech. Zastavili na návsi, mluvili mezi sebou a ukazovali tu na ten, tu na onen dům. Objevovali se tiše jako supové slídící po kořisti. Přicházeli stále častěji. Moje matka je sledovala schovaná za záclonou. Hleděla na ně s obavami a nedůvěrou. Stejně jako naši sousedé, jejichž napjaté tváře se nezřetelně rýsovaly za záclonami v oknech okolních domů.

Jakmile nevítaní návštěvníci měli vybráno, vstoupil do vyhlédnutého domu nejdříve muž jako „správce". Pak přivedl i celou svou rodinu a vypudil právoplatného majitele domu. Nikdo netušil, jestli je to jen dočasný stav, nebo začátek úplného vyvlastnění a vyhnání. Neměli jsme nejmenší ponětí, co si pro nás přichystali, jakým způsobem nás budou za naši šest a půl roku trvající příslušnost k německé říši trestat.

Rádiové přijímače nám sebrali hned po skončení války a noviny nevycházely. Čím méně ověřených informací bylo k dispozici, tím divočejší fámy se šířily. Jeden přišel s tím, že nás čeká deportace do českého vnitrozemí, jiný zase tvrdil, že to vypadá na novou válku, protože vítězné mocnosti se nemohou dohodnout. Můj otec se spolčil s Justinem Leichtem a neděli co neděli vyráželi do kraje shánět informace. Často putovali do velmi vzdálených míst. Byly to nebezpečné výpravy, neboť většinou odcházeli z Bukova bez propustky, kterou tehdy Němci potřebovali, když se chtěli vzdálit ze svého bydliště, byť i jen na několik kilometrů.

Podezřelé aktivity mého otce a Justina Leichta se brzy staly trnem v oku místnímu národnímu výboru. Jednou večer jsme otce očekávali marně. Byla u nás i paní Leicht. Tušili jsme, že se muselo stát něco nepředvídaného. Proto mě vyslali, abych se po nich poohlédl. Nešel jsem daleko.

V kanceláři národního výboru se ještě svítilo, což v tak pozdní hodinu bylo neobvyklé, navíc v neděli. Opatrně jsem nahlédl dovnitř. Byli tam všichni z výboru a vzrušeně diskutovali. Utíkal jsem domů oznámit, co jsem viděl. Usnesli jsme se, že se musíme dozvědět, o čem mluví. Paní Leicht byla mezi námi jediná, která rozuměla česky, a já zase dobře znal budovu národního výboru, proto splnění úkolu připadlo na nás. Zatímco jsem dával pozor, jestli nám nehrozí nebezpečí, paní Leichtová poslouchala za dveřmi. Po několika dlouhých, úzkostných minutách jsem uslyšel, že se vrací. Stalo se to, čeho jsme se nejvíce obávali. Oba muži byli cestou domů zadrženi a uvězněni ve sklepě národního výboru. Nevěděli jsme, co bychom měli podniknout, a proto jsme čekali. Ještě jednou nebo dvakrát jsme s paní Leicht šli na výzvědy a přinesli domů další podrobnosti.

Kolem půlnoci Češi mého otce a pana Leichta propustili. Když jsme jim líčili naši výzvědnou operaci, rozesmáli se a my s nimi. Smáli jsme se naposledy, neboť můj otec ani Justin Leicht dlouho na svobodě nepobyli. O několik dní později je odvedla česká policie a teprve po několika dalších dlouhých dnech jsme se dozvěděli, že byli společně s mnoha dalšími Němci uvězněni v porcelánce v Podbořanech.

Ani jeden z nich už Bukov nespatřil. Osm, možná deset týdnů po oné noci jsme si už nemuseli lámat hlavu s fámami, které nás dlouho obklopovaly. Nyní jsme věděli naprosto přesně, co přijde. Nejdříve sběrný tábor v Jesenici a poté transport do Bavorska. Dva dny před odjezdem transportu byl do tábora dopraven i můj otec a Justin Leicht. Cestou z Podbořan míjeli Bukov, ale můj otec později prohlásil, že se tím směrem už nepodíval.

Vzpomínky paní Marie Weis (Lhota)

S několika dalšími lidmi z naší vesnice a z blízkého okolí mě poslali ze Lhoty do Olšan. Museli jsme tam pracovat pro Čechy v jednom velkém statku. Bylo 23. prosince 1945. Navzdory všemu, co jsme prožívali, se vloudily do našich srdcí nastávající Vánoce.

Ten den jsem pracovala u velkého stohu slámy za statkem. Mým úkolem bylo nakládat pomocí velkých vidlí slámu na vozy. Ke stohu se šlo kolem rybníka, kde právě probíhal výlov. Všimla jsem si, že se ve zbytcích vody na dně mrská spousta drobných ryb.

Naložila jsem slámou několik vozů a začalo se už stmívat, když jsem se vydala na zpáteční cestu do statku. Ryby, které jsem cestou do práce viděla

v rybníce, mi celý den nešly z hlavy. Bez ryby na stole by to nebyly Vánoce. Sebrala jsem proto odvahu, a když jsem došla k rybníku, upevnila jsem na hroty vidlí svůj šátek a jako podběrákem zašátrala ve vodě.

Ani jsem se na svůj úlovek pořádně nepodívala. Jen jsem rychle svázala mokré cípy šátku k sobě a pospíchala do statku. S bušícím srdcem a zmítajícím se uzlíčkem v ruce jsem se připlížila k jedinému oknu naší ubytovny a opatrně zaklepala na sklo.

Moje stará teta si hned věděla rady. Ryby honem hodila do škopku s vodou a škopek zastrčila pod postel. Musela jsem ještě běžet do chléva podojit krávy, takže jsem se teprve po osmé večer, když jsem se konečně dostala do naší světnice, mohla potěšit ze svého úlovku. Ve škopku plavalo 31 grundlí, jak jsme těm malým rybám říkali. Protože se nikdo neměl k tomu, aby je zabil, ujala jsem se toho sama. Než bys řekl švec, byly ryby zabité, vyvržené, očištěné a uvařené na kyselo a odstavené v chladném okně ke zrosolování.

Nastal Štědrý večer. Sešli jsme se v naší světnici i s muži ze sousedního baráku. Stesk nás svedl dohromady. Každý dostal dvě ryby, já dostala tři, protože jsem ryby obstarala. Vtom ale se zpožděním dorazil ještě starý pan Senn, tak jsem mu jednu svou třetinu přenechala. Pan Senn plakal dojetím.

Sotva jsme se dali do jídla, otevřely se dveře a v nich stál – český správce. „Paní Weisová," řekl odměřeně, „ukradla jste ryby. Co myslíte, že se teď stane?" S lhostejnou vzdorovitostí jsem odvětila: „Udělejte, co musíte!" Nato správce vyšel ven, aby se po chvíli objevil znovu a – postavil na stůl čtyři litrové lahve piva. „Tady máte, abyste měli ty ryby čím zapít!" řekl jen a zmizel.

Po večeři jsme si společně zazpívali několik vánočních písní. Poslední byla *„O Herrgott mein, dein Himmel ist so gross, nimm mich hinein, denn ich bin heimatlos..."* Všichni měli slzy v očích.

Vzpomínky Alfreda Richtera (Kounov)

Alfred Richter narukoval v roce 1942 do armády. Po krátkém výcviku byl zařazen k Panzergrenadier-Division Grossdeutschland. S touto elitní divizí absolvoval celé východní tažení. Po krátké dovolené na přelomu roku 1944-1945 se ke své jednotce už nedostal. Byla odříznuta ve východním Prusku. Připojil se proto k nejbližší německé

jednotce, se kterou absolvoval ústup před Rudou armádou přes Jizerské hory. Tady ho na začátku května zastihla kapitulace. Přes Most a Žatec zamířil domů do Kounova.

V Nečemicích mi radili, abych si návrat domů dobře rozmyslel. V Kounově je to teď strašné, tvrdili mi. Češi, na které se dalo spolehnout, se teď odvraceli, vesnici ovládala lůza. Německé muže hnali bitím po vsi. Nenechal jsem se odradit. Bylo mi jasné, že moji rodiče potřebují pomoc, musel jsem domů. Spoléhal jsem se, že si se všemi těžkostmi poradím.

Domů jsem dorazil 13. května, pět dnů po kapitulaci. Rodiče měli radost, že jsem válku přežil, zároveň jsem je ale svým návratem vyděsil. Řekli mi o ponížení, kterému byli němečtí obyvatelé obce vystaveni po příchodu Čechů 9. května. Pro německé muže si přišli až do bytů. I pro mého otce. Hnali je po vsi jako dobytek a tloukli je. V tělocvičně české školy se museli muži postavit se zdviženýma rukama ke stěně a pak je ta chátra zmlátila. O prožitém utrpení svědčily modřiny v otcově obličeji. Rodiče naříkali, že se z nich stala lovná zvěř, se kterou si vítězové války mohou dělat, co se jim zlíbí. Němci musí nosit na rukávech rozeznávací bílé pásky a ruští vojáci znásilňují německé dívky a ženy. Snažil jsem se rodiče uchlácholit, že je to průvodní znak revoluce, že vlna násilí brzy opadne.

Ohlásil jsem svůj návrat na národním výboru. Vydali mi potvrzení a pak mě nechali jít. Několik dnů nato bylo ohlášeno, že všichni Němci, kteří nejsou zaměstnaní v zemědělství, se mají hlásit na výboru ve věci přidělení práce. Přidělili nás jako čeledíny a děvečky k polním pracím a do stájí ve statcích.

Nádraží v blízkém Milostíně bylo přecpané projíždějícími transporty. Záměrně tam posílali dcery větších německých hospodářů s vědry a hadry uklízet zaneřáděné čekárny a záchody. Věděli, že je tak vystavují obtěžování ze strany vojáků.

Večer platil pro Němce zákaz vycházení. Noc byla obávanější než den. Když někde zaštěkal pes, utíkala děvčata a mladé ženy skrýt se do obilí. Za světla jsme pospíchali za svou prací na pole, tam nám nehrozilo žádné obtěžování a pohana. V práci jsme hledali zapomnění. Pracovali jsme, jako by nám všechno pořád patřilo, jako bychom měli výsledek setby, kterou jsme rozhazovali, i sklidit.

Přitom jsme už nebyli pány svých věcí. Podle libosti nám brali dobytek, rabování v bytech bylo na denním pořádku. Když jsem se jednou vracel z práce domů, přišla mi vstříc vyděšená sousedka paní Phillip. „Jsou u vás Rusové, nechoď tam!“ Doma jsem přistihl vojáky při skládání prádla a peří

do peřin. Matka byla zoufalá. Muže, které doprovázelo polské děvče, jsem oslovil česky. Navykládal jsem jim, že jsme sami proletáři, kteří jinak nic nemají atd. Jeden voják marně zápolil s mojí mandolínou. Musel jsem jim něco přehrát a předzpívat, byla to česká písnička. Pak mě napadla jedna známá ruská melodie a ejhle, Rusové a Polka se hned přidali. Nakonec jsem ten nástroj Rusovi velkoryse věnoval. Soudruzi byli zmatení a s pozdravem opustili dům. Naše ložní prádlo a ostatní věci, které chtěli vzít jako výbavu pro polské děvče, tam nechali. Rodiče si ulehčeně vydechli.

Byl zatčen větší počet Němců a uvězněn v Rakovníku. Byli obviněni z denunciace a protičeského chování za okupace. Mezi zatčenými byl i řídící učitel Karl Schöpka. Jeho manželka, laskavá žena, byla vůbec prvním Němcem vysídleným z Kounova, a to už v den mého návratu domů. Potkal jsem ji, jak opouštěla ves s vozíkem naloženým jen tím nejnutnějším.

O lidech uvězněných v Rakovníku se proslýchalo, že jim cestou přes město obyvatelé Rakovníka nadávali, plivali na ně a týrali je. Nejhůře se vedlo v těchto dnech plných strašného utrpení Josefu Tattermuschovi. Před vsí ho utloukli k smrti a zahrabali ho u cesty. Osud, který kdykoliv mohl potkat každého z nás.

Byl jsem teď jediný mladý muž ve vsi, a ještě k tomu bývalý voják. Byla jen otázka času, kdy si pro mě přijdou. Neminul den, aby nedošlo k nějakému útoku, rabování nebo prostě jakékoliv šikaně. Nebyli to nám dobře známí staří čeští obyvatelé Kounova, kteří nám ubližovali, byla to chátra, která teď převzala otěže.

Došlo k tomu osmý den po mém návratu domů. Silné bušení na naše domovní dveře a za dveřmi posel se zprávou, že máme ihned přijít na výbor. Prý jde jen o nějaký podpis. Byla to samozřejmě jen očividná a hloupá záminka. Na výboru ve staré německé škole byl už můj strýc Tonl Richter, Karl Hild, byla tu rovněž zahradníkova žena a pan Langer. Po nás dorazila ještě jedna žena.

Ptali se nás, co děláme po večerech. Nám neznámý četník se na nás rozkřičel, že Němci provedli troufalý sabotážní čin. Na jednom domě měla být stržena československá vlajka a pohozena v blátě. Viník je prý mezi námi. Jestliže se přizná, ostatní budou propuštěni. Protože jsme vinu odmítali, začal nám četník nadávat tím nejhorším způsobem a přidali se k němu i dva partyzáni, kteří v místnosti byli.

Po výslechu nás uvěznili v temné místnosti v horním patře školy. Dřepěli jsme na podlaze vystlané slámou a opírali se zády o zeď. Přede dveřmi

hlídkoval partyzán. Svým primitivním způsobem se nás snažil poučit, jakého neslýchaného zločinu jsme se zhanobením české vlajky dopustili. Protože jsme na jeho výčitky nereagovali, odešel. Brzy se však vrátil a oznámil nám, že budeme ráno zastřeleni. Nato opět zmizel. Netrvalo dlouho a přišel znovu. Vyštěkl jméno mého otce a poručil mu jít s ním. Chtěl jsem otce doprovodit, ale partyzán mě zatlačil zpátky.

Naše už tak zoufalá situace se stávala kvůli neustávajícím výhružkám smrtí ze strany stráží, nářku vystrašených žen, a rostoucí únavě stále neúnosnější. Požádali jsme stráž o kbelík. Pak jsme ženám dodali odvahu, že se nemusí stydět. V temné místnosti se jeden po druhém loudal do rohu k latríně.

Znovu se objevil strážný. Protože se viník ještě nepřiznal, oznámil nám, budeme ráno všichni popraveni před nastoupeným německým obyvatelstvem a poté budou Němci, rozdělení podle pohlaví, odvedeni do táborů.

Netušili jsme, že už v tu chvíli můj otec a Wenzel Pedal obcházeli na příkaz četníků kounovské Němce, budili je ze spánku a oznamovali jim, že se mají v 6 hodin ráno shromáždit na ulici u Velkého rybníka.

Sotva se rozednilo, Karl udělal prstem dírku v zatemňovacím papíru na okně našeho vězení. S obavami jsme vnímali nervózní ruch na ranní ulici a shromažďování Němců u Velkého rybníka. Karl měl oko přitisknuté k otvoru a tiše hovořil: „Moje žena a moji synové. Muži a ženy si stoupají odděleně. Není to začátek vysídlení?“ Já držel stráž u dveří, abych včas upozornil na příchod našich trýznitelů.

Vyvedli nás z budovy. Obstoupili nás partyzáni s puškami. Oddílu veleli dva muži, ozbrojení německým kulometem. Jeden z velitelů nám přikázal, abychom se hnuli a naznačil směr. Dovedli nás před Scheithauerovu usedlost. Před branou statku nás vyrovnali do řady, zatímco kounovští Němci – muži, ženy i děti – shromáždění opodál ustaraně přihlíželi, co se bude dít.

Asi deset metrů od nás postavili partyzáni kulomet a hlaveň namířili proti nám. Nato z řady přihlížejících Němců vystoupila moje teta Fanny, prošla kolem kulometu a postavila se do řady před svého muže. Byla připravená zemřít s ním.

Pak promluvil můj otec. Když v noci obcházel vesnici s nařízením o ranním shromáždění u rybníka, prohlédl si místo, kde mělo dojít ke stržení české vlajky. Na zemi ještě ležela uvolněná šňůra. Otce zarazilo, že na šňůře není žádný uzel, jen uvolněné kličky. Ten, kdo vlajku věšel, zřejmě šňůru ledabyle zavázal. Uvolnila se a vlajka spadla do bláta. Otec vyndal šňůru z kap-

sy a předložil ji veliteli partyzánů i se svou domněnkou, jak k pošpinění vlajky pravděpodobně došlo.

Vlajka visela na domě zahradníkovy ženy. Velitel ji vyzval, ať vystoupí z řady a pak se obrátil ke shromážděným Němcům. Prohlásil, že když zahradníkovu ženu sami potrestají, prokáže slitování a popravu odvolá. Po dlouhém váhání vystoupila z davu Marianne Ullrichová a zahradníkovu ženu pleskla lehce po tváři. Pak se vřadila zpátky do davu.

Velitel partyzánů se ani nesnažil proti tomuto mírnému trestu protestovat a popravu odvolal. Přestože na sobě nedal nic znát, očividně se mu ulevilo, že nemusí svůj unáhlený rozsudek vykonat.

Rozešli jsme se domů.

Dnes tato příhoda působí úsměvně, tehdy však podobné události napínaly nervy lidí vystavených svévoli k prasknutí.

Nebyli to čeští starousedlíci, kteří na Němce vztáhli ruku. Ti svou účast na našem osudu omezili na nečinné přihlížení. Byl to kal, který každá revoluce produkuje, kal projevující své „hrdinství" týráním bezbranných obětí. Patřil mezi ně i jistý František S.

Za mé nepřítomnosti přišel do našeho domu a sebral mi oblečení a boty. Potkal jsem ho na ulici a požádal ho, ať mi vrátí alespoň boty, že je potřebuji do práce. Přímo ho obvinit z rabování by nemělo smysl. Začal na mě řvát a sliboval mi, že mě nechá zlikvidovat. Myslel to vážně.

Bohužel jsem se dopustil ještě jedné chyby, kterou proti mně využil. Potkal jsem na ulici paní Marischka, Němku, a pozdravil ji německy *Guten Abend*. Paní H., která u toho byla, se o tom zmínila mému pronásledovateli Františkovi S. Krátce nato mě obecní policajt a onen četník, o kterém jsem už vyprávěl, odvedli na národní výbor. Tady mě četník začal mlátit pěstmi do obličeje. Na jeho otázku, jestli vím, proč mě bije, jsem odpověděl záporně, načež mě zasypal dalšími ranami pěstí a přidal i kopance. To pokračovalo až do chvíle, než mi obecní policajt objasnil, že jsem prý paní Marischka a českou ženu, která u toho byla, měl pozdravit *Heil Hitler*.

Mé ubezpečování, že to není pravda a mé prosby, aby s bitím přestali, nezapůsobily. Četník očividně chtěl bitím zlomit můj vzdor a vytlouct ze mě přiznání.

Četník poslal pro paní Marischka. Než dorazila, mlátil mě dál. Jeden Čech, který byl náhodou právě na výboru, četníka ještě podněcoval. Křivě obvinil

naši rodinu, že jsme všichni byli fanatičtí nacisté a že jsem byl asi i jedním z těch, kteří na podzim roku 1938 dosáhli připojení Kounova k německé Říši. „Za to bude pykat!", řval četník a jako smyslů zbavený mě tloukl a kopal, dokud jsem zkrvavený nepadl na zem. Přihlížející Čech nepřestával štvát četníka proti mně. Lhal, že můj otec platil při nákupu chmele nenáviděným Čechům méně než Němcům, že Čechy hospodářsky poškozoval. „Zítra ráno si pro něj dojdeme!" obrátil se četník k obecnímu policajtovi, který mezitím dorazil na výbor s paní Marischka.

Paní Marischka se zpočátku držela statečně. Se slzami v očích tvrdila, že jsem jí Hitlerovým pozdravem nepozdravil. Zastrašenou ženu dostali pod tlak. Pozdrav byl slyšen, a jestli nepocházel ode mě, musel přijít od ní. Stačilo jen potvrdit, že jsem *Heil Hitler* pozdravil já a její rodině se nic nestane. Paní Marischka zašeptala „ano".

Četník potřeboval ještě moje doznání. Odmítl jsem vylhané obvinění potvrdit. Proto četník poručil obecnímu policajtovi vzít německou pušku, opřenou v rohu místnosti, a zastřelit mě. Policajtovi se však pušku nepodařilo kvůli technické závadě nabít. Četník sáhl pro svou pistoli a přiložil mi hlaveň ke spánku. „Udělám s tebou krátký proces," pohrozil mi. „Jestli nepřiznáš, že´s řekl *Heil Hitler*, zmáčknu spoušť." Zavřel jsem oči a řekl pevně: „Neřekl jsem to, tak mě zastřelte." Následoval nepředstavitelný výbuch zlosti. „Máš s umíráním tak naspěch? Ještě se budeš divit, jak tě zřídím, než si vykopeš hrob!" Načež napřáhl k další ráně do mého obličeje. Uhnul jsem hlavou a četníkova pěst tvrdě narazila na roh skříně za mnou, až mi jeho krev vystříkla do obličeje.

Co následovalo, nedokážu slovy popsat. Rány a kopance toho zběsilého muže mě konečně zbavily vědomí. Když jsem znovu přišel k sobě, chopil se mě obecní policajt a pomohl mi vstát. „Odveď ho do vězení," poručil četník. „Zítra dostane zbytek." Policajt mě vedl kolem obecního hostince, v jehož dveřích stála Vlasta Husnik. Sledovala mě s úděsem ve tváři. Byl jsem tak zmlácený, opuchlý a zašpiněný krví, že mě ani nepoznala.

Obecní četník mě strčil do cely ve dvoře za starým obecním domem. Ležel jsem ve tmě na slámě, krvácel z nesčetných ran a napůl v bezvědomí a s obavami přemítal o zítřku. Byla noc z 25. na 26. května, dvanáct dnů po mém návratu do Kounova.

Brutální četník svoje slovo dodržel. Dostal jsem slibovaný „zbytek" a četník konečně dosáhl svého. Vymlátil ze mě přiznání. Mezitím přivedli na národní výbor i mého otce. Viděl jsem rány, které mu při výslechu uštědřili. Také

mého otce donutili k přiznání, že při nákupu šidil české rolníky. Brutální četník si spokojeně promnul ruce. „Tak se musí s tím nacistickým ksindlem zacházet."

Alfred Richter a jeho otec byli uvězněni v Rakovníku. Otec ve vězení zemřel. Alfred Richter byl rozhodnutím Mimořádného lidového soudu v Mostu v dubnu roku 1946 zbaven všech obvinění. Odmítl nabízenou československou státní příslušnost a na vlastní žádost byl společně se svou matkou zařazen do první vlny odsunu Němců z Kounova.

Soupis významných objektů ve většinových německých obcích Rakovnicka vzniklých do roku 1945

Následující soupis není a vzhledem k vyhrazenému času a nedostatku informačních pramenů ani nemůže být úplný, měl by posloužit především jako základ a inspirace k budoucí práci**. Soupis zahrnuje pouze stěžejní veřejné a duchovní objekty, charakteristické zástupce typických průmyslových objektů, nejvýznamnější soukromé objekty, vybudované a vzniklé převážně v letech 1850-1945, ve výjimečných případech i dříve. Pro lepší uvědomění si rozsahu německého historického dědictví jsou do soupisu zařazeny i příklady kulturně-historick**ých **objekt**ů**, popsan**ých **poprvé německými autory.**

Děkov

Pomník padlých

Slavnostně odhalen 1. 6. 1924. Po 2. světové válce původní deska odstraněna. V roce 2010 umístěna na pomník deska se seznamem obětí 1. světové války, rekonstruovaným podle místní školní kroniky. 28. 10. 2010 pomník znovu posvěcen. Seznam padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy z roku 1929 uvádí následující jména: Friedrich Kreissl, Josef Kauer, Josef Koška, Eduard Grübl, Franz Kaiser, Karl Uher, Josef Annacker, Emil Pulz, Josef Kreissl, Anton Worzfeld, Julius Koška, Franz Beinl, Anton Koška, Karl Kreissl, Josef Dittrich. Nezvěstní: Josef Annacker, Franz Kindl, Franz Tichai.

Školní kronika uvádí tato jména obětí: Josef Annacker, Franz Beinl, Julius Fuch, Eduard Grübl, Karl Hess, Franz Kaiser, Josef Kauer, Anton Koska, Josef Koska, Friedrich Kreissl, Josef Kreissl, Karl Kreissl, Karl Uher, Anton Warzfeld

Drahouš

Zámek Svatý Hubert

Postaven v letech 1726-1730 jako lovecký letohrádek pro hraběte Černína na Petrohradě, údajně podle návrhu F. M. Kaňky. Popis zámečku z roku

1905 uvádí: Interiér zámku zdobí skvostné paroží, kančí hlavy, vycpané divoké kočky a draví ptáci a obsahuje vedle starožitného nábytku vyrobeného z paroží a polstrovaného kůží zvlášť cenný stůl, jehož masivní deska je vykládaná stříbrem do loveckých scén. V rozích stojí tři vycpaní medvědi – dva velcí a jeden malý. Ty větší kdysi přivezl hrabě Czernin jako mladá zvířata z lovecké výpravy z Ruska, poté, co zabil jejich matku. V letohrádku Svatý Hubert byli tito medvědi vychováni a opatrováni. Jejich potomkem je onen malý medvěd, kterému byl dopřán jen krátký čas života. Za druhé světové války byly u zámku vybudovány dva dřevěné baráky pro válečné zajatce, nasazené k práci ve zdejších lesích.

Po druhé světové válce začal zámek chátrat. Článek z okresního týdeníku Rozvoj z 30. 3. 1963 uvádí: „S jediným (a také posledním) pokusem jej restaurovat přišly v padesátých letech Státní lesy. Pokus však skončil opravením střechy a dvou stěn. Zedníci a pokrývači odešli, poslední zbytky dřevěného lešení se válejí v okolí ještě dnes. Pěkná budova, která mohla ještě dnes sloužit dětem, je dnes zavřená na zámek. Vjezd pro kočáry se stal skladištěm, čtyři pěkné místnosti v prvním poschodí se změnily z přehlídky loveckých trofejí na sušárny stromů a krmení pro lesní ptactvo. Oprava by v současnosti stála možná více, než stavba nové budovy." V současnosti je zámek opravený a slouží jako stylové ubytování. Jeden ze dvou zajateckých baráků byl zlikvidován samotnými zajatci na konci války, druhý barák v 60. letech „sloužil dětem".

Kámen sv. Huberta

Kulturně-historická památka. Kámen se nachází v blízkosti zámečku Svatý Hubert při cestě do Smrku. Na kameni se nachází mělká, okrouhlá prohlubeň připomínající sedátko. Podle pověsti odpočíval na tomto sedátku svatý Hubert při lovu ve zdejších lesích. Podle místní pověry se děvče, které se na kámen posadí, do roka vdá. Pověst o kameni zaznamenána v publikaci *Der politische Bezirk Podersam* (1902). Kámen se dochoval na svém původním místě.

Kaple na Plavči

Barokní poutní kaplička Panny Marie Altöttingenské, nesprávně označované za kapli Panny Marie ustavičné pomoci (popř. Panny Marie Všemocné). Jedno z nejvýznamnějších poutních míst oblasti. Tradice poutí přežívala ještě po druhé světové válce. V nice kaple se nacházela kopie obrazu Panny Marie Altöttingenské. V roce 2004 byla zchátralá kaplička obnovena. Pouť ke kapličce se už nekoná.

Letohrádek na Plavči

Barokní šestiboká věžová stavba v kaštanové aleji z Jesenice ke dvoru Plaveč. Postavena snad současně s loveckým zámečkem Svatý Hubert (tj. v první polovině 18. století). V patře letohrádku se nacházel šestiboký sál. Původní využití nejasné, objekt je nejčastěji popisován jako letohrádek a měl sloužit k odpočinku, popřípadě jako vyhlídková věž (za jasných dnů je odtud výhled k Doupovským horám, Krušným horám a na České středohoří). Později sloužil pouze k uskladnění kaštanů pro zvěř. V současnosti je objekt po částečné opravě opuštěný.

Pomník padlých

Společný s obcí Tlestky. Zbudován v roce 1928 na novém společném hřbitově obcí Drahouš a Tlestky, slavnostní odhalení pomníku se konalo 21. 10. 1928. Pomník se dochoval v původním stavu.

Hokov

Škola

Do roku 1879 docházely děti z Hokova do školy v Děkově. Od uvedeného roku bylo zavedeno školní vyučování přímo v Hokově, a to v domě čp. 14. Obec tento dům koupila za 3 000 zlatých a upravila ho na školu. V roce 1896 vybudovala obec novou školní budovu. Stavba patrové budovy si vyžádala náklad 8 000 zlatých. Na hokovskou školu vzpomíná paní Hilde Schindler-Mangold. „Pokud mi paměť slouží, měli jsme v hokovské škole v úterý a pátek od jedné do tří hodin odpoledne ruční práce. Naše učitelka slečna Winterling bydlela v Hořovičkách. Vyučovala ruční práce na několika školách a mezi nimi byla i ta hokovská." V současnosti je objekt nevyužitý a zchátralý.

Pomník padlých

Pomník byl součástí místní zvoničky a byl posvěcen roku 1928. Padlí v 1. světové válce, uvedení na tabuli: Köppel Anton, Benesch Josef, Lechowetz Felix, Linhard Franz, Mrhal Josef, Ringmeier Franz, Ringmeier Rudolf, Stelzig Josef, Teichmann Josef, Viehmann Adolf, Grund Karl, Wachtl Konrad, Rot Richard. Jména padlých byla uvedena na dvou deskách. Před nimi stála socha vojáka téměř v životní velikosti. Kaplička se stavěla po roce 1925, současně s tím byl pro kapličku ulit v Chomutově nový zvon

náhradou za starý puklý zvon. Po 2. světové válce byly desky se jmény obětí odstraněny, stejně tak socha vojáka.

Hořesedly

Kostel sv. Vavřince a sv. Blažeje

Původní kostel zasvěcený sv. Vavřinci znovu vystavěn respektive zvětšen v roce 1828 z dobrovolných příspěvků majitelů usedlostí a z obecních prostředků. Původní kostel měl být v důsledku církevních reforem Josefa II. stržen a jeho jmění předáno náboženskému fondu. Podařilo se vyprosit zachránění kostelíka. Při vypuknutí morové epidemie 1680, která nechala naživu jen 32 osob, byl jako druhý patron kostela zvolen svatý Blažej.

Pomník padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy

Slavnostně odhalen 18. 6. 1920 a v roce 1924 předán obci. Po druhé světové válce zbaven původních symbolů a desky se jmény a změněn na pomník obětem 2. světové války. Seznam padlých v 1. světové válce a zemřelých na následky války z roku 1929 uvádí tato jména: Jos. Rubner (1914), Rich. Tichai (1914), Rudolf Heckl (1915), Karl Rubsch (1915), Adolf Eis (1915), Alfons Hess (1915), Ambros Anton (1915), Rud. Rubsch (1916), Karl Kotscharek (1916), Konrad Eis (1916), Otto Stieber (1916), Oskar Gschwind (1917), Emanuel Lorenz (1918), Anton Hess (1918), Karl Grimm (1918), Josef Eis (1918), Karl Anton, Josef Reis, Emil Rubsch, Josef Hess, Gust. Wachtl, Franz Eis, Rud. Tschiharsch.

Škola

Postavena v roce 1906. Takto na školu vzpomínal v roce 1964 Roman Tichai: „Do roku 1906 byla škola umístěna v obecním hostinci. Toho roku byla s podporou německého *Schulverein* postavena nová školní budova - dvě třídy, kabinet, konferenční místnost, 2 byty pro učitele a byt pro školníka. Začátkem 20. let musel být kabinet vyklizen a dán k dispozici české menšině. S velkou slávou byla otevřena třída pro 6 dětí. V následujících letech vzrostl počet českých dětí přes třicet, takže zabraná místnost přestala stačit. Protože počet německých dětí klesl pod 70, museli jsme odstoupit naši 1. třídu. Díky vestavbě jedné stěny získali Češi dvě třídy. Pro 70 německých dětí zůstala jedna třída. Jelikož jeden byt pro učitele byl teď nadbytečný, byla stržena jedna zeď a zřízena pro nás druhá třída.

Díky vlastnímu přičinění, pomoci *Kulturverbandu* a místnímu německému obyvatelstvu byla získána mladá učitelka a zaplacena, takže i německé vyučování mohlo pokračovat dvoutřídním způsobem. V roce 1938 přibyla i školka, umístěná v uprázdněném bytě řídícího učitele." V současnosti sídlí v budově obecní úřad.

Hořovičky

Evangelický kostel

8. dubna 1901 byla v Hořovičkách ustavena na základě výzvy „Pryč od Říma!" se svolením tehdejšího seniorátu v Plzni evangelická obec. Duchovní péči zajišťoval zpočátku evangelický farní úřad v Chomutově, ale už 15. listopadu 1901 získala obec svého vlastního duchovního v osobě vikáře Johanna Georga Helda z Chomutova. Jeho slavnostní uvedení do úřadu se uskutečnilo 3. srpna 1902. Bohoslužby se konaly nejprve v sále hostince U města Vídně. V prosinci 1901 však došlo k ustavení spolku pro stavbu kostela a tak bylo zahájeno úsilí o stavbu vlastního božího domu. Plány ke stavbě vyhotovil zednický mistr Wenzel Mally (Kryry), stavební pozemek věnoval sedlák Eduard Starrach. Slavnostní položení základního kamene se konalo 19. května 1902 a 8. prosince téhož roku byl kostel Nejsvětější Trojice vysvěcen. Stavební náklady dosáhly výše 40 000 K. Milodary věřících z Rakouska, Německa, Holandska, Švédska a Švýcarska přicházely v takovém množství, že už v roce 1903 byla dlužná částka za stavbu úplně vyrovnána. Kostel byl vybudován v novorománském slohu. Uvnitř se nacházel pozoruhodný reliéf *Einsetzung des hl. Abendmahles* a nad oltářem cenná malba na skle Svatá Trojice. V roce 1904 byla dokončena hrubá stavba fary a v roce 1905 dokončena. V roce 1905 tvořilo zdejší evangelickou obec 320 věřících z Hořoviček, Děkova, Vrbice, Vysoké Libyně, Hokova, Klečetné, Nové Vsi a Oráčova. V současnosti objekt využívá pravoslavná církev jako chrám sv. Cyrila a Metoděje.

Pomník císaře Josefa II.

Zbudován v roce 1903 výborem, kterému předsedal učitel Friedrich Walter. V roce 1923 byla socha císaře odstraněna a ukryta, po roce 1989 navrácena na své původní místo.

Pomník obětem války

Zbudován v roce 1923, slavnostně posvěcen 22. července 1923. Za druhé

světové války byl u pomníku umístěn dřevěný kříž na památku padlých ve druhé světové válce. Seznam padlých v 1. světové válce a zemřelých na následky války: Adolf Baba, Franz Baba, Franz Babor, Josef Buschek, Franz Hacker, Rudolf Heckel, Anton Kleissl, Wenzl Lippert, Adolf Mayer, Gustav Müller, Hugo Passl, Eduard Sauerstein, Anton Sperk, Karl Voigt, Oskar Voigt, Rudolf Wagner, ze Šmikous: Johann Blaschek, Gustav Köhler, Josef Tschamerhöll, Walter Tschamerhöll, Franz Houdek. Po 2. světové válce byl pomník zbaven původních symbolů a změněn na pomník „Obětem první a druhé světové války".

Chotěšov

Škola

Do roku 1899 přiškolen Chotěšov do Jesenice. V roce 1899 vytvořil Chotěšov s Bedlnem samostatný školní obvod, a téhož roku byla v Chotěšově postavena nová školní budova nákladem 14 000 K.

Jesenice

Hotel Worschech

V Plzeňské ulici. Původně Městský hotel. V roce 1925 převzal hotel Alfred Worschech se svou ženou Franziskou. V následujících letech vybudovali z hotelu vyhlášenou provozovnu, známou hlavně svou kuchyní. V hotelové kuchyni paní Worschechové se vyučilo kuchařskému umění i mnoho děvčat z okolí. Ve velkém sále hotelu se konaly plesy, divadelní představení a jiné kulturní podniky. Součástí hotelu byla také kavárna Café Worschech. V roce 1945 byl v hotelu umístěn vysídlovací tábor. Mezi odsunutými Němci byla i rodina hoteliéra Worschecha. Dne 1. července 1940 dorazila do Jesenice skupina 50 belgických válečných zajatců určených k práci ve zdejších lesích (především k likvidaci katastrofálního polomu z prosince 1939). Ubytováni byli v sále hotelu Worschech, péči o zajatce převzalo město Jesenice. Hotel už neslouží svému účelu.

Bachmannova vila

V Oráčovské ulici. Postavena v letech 1908/1909 majitelem továrny na obuvnické podkůvky Dr. Bachmannem na rozsáhlém pozemku v Mlýn-

ské (Oráčovské) ulici. Jedná se o patrovou stavbu s průčelím s balkonem obráceným k jihu a terasou na východní i západní straně. Prostorná vila měla 11 obyvatelných místností, dále spíž, dvě WC, koupelnu, komoru, sklep a velkou půdu. Střechu pokrývala rabštejnská břidlice. V ose hlavního vchodu vedla k vile 100 metrů dlouhá přístupová cesta. Stavba vily stála 72 tisíc korun (bez základů), stavbu vedl Thomas Thurner z Plané u Mariánských Lázní. Rozsáhlou zahradu založil majitelův bratranec Adolf Winter, zámecký zahradník v Ostrově nad Ohří. V parku rostlo přes sto ovocných stromů, dále jehličnany a listnáče, velké množství angreštových a rybízových keřů, u domu se nacházel špalír 3 meruněk a 4 broskvoní. Přístupovou cestu lemovaly kulovité akáty. Na západní straně pozemku byla zřízena zeleninová zahrádka. V parku bylo zřízeno několik odpočinkových míst s lavičkami. Přízemí vily tvořila kuchyně se spíží, jídelna, salon a pánská studovna. V prvním patře se nacházela ložnice, chlapecký dětský pokoj s balkonem, dívčí dětský pokoj, 2 hostinské pokoje a komora. Po první světové válce byli majitelé vily nuceni vzhledem k panující bytové nouzi část vily pronajímat. Katastrofální mrazy v zimě 1928/1929 způsobily v zahradě vily velké škody, kromě mnoha ovocných stromů poničil mráz i tři fialové vistárie, pnoucí se až ke střeše vily. Na další osudy vily vzpomíná Valentin Adolf Bachmann: „Neboť náklady na udržování domácnosti stále rostly, pronajal jsem vilu, až na 4 místnosti, jesenickému notáři Leo Viktorovi Zinkemu za měsíční nájemné 500 K. Nájemní vztah nebyl příznivý, skončil ale už roku 1933 v důsledku přeložení notáře do Rumburku. Jediný přínos po něm byl rozšíření příjezdu a stavba velmi primitivní garáže. Po roce 1933 bydleli ve vile nájemníci Wenisch, Haberzettl (Bechyně) a Jaschwinsky. Během války byla v parteru umístěna školka, kterou vedla Gertruda Piller. V roce 1942 jsme vilu prodali zemské radě okresu Podbořany. Obchod zprostředkoval starosta Rudolf Schieferdecker. Vyjednával jsem s panem zemským radou Dr. Leopoldem Reineltem." Na konci války bylo do vily přeneseno vyučování ze školní budovy, přeměněné v nouzové ubytování pro německé uprchlíky ze Slezska. Starší školáci hloubili v zahradě vily protiletecké zákopy. V současnosti je v objektu umístěna mateřská škola.

Nový hřbitov u kaple čtrnácti svatých pomocníků

Založen v roce 1929. Na události, které tomu předcházely, vzpomíná Herbert Schieferdecker: „V roce 1929 přestala postačovat kapacita starého hřbitova. Své mrtvé tu pohřbívala nejen Jesenice, ale také Chotěšov, Drahouš a Tlestky. Hledaly se možnosti, jak tento problém vyřešit a městské zastupitelstvo kvůli tomu zasedalo snad každý týden. Nejméně nákladné řešení spočívalo v rozšíření starého hřbitova, to by však znamenalo zábor

části farní zahrady, proti čemuž se však ostře ohradil děkan Woda. Tento plán proto padl. Další možností bylo rozšíření hřbitova na druhou stranu, směrem do sousedící zahrady. V tom případě by však nová část hřbitova ležela v jiné úrovni než starý hřbitov, a navíc by došlo i ke zrušení uličky směrem ke Stebnu. Přesto bylo toto řešení přijato, proti byly jen tři hlasy. Nejprve však bylo zapotřebí zjistit, jestli v níže položené zahradě nebudou problémy se spodní vodou. Různě po zahradě proto byly vyhloubeny tři jámy. Jelikož ne všichni sousedé budoucí nové části hřbitova s tímto rozšířením souhlasili, naplnili přes noc jámy vodou, takže příslušná komise musela rozšíření hřbitova uvnitř města zamítnout. V tísni proto museli otcové města založit nový hřbitov u kapličky čtrnácti svatých pomocníků půldruhého kilometru z centra města. Vzhledem k vysokým nákladům spojeným s vybudováním nového hřbitova se obce Chotěšov, Drahouš a Tlestky odmítly realizace tohoto plánu zúčastnit a založily si raději vlastní hřbitovy (Drahouš a Tlestky společný)." Současnost: Starý hřbitov u kostela zrušen, na jeho místě se nachází letní kino. Nový hřbitov slouží svému účelu.

Fasslův dům

V Plzeňské ulici (čp. 29). Franz Fassl byl 35 let starostou Jesenice (od roku 1888) a získal si značné zásluhy o rozvoj města na přelomu 19. a 20. století (železnice, nová školní budova, vodovod atd.). Stál rovněž u založení Městské spořitelny (1892). Franz Fassl byl vlastníkem největšího hospodářství v Jesenici. Jeho nejmladší syn Franz byl starostou města v letech 1943-45. V přízemí domu se nacházely dva obchody, jeden měl pronajatý holič Wilhelm Kriesch, druhý knihkupec Edi Scheubert. Franz Fassl zemřel 14. 3. 1941 ve věku 89 let.

Pomník padlých, nezvěstných a zemřelých na útrapy 1. světové války

Pomník se nacházel na náměstí. Vybudován v roce 1925, a to k uctění památky padlých, nezvěstných a zemřelých na útrapy 1. světové války. Uskutečnění stavby umožnil výtěžek z peněžní sbírky mezi jesenickými obyvateli, provedené spolkem vojenských vysloužilců za předsednictví Wilhelma Neumanna. Pomník zhotovila kamenická firma Pokorny z krtské žuly. Slavnostní posvěcení pomníku se uskutečnilo 25. 11. 1925 za účasti starosty Heinricha Kirtschla, všech městských radních, všech spolků v Jesenici a mnoha spolků z okolí, stejně jako značného počtu občanů. Pomník posvětil farář Johann Rötting. Dovnitř pomníku byla vložena plechová schránka s listinou popisující okolnosti vzniku pomníku. Na třech tabulích z černého mramoru byla uvedena následující jména: Josef Wolf, Stefan Pi-

ller, Josef Titl, Karl Rödl, Karl Kirtschl, Alfred Womacka, Anton Köhler, Franz Teiml, Josef Wenisch, Josef Heidler, Anton Sentner, Alois Kuha, Franz Gally, Franz Hauner, Franz Merz, Karl Stark, Anton Hajak, Josef Lifka, Heinrich Alber, Josef Wokoun, Karl Lifka, Franz Rank, Konrad Loos, Franz Bien, Franz Süss, Heinrich Ruppert, Karl Schwarz, Franz Bär, Franz Lifka, Florian Vogel, Anton Hälbig, Fritz Hokauf, Wenzl Zeiler.

Adresář soudního okresu Jesenice z roku 1929 uvádí v seznamu padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy tato jména: Karl Schwarz (zemřel v Olomouci v nemocnici), Josef Wolf (padl v srpnu 1914 v Srbsku), Adolf Zeidler (padl v srpnu 1914 v Srbsku), Konrad Loos (padl 19. 11. 1915 v Rusku), Stefan Piller (padl v roce 1915 v Rusku), Alois Kuha (padl v roce 1914 v Rusku), Alfred Womačka (zemřel 17. 3. 1915 v srbském zajetí), Anton Hajak (zemřel 18. 3. 1915 v srbském zajetí), Ernst Löwi (padl 1. 6. 1917 u Konjuchy, Galicie), Karl Gally (padl v březnu 1915), Wenzel Gebausky (padl 1915), Ferdinand Wokun (padl 5. 4. 1915), Reichmann (padl 1915). Padlí v polním tažení proti Rusku: Franz Bien (padl 29. 5. 1915 v Bolikově), Franz Hauner (padl 9. 5. 1915), Franz Süss (padl 1915), Karl Rödl (padl 21. 6. 1915), Heinrich Köppl (padl 19. 7. 1915), Franz Merz (padl 1915), Heinrich Rupert (padl 30. 11. 1915), Franz Bär (padl 7. 10. 1916 v Černé Hoře), Karl Kirtschl (padl 10. 10. 1916 v Itálii), Josef Lifka (padl 1. 3. 1917), Franz Lifka (zemřel ve Vídni při návratu domů), Josef Lifka (zemřel v Albánii), Franz Teiml (zemřel ve Vídni), učitel Edmund Tusch, Sigismund Röber (padl 1918). Nezvěstní: Wilhelm Jessensky, Anton Köhler, Josef Sentner jun. Zemřelí na následky válečných útrap: Josef Wenisch, Josef Wokoun. Ze zajetí se dosud nevrátili: Karl Hyna, Wilhelm Jessensky.

Pomník už neexistuje, v květnu 1945 byl Čechy zničen.

Chorobinec

Vybudován v roce 1910 jako „Jubilejní okresní chorobinec císaře Františka Josefa“ na jihovýchodním okraji Jesenice (čp. 224). Vybudován u příležitosti 60. výročí panování císaře Františka Josefa I. z rozhodnutí okresního zastupitelstva v Jesenici v čele s přednostou okresu Franzem Sandnerem, statkářem v Drahouši, a zástupcem přednosty Franzem Ratzkou ze Zderazi. Provedení stavby bylo svěřeno „po všech stránkách spolehlivému“ staviteli Alfredu Womackovi (Womačkovi) z Jesenice. Stavbu provedl „v každém ohledu bezvadně.“ Slavnostní vysvěcení budovy se ustkutečnilo 1. 5. 1910 za velké účasti obyvatel celého jesenického okresu. V chorobinci bylo v jeho počátcích k dispozici 50 lůžek a zaměstnával 3 řádové sestry Řádu křížových sester v Chebu, dvě služebná děvčata a domovníka. Sou-

částí objektu byla také ústavní kaple, opatrovaná po léta prvním ústavním duchovním páterem Josefem Kölblem. Objekt slouží v současnosti jako Domov Krajánek – poskytovatel sociálních služeb.

Vodárny

V lokalitě Černý les. Množící se problémy se zásobováním pitnou a užitkovou vodou (především v letech 1903-5) vedly v roce 1905 město k rozhodnutí vybudovat v Jesenici vodovod moderní konstrukce. Do té doby město využívalo historické dřevěné vodovodní potrubí, které do Jesenice přivádělo vodu ze zdroje poblíž Drahouše. Jako hlavní zdroj vody pro nový vodovod byl zvolen pramen *Stockbrünnl* a pět blízkých pramenů v Černém lese směrem k Plávči, 2 kilometry od Jesenice a 80 metrů nad úrovní města. V uvedené lokalitě bylo vybudováno pět sběrných šachet a dva velké vodojemy – větší s kapacitou 2000 hektolitrů, menší s kapacitou 500 hektolitrů vody. Stavbou vodovodu byla pověřena firma Hermann Stark v Ústí. Práce byly zahájeny 1. 3. 1906 a dokončeny už 1. 8. téhož roku. Podle městské pamětní knihy firma provedla stavbu „v každém ohledu bezvadně." Ve městě bylo rozmístěno 16 nadzemních hydrantů a na vodovod byly připojeny všechny domy. Náklady na vybudování vodovodu dosáhly 100 000 korun. Slavnostní posvěcení vodovodu se konalo 19. 8. 1906. Součástí velkolepé slavnosti byla mimo jiné hasičská zkouška nových městských hydrantů a večerní slavnostní koncert. Posvěcení vodovodu se ujal jesenický děkan Paul Gebhard, hlavním slavnostním řečníkem byl starosta města Franz Fassl. V roce 1912 došlo k posílení zdroje vody, a to z pramenů v lokalitě *Stalečka*. Tyto prameny byly svedeny ke stávajícím vodojemům. Vodárny jsou dosud v provozu.

Kino Hubert

V roce 1928 bylo v Jesenici uvedeno do provozu první stálé kino. Kino Hubert (*Huberti-Kino*) se nacházelo v Krtské ulici (čp. 64). Premiérovým představením byl 28. 9. 1928 film Tančící Vídeň. V roce 1946 je v objektu doložen sběrný tábor pro Němce určené k odsunu. V současnosti objekt využívá Základní škola, Mateřská škola speciální a Praktická škola Jesenice.

Nová školní budova

Na rohu Plzeňské ulice a Kostelního náměstí, čp. 64. Objekt vybudován v letech 1903-1904 městem Jesenice nákladem 100 000 korun. Jednalo se o dvoupatrovou budovu ve stylu vídeňské secese se zkoseným nárožím povýšeným o hodinový štít. Stavbu provedl stavitel Ferdinand Schindler z Podbořan podle plánů Viktora Günzla v Petrohradu a Viktora Günzla

ve Vejprtech. Stavba byla zahájena 16. září 1903 a slavnostní položení základního kamene se uskutečnilo 23. září 1903. Dne 16. 10. 1904 byla stavba dokončena, slavnostní vysvěcení nové školní budovy se konalo 23. 10. 1904. Školu vysvětil děkan Paul Gebhard z Jesenice. Slavnosti byly přítomny davy lidí z celého jesenického okresu. Hlavní zásluhy o stavbu nové školy byly připsány dvornímu radovi, univerzitnímu profesorovi Dr. Adolfu Bachmannovi, čestnému občanovi města Jesenice, a starostovi města Franzi Fasslovi, statkářovi v Jesenici čp. 29. Současnost: Budova už neslouží svému účelu, je vedena jako bytový dům, v přízemí vznikl obchod.

Modrý kříž

Objekt se nachází na Mírovém náměstí (čp. 101). Původně se jednalo o hotel (Pošta, Kirtschl) Založení Domova pro opuštěné děti – tzv. Modrého kříže - po první světové válce bylo v Jesenici významným pokrokovým sociálním počinem. Domov vybudoval a vedl farář Walther Reinhart. Vzpomíná Anne Gurth, která v domově pracovala jako sestra v letech 1931 až 1937. „Farář Reinhart si zakládal na tom, vytvořit dětem skutečný domov. Proto základní ideou domova byla rodinná výchova. Vždy osm dětí mělo svou „mámu", která se svým dětem stále věnovala a která s nimi zůstávala ve spojení i po jejich odchodu do učení. Každá „rodina" měla svůj obývací pokoj a ložnici. Domov tu mohlo najít až šedesát dětí. Domov měl také oddělení pro nejmenší děti, ve kterém zůstávaly do dovršení třetího roku. Poté byly včleněny do některé z rodin, nebo založena rodina nová." Děti pocházely většinou z nejchudších poměrů, nejednalo se však jen o sirotky, ale také o děti, které jejich rodiny nedokázaly uživit. K zázemí domova patřilo i vlastní zahradnictví nebo krejčovská dílna, kterou vedla vyučená švadlena. Byla tu rovněž škola pro pečovatelky o kojence. Farář Reinhart vytvořil v domově i dětský sbor, s nímž během letních prázdnin koncertoval až v Sasku. „Snad zcela výjimečnou událostí byly takzvané Cikánské Vánoce," vzpomíná dále Anne Gurth. „Konaly se vždy na druhý svátek vánoční a pozváni na ně byli všichni cikáni z jesenického okresu. Přicházelo asi třicet lidí. Nadílce předcházela bohoslužba a každý byl obdarován. Sama jsem jednou měla možnost zažít účinek těchto Vánoc. Byla jsem tenkrát na návštěvě u mé sestry žijící v chudých poměrech. Najednou se objevil divoce vypadající cikán a prosil o almužnu. Když uviděl mé sesterské roucho, ožil a zeptal se lámanou němčinou: Ty z Jesenice, ty sestra z Jesenice? Přisvědčila jsem. On řekl: Ty, já si nevezmu nic, nic, ty sama chudá. Já vždycky slavit Vánoce v Jesenici." Konec Domova pro opuštěné děti nastal po připojení Sudet k Německu na podzim roku 1938. „Waltheru Reinhartovi se vedlo stejně špatně jako dalším duchovním, jedno jakého vyznání. Modrý kříž byl nacistům trnem v oku a hledaly se důvody

proč domov zavřít. A také se našly. Jak jsem se dozvěděla ze spolehlivých zdrojů, nezůstalo jen u Reinhartova hanobení, snažili se mu přičíst i horší provinění, jen aby ho dostali do vězení." V době odsunu sloužila budova jako sběrný tábor. V současnosti je objekt ve vlastnictví Města Jesenice a slouží jako bytový dům. Součástí Modrého kříže byla zotavovna v lokalitě Račí hrad u Kosobod. Po druhé světové válce sloužila zotavovna jako rekreační středisko národního podniku Rakona, v současnosti slouží jako rekreační středisko pro pořádání letních táborů, různých sportovních akcí, školní výletů atd.

Železniční trať, nádraží

Lokální železniční trať Rakovník–Bečov (č. 161) vybudována v letech 1895-98, větší část trasy (Rakovník-Bochov) uvedena do provozu 27. 6. 1897. Výrazné zásluhy na vybudování tratě si získal starosta Jesenice Franz Fassl, který byl i jedním z koncesionářů dráhy. „Když jsem se v roce 1888 stal starostou Jesenice, patřilo k mým klíčovým snahám napojení Jesenice na železniční síť," vzpomínal. Pro stavbu tratě získal nejen podporu obcí na plánované trase tratě (Fasslovým působištěm byl úsek mezi Rakovníkem a Blatnem), ale zajistil rovněž značné finanční prostředky nutné k realizaci tohoto projektu. Úsek mezi Rakovníkem a Blatnem vybudovala stavební firma J. Krulis v Praze, druhou část (Blatno-Bochov) stavební firma G. Ernst Gernts ve Vídni a třetí část (Žlutice-Bečov) firma E. Gruss ve Vídni. Podrobněji ke vzniku tratě viz Vladimír Zuska – 100 let trati Rakovník – Bečov n/T a Protivec – Bochov a v článku *Lokalbahn Rakonitz-Petschau* v *Heimatbrief* 610-612 (1990). Trať je v provozu, nádražní budova v Jesenici slouží svému účelu.

Další objekty

- **Kámen na Šibeničním vrchu** – kulturně-historická památka; kámen s prohlubní ve tvaru lidského chodidla, jejíž vznik vysvětluje pověst božím přičiněním zmařené popravě nevinně odsouzené dívky. Pověst zaznamenána v publikaci *Der politische Bezirk Podersam* (1902). Kámen se dochoval. Šibeniční vrch se nachází severozápadně od Jesenice.

- **Viklan** – geologická, kulturně-historická památka; k rozhýbání viklanu údajně stačil pouhý silnější poryv větru; popis této přírodní zajímavosti poprvé publikován J. E. Ponfiklem v díle *Vollständige Topographie der Fideikommiß-Herrschaft Petersburg im Saazer Kreise in Böhmen* (1821). Mechanismus viklanu několikrát poškozen a znovu obnoven, od šedesátých let minulého století je viklan nepohyblivý. Viklan se nachází v lese na Kněží hoře u Velkého rybníka.

- **Goethův pomník** – pomník má podobu žulové krychle s vytesaným slovem *Goethe*. Pomník věnoval v roce 1935 starosta Jesence Dr. Heinrich Uhl. Pomník se nachází před bývalým kinem Hubert na nároží Plzeňské a Krtské ulice.

- **Jahnův pomník** – pomník připomíná německého „otce tělocviku" F. L. Jahna (1778-1852). Věnován v roce 1928 u příležitosti 150. výročí Jahnova narození. Stával před budovou obecní a měšťanské školy (směrem do Plzeňské ulice), odstraněn po 1989.

- **Kaple sv**. **Jana Nepomuckého** – Stávala na nynějším rozcestí silnice do Drahouše a cesty do autokempu. Věnována v 80. letech 19. století Johannem Heinzem a Aloisem Kunzem z Jesenice. Ve svátek sv. Jana Nepomuckého se ke kapli konalo procesí s hudbou. Po roce 1945 kaple zanikla, v současnosti se uvažuje o jejím obnovení.

- **Sousoší Nejsvětější Trojice** – postaveno městem na jesenickém náměstí v roce 1893, nebo v následujících letech. Objekt zhotovila kamenická firma J. Pokorny v Krtech. V roce 2009 sousoší restaurováno.

- **Bývalá soudní budova** – postavena 1855 nákladem státu, město na stavbu přispělo „veškerým stavebním dřevem, kamením, velkým dílem cihelného materiálu" a navíc určitou finanční částkou. V budově byl umístěn okresní soud, berní úřad, zpočátku i úřad starosty a později také katastrální úřad. V současnisti objekt využívá Integrovaná střední škola Jesenice. Výrazná nárožní budova stojí v Žatecké ulici.

Klečetné

Trpasličí díra

Jedná se o starou odvodňovací štolu stříbrného dolu. Podle pověsti štola obývána trpaslíky. Pověsti o trpaslících známé též z Krt (tamní Trpasličí díra – *Zwergeloch* – zničena při těžbě žuly) a z okolí Jesenice. Štola se nachází v údolí zvaném Starý žlab. Upomínkou na hornickou činnost v okolí Klečetné bylo rovněž pojmenování stezky z Klečetné do Hůrek – Zlatá pěšina.

Pomník padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy

Nachází se v centru obce v sousedství mariánské sochy z první poloviny

19. století. Podle publikace Osudy v kameni se na pomníku nacházel nápis „*1914-1918 Unsere Helden im Weltkriege*“. Po 2. světové válce byl pomník zbaven původních symbolů. Zmíněná publikace uvádí tato jména obětí: Franz Hauner, Franz Neukirchner, Josef Hauner, Franz Heckl, Kandidus Köppl, Ambros Neukirchner, Josef Rank, Josef Tellisch, Karl Urban, Karl Zimmerman (čp. 18), Karl Zimmerman (čp. 20).

Kříž Karla Scheuberta

Nachází se při silnci z Klečetné do Oráčova. Věnován v roce 1923 na památku Karla Scheuberta z Mostu, padlého za první světové války. Kříž věnovali jeho rodiče. Slavnostní posvěcení kříže se konalo 3. 6. 1923. Událost dokumentuje fotografie uveřejněná v publikaci *Heimatkreis Podersam-Jechnitz in Bildern*.

Škola

Postavena v roce 1903. Stavbu podpořil německý *Schulverein* částkou 4000 K, dále západočeská župa *Schulverein* se sídlem v Plzni 585 K, Národní fond v Teplicích 400 K, Svaz Němců v Čechách 400 K a další organizace. Se stavbou se začalo 29. dubna 1903 a v srpnu téhož roku byla dokončena. Náklad přesáhl 14 000 K.

Kolešov

Pomník padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy

Slavnostně posvěcen 9. 6. 1924. Po 2. světové válce odstraněny desky se jmény padlých, ponechán pouze letopočet 1914-1918. V současnosti je na pomníku umístěna deska s nápisem „Obětem druhé světové války 1938-1945“.

Kolešovice

Pomník padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy

Stával v blízkosti měšťanské školy. V roce 1945 byl pomník na popud čes-

kých obyvatel Kolešovic stržen sovětským tankem. Žulové vázy z pomníku umístěny u pomníku „československým a sovětským občanům padlým v bojích za osvobození občanů naší vlasti; 1939-1945". Seznam padlých v 1. světové válce a zemřelých na následky války z roku 1929 uvádí tato jména: Wilh. Brabetz (1914), Franz Palkoska (1914), Karl Wostry (1915), Olivier Graf Wallis (1915), Emil Arbeiter (1915), Julius Reigl (1915), Franz Samuel (1915), Franz Kopta (1916), Wenzl Folda (1916), Josef Hanauer (1916), Josef Loukota (1916), Wenzl Lank (1917), Karl Hina (1917), Peter Fait (1917), Friedrich Mahr (1918), Josef Hauk (1918), Franz Samuel (1918), Wenzel Voigt, Ferdinand Treibl, Andreas Riedl, Josef Folda, Franz Hartl, Wilhelm Hiller, Karl Kohn, Olivier Kohn, Rudolf Lischka, Emil Reigl, Franz Režabek, Karl Schmied, Wenzel Swoboda, Anton Worsch, Emil Zucker.

Škola

Postavena v letech 1890-1891 nákladem 64 400 K. Částkou 1 200 K přispěl německý *Schulverein* ve Vídni. Stavba zahájena 30. 3. 1890, slavnostní vysvěcení se konalo 13. 9. 1891. Od školního roku 1904-1905 otevřena v budově i měšťanská škola. Objekt slouží svému účelu.

Kounov

Rodný dům malíře Karla Wagnera

Z Kounova pocházel malíř Karl Wagner. Působil nejdříve v Praze, poté v Německu. Karl Wagner byl autorem opony německých divadelních ochotníků v Kounově. Bližší údaje o Karlu Wagnerovi se dosud nepodařilo dohledat, otázkou zůstává také identifikace jeho rodného domu.

Německá škola

Postavena po roce 1876 na místě staré školní budovy. Slavnostně otevřena v roce 1881. Vzpomíná Alfred Richter: „Německá škola v Kounově byla po 1. světové válce ještě jen dvoutřídní. Každá třída měla čtyři ročníky, dva ročníky tvořily jedno oddělení. První třídu vedla slečna Anna Müller. Byla přísná a člověk se u ní něco naučil. V deseti letech jsem se dostal k řídícímu učiteli Karlu Schöpkovi do druhé třídy. Jeho manželka byla (v roce 1945) jako první Němec vysídlena z Kounova (13. 5. 1945). Potkal jsem ji, jak opouštěla ves s vozíkem naloženým jen tím nejnutnějším."

Dnes v budově sídlí obecní úřad, ordinace lékaře (v přízemí), v patře byty.

Krty

Žulové lomy

Žulový lom J. Pokornyho v Krtech založen roku 1872 jako zřejmě nejstarší a největší z těchto podniků v tehdejším politickém okrese Podbořany. Materiál - velmi tvrdý, krásné, modrošedé barvy – sloužil nejrozmanitějším účelům. Důležitým přínosem pro odbytové možnosti krtské žuly se stalo zprovoznění železnice Rakovník-Bečov v roce 1897 se zastávkou s nákladovou rampou v Krtech. Dodávány byly všechny v tomto oboru obvyklé výrobky ve všech velikostech a množství, a sice: a) stavební sortiment: schody, dveřní rámy atd. Žula z Krt použita při stavbě většiny nových škol v okolí, např. v Drahouši, Kolešovicích, Chotěšově, Podbořanech, Buškovicích, Vroutku, Stebně, Kněževsi, Rakovníku a Žatci, kostelů v Podbořanech a Žatci, nemocnice nebo akciového pivovaru v Žatci a dalších staveb; b) kvádry pro stavbu železnic. Dodávány pro dráhu Plzeň-Březno, Rakovník-Bečov (z Jesenice až do Toužimi a Bochova), dále pro druhou kolej z Chomutova do Karlových Varů; c) kámen pro stavbu mostů – u Klášterce, *Warta*, *Tirschnitz* (kvádry až 4m3 velké), v Žatci (most a lávka), Lounech, v Praze (most císaře Františka Josefa - 2000 m3, většinou portální bloky s rustikou pro klenbu) a v Plzni; d) tzv. královské kvádry (*Königsquader*) pro točny a kvádry pro tunely (Dieberský tunel u Furth im Walde), e) obruby hrobek a desky, náhrobní kameny (i broušené). Z krtské žuly je i náhrobek rodiny J. Pokornyho v Krtech nebo sloup Nejsvětější Trojice v Jesenici. V roce 1905 měl lom J. Pokornyho 50 zaměstnanců. V letech 1898-1900 jich bylo až 100. Současnost: Těžba žuly u Krt byla ukončena, oblast je v současnosti chráněnou Přírodní památkou Krtské skály. PP Krtské skály se nachází v lese jižně od Krt.

Další objekty

- **Čertův kámen** - kulturně-historická památka. Mohutný žulový bochník s dvěma prohlubněmi podkovovitého tvaru, jejichž vznik vysvětluje pověst o sázce čerta s krtským chalupníkem o jeho duši. Pověst zaznamenána v publikaci *Der politische Bezirk Podersam* (1902). Kámen se dochoval na svém původním místě.

- **Pomník padlých -** zbudován v roce 1926. Seznam padlých v 1. světové válce a zemřelých na následky války z roku 1929 uvádí následující jména: Alois Heckl, Karl Heckl, Ferdinand Hottek, Anton Ploner, Ferdinand Frank, Franz Körner, Josef Worofka, Anton Worofka, Wenzel Kraupner, Johann Jung, Josef Wokoun, Anton Schindler, Wenzel Huschina, Franz

Sopper. Nezvěstní: Franz Partes, Josef Worofka. Pomník se dochoval, jména však byla odstraněna.

Kůzová a Nová Ves

Pomník padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy

Společný pomník padlých v 1. světové válce z obcí Kůzová a Nová Ves byl zbudován v roce 1932 na rozhraní obou obcí. Po roce 1945 odstraněna deska se jmény a německé symboly. V nedávné době pomník opraven a opatřen novou deskou s textem „OBĚTEM VÁLKY". Seznam padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy z roku 1929 uvádí tato jména (Nová Ves): Franz Plass, Hermann Waschitzka, Franz Patek, Josef Patek (čp. 41), Josef Patek (čp. 13), Franz Wenzel, Franz Soukup, Ant. Laschek, Josef Buresch, Karl Diesl, Karl Wenzl. (Kůzová): Josef Hawranek, Adolf Hawranek, Frank Nowak, Ferdinand Rotz, Karl Höfer, Engelbert Plass, Wilhelm Wagner, Friedrich Wagner.

Škola

Z původních nevyhovujících prostor se škola v Kůzové přestěhovala v roce 1872 do domu čp. 39, zakoupeného obcí a upraveného k potřebám školy. V roce 1881 byla škola rozšířena o druhou třídu. 1885 vystavěna nová školní budova (svým číslováním příslušná do Nové Vsi) a 4. 10. téhož roku vysvěcena. V současnosti objekt slouží k bydlení.

Lhota

Hospodářský dvůr Zelený Důl

Kolem roku 1655 založil Kryštof Jaroslav z Kolovrat na Libyni v lese Hlubocko ovčín a ovčáckou chalupu, jimž dáno jméno Zelený Důl. Roku 1674 vystavěl Kryštofův syn Albrecht Jindřich při ovčíně poplužní dvůr. V roce 1862 uveden ve dvoře do provozu lihovar. Náležel k panství Vysoká Libyně, které bylo majetkem velkoprůmyslníka Antona Drehera. Lihovar zpracoval ročně na 6 000 metráků brambor a vyprodukoval přibližně 700 hektolitrů lihu. V roce 1905 se uvádí, že „podnik má být zvětšen a produkce zvýšena". Edmund Tobisch vzpomíná: „Vpravo od brány

do dvora stála velká stodola, vlevo na druhé straně dvora dům šafáře s přilehlou budovou se stájemi. Na tuto navazoval lihovar s bytem správce lihovaru. Za kotelnou se nalézala malá místnost se strojem na šindel. Vlevo od cesty ze Zeleného Dolu do Vysoké Libyně stála proti domu šafáře takzvaná Sýpka, přestavěná na byty pro dvorské dělníky. V lihovaru se během zimy vyráběl z brambor líh. Odpadní kaše sloužila jako krmivo pro dobytek. Ze dvou severozápadně položených rybníků sloužil ten spodní – Lihovarský rybník (*Brennereiteich*) k zásobování (pomocí potrubí) lihovaru a napájení dobytka. Pro okolí bylo velké štěstí, že na konci války, v poslední hodině před příchodem Rusů, byl líh z lihovaru odvezen do Žatce. Rusové přicházeli ze všech stran v naději, že tu líh najdou. Dokonce stříleli do potrubí v naději, že uvnitř ještě nějaký líh zbyl." V současnosti je dvůr v ruinách.

Oráčov

Evangelický kostel

První evangelická bohoslužba v Oráčově po 266 letech se konala 17. 3. 1901. Bohoslužbu sloužil farář Piesch z Chomutova. Evangelické bohoslužby se zpočátku konaly v sále hostince čp. 20, později v soukromém domě čp. 19. Stavba kostela začala 1. 5. 1902. Byla provedena podle plánů stavitele Josefa Schindlera z Podbořan v novogotickém slohu a 1. listopadu 1902 vysvěcena. Náklad na stavbu činil 18 000 K a byl uhrazen především díky pomoci evangelické nadace Gustava Adolfa v Šlesvicku-Holštýnsku. Zvony z bochumské ocele věnoval továrník Moritz Lüdersdorf ze Žatce. Pozoruhodný oltářní obraz Kristus v Getsemane věnoval Franz Kraus z Jesenice. V roce 1905 sdružovala kazatelská stanice Oráčov 50 duší, mezi nimi 10 školou povinných dětí. Duchovní péči zajišťoval v té době Georg Held z Hořoviček. V současnosti kostel spravuje Českobratrská církev evangelická.

Pomník padlých

Slavnostně odhalen 10. 6. 1923. Nacházel se na návsi proti škole. Seznam padlých v 1. světové války a zemřelých na válečné útrapy z roku 1929 uvádí následující jména: Julius Benesch, Franz Schnobl, Adolf Hynie, Franz Dürschmied, Josef Geier, Rudolf Worzfeld, Julius Reiss, Josef Berger, Alois Lüftner. Nezvěstní (1929): Emil Palkoska, Ferdinand Dürschmid, Rudolf Hammerla. Po 2. světové válce byl pomník odstraněn.

Otěvěky

Pomník padlých

Věnován sedlákem Stefanem Lochmannem (čp. 2). Posvěcen 22. 5. 1921. Po 2. světové válce zničen, části pomníku dochovány. Seznam padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy z roku 1929 uvádí tato jména: Franz Sandner, Franz Schwarz, Ott. Seidl, Stephan Lochmann, Franz Gura.

Kaple Nejsvětější Trojice

Na návsi. Původní malá kaple rozšířena v roce 1804, aby bylo možné „sloužit uvnitř velkou mši". V protokolu z 23. 7. 1803 se obec Otěvěky zavzuje k udržování kaple a obstarávání „všeho potřebného k bohoslužbám." Rozšíření kaple dokončeno v roce 1806 a roku 1807 slavnostně vysvěcena.

Pšovlky

Pomník padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy

Slavnostně odhalen 22. 6. 1930. Na pomníku byla umístěna deska se jmény a text „EUCH HELDEN DIE HEIMAT 1914-1918". Po 2. světové válce byla deska, nápis a původní symboly odstraněny. V roce 1998 pomník obnoven s nápisem „Památce všech obětí válek". Seznam obětí 1. světové války a zemřelých na válečné útrapy z roku 1929 uvádí tato jména: Franz Neuner, Alois Neuner, Josef Homolka, Alfred Müller, Emilion Samuel, Rudolf Kinkal, Anton Koska, další jména (4) jsou v dostupném dokumentu nečitelná. V zajetí: Rudolf Horn. Zemřelí v zajetí: Alois Heckl, Anton Walter.

Soseň

Boží kámen

Kulturně-historická památka. Mohutný pískovcový bochník posetý prohlubněmi, které podle pověsti vznikly, když na kameni odpočíval Bůh se svými anděly (podle jiné verze Kristus se svými apoštoly). Před časem nechal kámen odvézt ze svého původního místa podivínský sběratel kamenů Karel Rejzek z Rakovníka. Kámen dopravil ke koupališti v Senomatech,

odkud byl na zásah tehdejšího referátu životního prostředí Okresního úřadu v Rakovníku dopraven zpět k Sosni a vyhlášen významným krajinným prvkem. Pověst o kameni zaznamenána v publikaci *Der politische Bezirk Podersam* (1902). Kámen se nachází v původní lokalitě, ne však na původním místě.

Svojetín

Pomník padlých v 1. světové válce a zemřelým na válečné útrapy

Slavnostně odhalen 16. 7. 1922. Původní deska se jmény padlých a zemřelých odstraněna po 2. světové válce, v současnosti je na pomníku deska s textem „Obětem 1. světové války".

Václavy

Škola

Škola ve Václavech (expozitura školy ve Velké Chmelištné) byla původně umístěna v čp. 29. V roce 1884 získala škola vlastní budovu, slavnostně vysvěcena byla 7. 9. 1884. V současnosti sídlí v objektu obecní úřad.

Velká Chmelištná

Škola

Stavba školní budovy zahájena roku 1787 a dokončena v následujícím roce na náklady kostelního jmění. Obec zdarma poskytla dopravu a řemeslné práce. Školu tvořila prostorná třída s kapacitou více než 100 dětí, byt (1 pokoj), komora pro učitele, kuchyně a chlév. Vše zbudováno z kamene a pokryto šindelem. K bytu učitele patřila zahrádka o rozměrech 8 loktů krát 6 loktů. Zahrádku zdarma poskytla obec. 1852 zahájena přístavba školy, 1855 přijat druhý učitel, roku 1859 přístavba s jednou třídou a jedním obytným pokojem konečně dokončena. V roce 1883 škola zcela přestavěna na tři třídy. Stavební náklady obnášely 3400 zlatých. Pro tento účel po-

skytl *Schulverein* ve Vídni obcím Chmelištná a Zdeslav 1500 zlatých. Částka byla zaknihována a bylo by ji třeba vrátit, pokud by škola ve Chmelištné někdy přešla do českých rukou. V roce 1900 vybudováno u školy cvičiště s nářadím. Ke škole patřila nadace Franze Wachtla, dřívějšího majitele domu č. 25 ve Chmelištné. Z jejích výnosů (základní kapitál), byly chudé děti zaopatřovány školními pomůckami. V objektu školy je v současnosti umístěn obecní úřad.

Pomník padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy

Posvěcen 14. 9. 1930. Pomník se dochoval, deska se jmény však byla odstraněna. Seznam padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy z roku 1929 uvádí tato jména: Wenzel Walther, Wenzel Eberl, Josf Adler, Josef Rohr, Franz Kauer, Alois Schebek, Josef Schramm, Anton Brunner, Josef Tittlbach, Anton Götz.

Vlkov

Pomník padlých

Vybudován v roce 1923. Po 2 světové válce pomník částečně zničen, dochované torzo obnoveno v nedávné době. Seznam padlých v 1. světové válce a zemřelých na válečné útrapy z roku 1929 uvádí tato jména: Ferdinand Tichai, Wenzel Tichai, Karl Seifert, Oskar Grübl, Josef Grübl (čp. 42), Peter Kutschera, Gustav Schmidt, Anton Frank. Nezvěstní: Richard Tichai, Anton Tichai, Karl Gipp, Karl Friedrich, Franz Träxler.

Vrbice

Škola

Vrbice původně přiškolena do Děkova, vzdáleného 2 kilometry. Zásluhou starosty obce Franze Sturma (čp. 4) získala Vrbice v roce 1896 zimní školní expozituru. Byla umístěna v obytném domě Altrichterova statku (čp. 16). Nato přičinlivý starosta Franz Sturm vymohl pro Vrbici schválení stavby vlastní školní budovy. Pro stavbu bylo vybráno místo na obecním pozemku jižně od kostela. Vyučování v jednotřídní škole ve Vrbici zahájeno v září 1898. Prvním učitelem školy byl pan Sachs z Oráčova. Ve škole se vyučo-

valo do roku 1925, kdy byla výuka zastavena kvůli malému počtu dětí. Po uzavření školy docházely děti z Vrbice do školy v sousedním Běsně. Opětovný nárůst počtu dětí vedl koncem dvacátých let nejprve k opětovnému zřízení zimní školní expozitury a poté, co počet školou povinných dětí ve Vrbici dosáhl téměř šedesáti, i ke zřízení dvoutřídní obecné školy. Druhá třída vznikla změnou vnitřní dispozice školní budovy. Obnovené vyučování bylo ve škole zahájeno v září 1935. Ve školním roce 1940/1941 se škola stala znovu jednotřídní a koncem války došlo k jejímu opětovnému uzavření a opětovnému přiškolení Vrbice do Běsna. V letech 1945-1946 sloužila škola jako nouzové ubytování pro několik německých rodin vysídlených ze svých dosavadních domovů. V současnosti objekt už neslouží svému účelu a je v havarijním stavu.

Kostel Povýšení Svatého Kříže

V říjnu 1850 vypukla v obci epidemie cholery a vyžádala si 9 obětí. Při jedné zpáteční cestě z pohřbu přišli Wenzel Samz a Josef Hyna z čp. 16 na myšlenku postavit na místě staré zvonice na návsi kapli. Probrali možnost provedení této myšlenky a získali pro svůj plán i podporu ostatních obyvatel obce. V roce 1852 byl položen základní kámen a kostel dokončen včetně věže a střechy. V dalších letech došlo na vnitřní výbavu kostela. Druhý zvon, ulitý Juliem Heroldem v Chomutově byl pořízen za 200 zlatých, 1858 byly dohotoveny kostelní lavice a v dalším roce byla stavba dokončena zednickým mistrem Josefem Kreisslem z Děkova a tesařským mistrem Antonem Scheubertem z Oráčova. V roce 1861 byl zhotoven hlavní oltář, kazatelna a presbyterium malířem Karlem Breitenfelderem z Nového Strašecí, v roce 1862 posvětil kardinál Bedřich Schwarzenberk oltářní kámen a kalich. Samotné svěcení kostela se uskutečnilo 14. září 1862 (svátek Povýšení Sv. Kříže). Současnost: Kostel je ve špatném stavebním stavu a nevyužívá se.

Pomník padlým v 1. světové válce a zemřelým na válečné útrapy

Slavnostně odhalen v roce 1925. Slavnost se konala současně s oslavou 25. výročí založení hasičského sboru. Pomník postaven na místě zbořené obecní pastoušky. Pomník zhotoven podle návrhu Dipl. Ing. Oskara Miksche kamenickou firmou ze Stebna. Podle vzpomínek Franze Kreissla bylo na pomníku 14 jmen a rovněž tabulka se jmény prvních obětí druhé světové války. Při slavnosti se dopoledne konala bohoslužba a odpoledne beseda s hudbou ve velkém sadu sedláka Rödla. Publikace *Heimatkreis Podersam-Jechnitz in Bildern* uvádí, že pomník byl slavnostně odhalen

17. 7. 1932. Po skončení války byl zničen, podle uvedené publikace k tomu došlo při národní slavnosti 28. 10. 1945, kdy měl být pomník stržen traktorem. Seznam padlých v 1. světové válce a zemřelých na následky války: Alfred Fauska, Karl Fauska (bratr předešlého), Ed. Grübl, Karl Grübl, Alfred Hyna, Josef Hyna, Franz Brückner, Franz Kleissl, Eduard Kreissl, Rudolf Rödl, Heinrich Rupert, Josef Schmid, Karl Schmid (bratr předešlého). Nezvěstní: Emil Grübl (bratr Ed. Grübla), Julius Zimmermann.

Zderaz

Ratzkův dům

Na návsi. Dům je spojen s osobností Johanna Ratzky (24. 12. 1814 – 4. 6. 1887). V letech 1841-1882, tj. 41 let stál v čele obce (od r. 1848 starosta). Za své zásluhy vyznamenán rakousko-uherským císařem Záslužným křížem s korunou. Po Johannu Ratzkovi převzal úřad jeho syn Franz, starostou obce byl v letech 1882-85.

Žďár

Pomník padlých

Zbudován v roce 1930 nákladem 10 000 K. Slavnostně odhalen 20. 7. 1930. Po skončení války byl pomník odstraněn z původního místa a z jeho částí sestaven na novém místě pomník k poctě Rudé armády. Seznam padlých v 1. světové válce a zemřelých na následky války z roku 1929 uvádí následující jména: Franz Rosenmüller, Julius Rosenmüller, Frz. Körner, Ambr. Ringmaier, Frz. Puchner. V roce 1929 byli 3 muži ze Žďáru stále vedeni jako nezvěstní.

Kaple sv. Jana Nepomuckého

Do roku 1876 stála v místech nynější silnice. V témže roce postavena na novém místě z obecních prostředků, zčásti s podporou někdejší vrchnosti. Zakladatel velkoobchodu Karl Lüftner v Praze, místní rodák, věnoval oltář a zvon. Uctil tak památku na své zde zemřelé rodiče. Oltář představuje sv. Jana Nepomuckého a byl věnován jesenickým mešťanem Johannem Heidlerem jako vyplnění daného slibu. Menší zvon pochází ze staré kaple.

Hokov – škola.

Vrbice – škola.

Lhota – dvůr Zelený Důl.

Jesenice – vodárna.

Drahouš – letohrádek Plaveč.

Jesenice – Bachmannova vila.

Drahouš, Tlestky – pomník obětí 1. světové války.

Vlkov – pomník obětí 1. světové války.

Klečetné – Trpasličí díra.

Jesenice – kámen Na Právě.

Hořovičky – evangelický kostel.

Zderaz – Ratzkův dům.

Jesenice – Fasslův dům.

Ohlédnutí za předválečným vývojem a vývoj po odsunu Němců

Na začátku 20. století náleží oblast většinových německých obcí dnešního Rakovnicka ke dvěma politickým okresům – větší část k okresu Podbořany, menší část k okresu Žatec. Centrem oblasti je město Jesenice, od roku 1848 sídlo okresního soudu, jehož obvod tvoří více než 40 obcí. Zvýšení významu města se projevilo i na poměrně strmém růstu počtu obyvatel. Zatímco v roce 1850 má Jesenice necelých 990 obyvatel, čtyřicet let nato je to už více než 1400 obyvatel. Drtivou většinu obyvatel Jesenice tvoří Němci, podíl českého obyvatelstva je minimální (soudobé prameny ho označují jako „nepatrný"). Stejná situace je i v dalších sídlech sledované oblasti. Přelom 19. a 20. století je pro Jesenici obdobím prudkého rozmachu, jehož motorem je především starosta Franz Fassl. V roce 1897 je uvedena do provozu železniční trať Rakovník-Bečov, další velké stavby rychle následují: V roce 1904 je to nová školní budova, v roce 1906 nový vodovod, v roce 1910 okresní chorobinec. Jesenice je vyhledávaným letoviskem se zdravým okolím. Výraznějším průmyslovým podnikem je v Jesenici pouze Lüftnerova podkůvkárna. Rozšířeným průmyslovým odvětvím ve sledované oblasti je těžba ušlechtilé žuly (Krty, vrch Lovíč, Podbořánky, Soseň a další místa – negativem těžby bylo zničení některých pozoruhodných geologických památek), a těžba uhlí a ušlechtilých jílů v severní části oblasti u Kounova. K významným průmyslovým podnikům patří také cukrovar a pivovar v Kolešovicích, specifickým odvětvím je mlynářství, soustředěné především na Mlýnském potoce mezi Jesenicí a Oráčovem a na horním toku potoka Javornice u Zdeslavi. Dominantním zemědělským odvětvím je chmelařství, silné zastoupení má též ovocnářství.

Zcela svérázným regionálním projevem byl místní německý dialekt, obsahující i řadu přejatých českých slov, mezi odsunutými sudetskými Němci dodnes užívanými (např. *Liwanzen* – lívance, *Watschina* – svačina, *Schnittei* – snídaně, *Husntschanda* - kšandy, *Schkuwanken* – škubánky, *Kolatschen* – koláče, *Kasch* – kaše nebo *Gaps* – kapsa).

Místní dialekt občas přidělával starosti i samotným zdejším Němcům, jak o tom svědčí následující příhoda: Učitel v Jesenici jednou vyzval chlapce, který několikrát nepřišel do školy a nepřinesl omluvenku, aby doma vyřídil, že žádá vysvětlení hochových absencí, jinak z jeho neodůvodněné nepřítomnosti bude muset vyvodit důsledky. Druhý den chlapec přinesl lístek, na kterém byla kromě otcova podpisu jen dvě slova – Benedikte tempum! Učitel z toho nebyl moudrý, a jelikož mu slova připomínala lati-

nu, požádal o radu faráře. Farář pohlédl na lístek a připustil, že slova opravdu vypadají jako latinská, ale ani jemu že nedávají smysl, neboť znamenají něco jako „požehnané časy". Učitel proto po chlapci vzkázal, ať otec přijde záhadu objasnit sám. Jakmile otec vstoupil do dveří, ihned se na učitele obořil: „Napsal jsem to snad jasně a srozumitelně. Kluka prostě potřebuju doma. (v němčině: *Benötigte dem Buben*! – Kluka potřebuju.)."

Poklidné časy, v úrovni všedního života téměř prosté národnostního napětí (v této době je například obvyklé, že synové německých statkářů se vzdělávají v českých hospodářských školách a naopak čeští číšníci vyhledávají praxi v německých hostincích v Jesenici, aby se dobře naučili němčinu), končí v roce 1918 se vznikem Československa. Němci se v novém státě stávají menšinou a jejich pocit vykořeněnosti narůstá. Negativní vnímání nové vlasti stupňuje i postupné posilování české menšiny ve sledované oblasti, související s prováděním první pozemkové reformy (1919-1932). Růst české menšiny vede mimo jiné k zakládání nových menšinových českých škol. V roce 1920 má město Jesenice 1227 německých a 69 českých obyvatel. V obcích směrem k jazykové hranici je podíl českého obyvatelstva vyšší (například v Kolešovicích je tento poměr 787 ku 526). Kounov má v roce 1910 757 německých obyvatel a 151 českých obyvatel. V roce 1921 je Čechů v Kounově už více než Němců (509 ku 460), v roce 1929 tu Češi poprvé získávají většinu v obecním zastupitelstvu a obec má poprvé českého starostu. Přitom přibližně osmdesát procent majetku (pozemků) v Kounově bylo v té době stále v držení Němců. Překotné změny v Kounově potvrzuje i statistický nárůst počtu domů. Zatímco v letech 1900-1921 vzrostl v obci počet domů o 12, jen v letech 1921-1930 jich přibylo 26.

Vývoj národnostního soužití v Kounově z německého pohledu osvětluje Alfred Richter: „Pozemková reforma dala státu další možnost, jak pomocí rozdělení půdy v majetku původem německé šlechty na chudou vrstvu Čechů posílit svou pozici v německy mluvících oblastech. Rozdělen byl i knížecí schwarzenberský velkostatek v Kounově, přešel beze zbytku do českých rukou. Velký areál bývalého poplužního dvora, rozprostírající se od návsi a táhnoucí se východním směrem mezi usedlostí Keilových a potokem byl rozparcelován a předán českým rodinám jako stavební pozemky. Za levný peníz se pak stavělo. Tak vznikla nová ulice, které se začalo říkat Rafanda. Po celý čas během dvou velkých válek nedošlo nikdy k osobnímu nepřátelství nebo dokonce k potyčkám mezi oběma národnostními skupinami. Jistě, veškeré obyvatelstvo už netvořilo jednotu jako ve starém mocnářství. Příliš mnoho cizinců přišlo do vsi v důsledku počešťujících opatření – zavedení jen českého personálu na poště a dráze. K těmto jsme my Němci neměli žádný vztah. Mezi Němci a Čechy v obci

povstalo národnostní, politické soupeření, ale žádné otevřené nepřátelství. Respektovali jsme se, ale šli jsme každý svou cestou. Příklad. Při posvícenské tancovačce nebo při pozdějších nedělních tanečních věnečcích v Husnikově sále byla přítomná německá i česká mládež. Když jedni zpívali, druzí je nerušili, vyčkali konce a teprve pak následovali se svou písní. Po obecních volbách v následujícím roce 1929 byly kostky vrženy. Kounov získal poprvé ve své historii českou většinu, a se správcem knížecího schwarzenberského statku, vlastníkem zbytkového statku Antonínem Polífkou, poprvé českého starostu. Volební místnost v obecním hostinci byla uzavřena ve 12 hodin. Když jsem po obědě pospíchal dolů do vsi, abych zjistil výsledky voleb, slyšel jsem, jak se na mostě před hostincem radují Češi. My Němci byli poraženi a sklíčeni. V pondělí, když pominul první šok, promluvili si muži ze vsi. Přišli k nám do bytu, aby projednali námitku proti volbám. Všichni měli za nepochopitelné, že vesnice, jejíž pozemky jsou z 80 procent v držení Němců, má být nyní spravována českou většinou z Nemanic. Toto mínění, stejně jako domněnka, že několik nerozhodných Němců mělo být podplaceno pytlem obilí, však na podání protestu proti průběhu voleb nestačilo. Ale stavělo se na tom, co bylo možné dokázat a tak můj otec napsal rekurs na okresní hejtmanství do Žatce. Zůstal bez úspěchu. Německý Kounov patřil minulosti."

V obcích dále od jazykové hranice a bez pozemků určených k rozparcelování nebyl růst české menšiny tak citelný. Stále výrazně německá Jesenice nepřestávala ani mezi válkami budovat své postavení živého regionálního centra a příjemného letoviska. Plánem představitelů města bylo vybudovat z Jesenice „klimatické lázně," tento záměr však zhatila druhá světová válka. Letním hostům byl v Jesenici k dispozici Velký rybník (z propagačních účelů označovaný jako Jezero) s plovárnou, výčepem petrohradského piva, letními plážovými slavnostmi a pestrou škálou sportovního vyžití včetně plachtaření, ve městě byla k dispozici pestrá škála možností kvalitního stravování, ubytování (především formou letních bytů – počet stálých letních hostů se odhadoval až na dva tisíce) a zábavy (koncerty, taneční večery, od roku 1928 také stálé kino Hubert).

Významným činitelem v životě předválečných obyvatel sledované oblasti byla církev. Silné náboženské cítění obyvatel se projevovalo navenek množstvím okázalých církevních slavností – poutí, procesí atd. – např. velkolepé procesí Božího Těla v Jesenici. Silná byla ve sledované oblasti tradice poutí – pouť ke kapličce Panny Marie Altöttingenské na Plávči, pouť (slavnost) *Maria-Brief-Fest* v Kolešovicích, pouť ke kapli sv. Jana Nepomuckého v Jesenici a Svatovojtěšská pouť v Kounově.

Meziválečné období s sebou přineslo rostoucí zájem o sport, především fotbal, bojující zpočátku s pověstí násilnické zábavy nevhodné pro mládež. V Jesenici byl fotbalový klub založen v roce 1920, v Podbořánkách 1933. V Kolešovicích působil mezi válkami německý i český fotbalový klub. Pravidelně jednou do roka se konalo utkání obou kolešovických týmů.

Období mezi dvěma světovými válkami patřilo také budování pomníků obětem 1. světové války. Vznikly ve většině obcí a po druhé světové válce byly všechny pravděpodobně až na jedinou výjimku (společný pomník obcí Drahouš a Tlestky na společném hřbitově mezi oběma obcemi) strženy nebo zbaveny původních tabulí se jmény a nežádoucích symbolů.

Události předcházející ve sledované oblasti podpisu Mnichovské dohody a odtržení pohraničních oblastí od Československa nejsou prozatím dostatečně osvětleny. V roce 1935 dochází v Jesenici k založení místní skupiny Sudetoněmecké vlastenecké fronty (*Sudetendeutsche Heimatfront),* v jejímž čele stál Konrad Henlein (později došlo k přejmenování této politické organizace na Sudetoněmeckou stranu – *Sudetendeutsche Partei*). Začátkem května 1935 promluvil Konrad Henlein ke shromáždění sudetských Němců na jesenickém náměstí. V té době si ovšem Henlein ještě ve svých veřejných projevech zachovával „odstup od německého národního socialismu a ujišťoval o loajalitě k československému státu a zdůrazňoval uznání myšlenky občanských svobod". 1. května 1938 zavlály na dvou jesenických domech vlajky s hákovým křížem. Podle kroniky Jesenice to bylo možné jen proto, že v těchto domech „bydleli říšskoněmečtí příslušníci". Následující čtyři strany kroniky, popisující pravděpodobně obsazení pohraničí německou armádou, byly po roce 1945 vytrženy. Zápisy kroniky pokračují až od podzimu 1939.

Poměrně dramatická situace nastala na podzim 1938 v Kounově. Jelikož se jednalo o obec s českou většinou, nebyla původně do záboru zahrnuta. Po incidentu, pravděpodobně účelovém, kdy někdo vhodil kámen do okna německé školy, byl Kounov dodatečně do zabraného území zařazen, údajně proto, „aby byla ochráněna německá menšina".

Údaje o počtu českých obyvatel, kteří v souvislosti s připojením českého pohraničí k Německu opustili sledovanou oblast, nejsou k dispozici. Jedinou pomůckou může být porovnání počtu obyvatel před a po připojení pohraničních oblastí k Německu na podzim roku 1938. K dispozici jsou statistické údaje o počtu obyvatel v letech 1930 a 1939. Nejvýraznější změny lze opět zaznamenat v obcích na jazykové hranici, tj. v Kolešovicích (1501/1176), Kounov (1084/852), Svojetín (1083/824). V obcích

dále od jazykové hranice je rozdíl v počtu obyvatel nevýrazný (Jesenice – 1542/1508, Hořesedly – 776/721, Oráčov 606/560). Je však třeba připomenout, že údaje o změně počtu obyvatel v sobě zahrnují i přirozený demografický vývoj.

Odsun Němců ze sledované oblasti byl zahájen záhy po skončení druhé světové války. Jesenici opustily první transporty už v červnu 1945. Obdobně tomu bylo i v dalších obcích. Váha povoleného zavazadla se pohybovala od cca 25 kg do 50 kg. Veškeré cennosti, vkladní knížky a podobně byly Němcům odebírány při důkladných kontrolách, které podstupovali několikrát během transportu.

Průběh odsunu a počet odsunutých Němců se prozatím nepodařilo zdokumentovat. Obvykle odhadovaný údaj, že v okrese Jesenice (tj. podstatná část sledovaného území) se jednalo o zhruba 2000 lidí, se však jeví jako značně podhodnocený údaj. Jen z Jesenice, Vrbice, Oráčova a Svojetína (tj. čtyř ze zhruba čtyřiceti sídel oblasti) bylo odsunuto minimálně 1900 Němců.

Nevyjasněnou otázkou prozatím zůstává také činnost sběrných a internačních táborů na území Rakovnicka (existenci těchto táborů se podařilo prokázat v Jesenici - soudní budova, Modrý kříž, hotel Worschech, v Rakovníku a v Roztokách u Křivoklátu) a nasazení Němců k pracím v dolech, zemědělství apod. (v tomto případě se jednalo především o Němce z jiných regionů, například z Karlovarska. Nasazeni byli mimo jiné k práci na dole Perun u Mutějovic nebo v dolech u Rakovníka.).

Osvětlení odsunu Němců, činnosti sběrných a internačních táborů a pracovní nasazení Němců naráží na zoufalý nedostatek pramenných materiálů. Pokud vůbec existují, jsou roztroušené v nejrůznějších fondech a často postrádají nejzákladnější identifikační údaje (typicky se jedná například o nedatované seznamy jmen, kterým navíc chybí i místní určení). Zajímavé téma k bližšímu prozkoumání představují dochované žádosti Němců nasazených v oblasti dnešního okresu Rakovník na práci o povolení k odchodu do Německa. Dochované žádosti jsou ještě z počátku padesátých let.

Kritické období, kdy probíhal zároveň postupný odsun Němců a příděl zkonfiskovaného majetku novým osídlencům (tj. především léta 1945-1946 a v menší míře až zhruba do roku 1950) je vůbec pro badatele tvrdým oříškem. Dobrat se alespoň nějakých pramenů osvětlujících tuto zlomovou dobu vyžaduje časově velmi náročnou a téměř detektivní práci. Dosud nalezené dokumenty z tohoto obobí ukázaly, že přebírání zkonfis-

kovaného majetku novými osídlenci provázely často nechutné tahanice, podezírání a udávání. Docházelo k absurdním, nikoliv však výjimečným situacím, kdy německá rodina očekávající odsun sdílela svůj domov, který jí ovšem už nepatřil, s dosídlenou rodinou (která na tento neudržitelný stav upozorňovala příslušné úřady a žádala o urychlené vystěhování Němců; v jiných případech se jednalo o víceméně respektované soužití), nebo kdy dosídlená rodina byla nucena přidělený dům a hospodářství po krátké době opustit, neboť majetek byl přidělen některému z příslušníků Svobodovy armády, kteří měli při rozdělování zkonfiskovaného majetku přednost. Časté byly požadavky dosídlenců k přidělení dalšího majetku, neboť přidělený majetek považovali za nedostatečný pro svou potřebu. Přitom se většinou jednalo o kompletně zařízené nemovitosti, často včetně hospodářského zvířectva, strojů apod. Extrémní se z tohoto pohledu jeví doložená žádost nejmenovaného dosídlence o dva další domy.

Na uvolněná zemědělská hospodářství často přicházeli lidé bez zkušeností (mezi žadateli o majetek se často objevují nemajetné chudé rodiny nejrůznějších zřízenců, úředníků apod.), což v kratším či delším časovém horizontu nutně vedlo k úpadu hospodářství. Vysídlené „obce duchů" podléhaly nájezdům takzvaných „zlatokopů", rabování bylo podle dochovaných svědectví na denním pořádku.

Navzdory úsilí dosidlovacích komisí zůstala řada objektů neobydlených a ponechaných svému osudu. Svědčí pro to i výrazný pokles počtu obyvatel, především v okrajových sídlech. Viz následující přehled:

Srovnání počtu obyvatel v obcích sledované oblasti v letech 1921, 1930 a 1950:

Bedlno (Wedl) – 147 /157 / 49

Bukov (Muckhof) – 137 / 134 / 52

Děkov (Dekau) – 384 / 400 / 129

Drahouš (Drahuschen) – 153 / 181 / 133

Heřmanov (Hermannsdorf) – 216 / 187 / 90

Hokov (Hokau) – 303 / 348 / 126

Hořesedly (Horosedl) – 594 / 776 / 453

Hořovičky (Deutsch-Horschowitz) – 575 / 578 / 351

Hůrky (Bergwerk) – 21 / 20 / 9

Chotěšov (Kotieschau) – 164 / 174 / 84

Jesenice (Jechnitz) – 1296 / 1542 / 1130
Klečetné (Kletscheding) – 164 / 201 / 113
Kolešov (Golleschau) – 343 / 354 / 153
Kolešovice (Kolleschowitz) – 1 266 / 1 341 / 728
Kosobody (Gossawoda) – 131 / 122 / 79
Kounov (Kaunowa) – 980 / 1 084 / 709
Krty (Gerten) – 382 / 382 / 247
Kůzová (Wallisgrün) – 126 / 127 / 50
Lhota (Wellhotten) – 216 / 217 / 85
Nová Ves (Neudorf) – 125 / 125 / 62
Nová Ves (Neuwallisdorf) – 210 /183 / 77
Oráčov (Woratschen) – 569 / 606 / 406
Otěvěky (Nedowitz) – 153 / 148 / 93
Podbořánky (Podersanka) – 215 / 223 / 142
Pšovlky (Pschoblik) – 501 / 513 / 311
Řeřichy (Röscha) – 208 / 147 / 113
Smrk (Smrk) – 77 / 56 / 23
Soseň (Sossen) – 245 / 228 / 115
Svatý Hubert (St. Huberti) – 10 / 15 / 8
Svojetín (Swojetin) – 731 / 775 / 447
Švihov (Smihof) – 212 / 190 / 143
Tlestky (Tlesko) – 111 / 115 / 66
Václavy (Watzlaw) – 203 / 190 / 91
Veclov (Wetzlau) – 227 / 244 / 104
Velká Chmelištná (Gross-Chmeleschen) – 286 / 242 / 158
Vlkov (Wilkau) – 313 / 322 / 111
Vrbice (Fürwitz) – 228 / 250 / 112
Zderaz (Dereisen) – 261 / 248 / 155
Zdeslav (Deslawen) – 230 / 210 / 154
Žďár (Schaar) – 169 / 184 / 128

V některých obcích tedy počet obyvatel klesl navzdory úsílí dosidlovacích komisí o více než 50 %. To mělo za následek, že už v raných padesátých letech se ve vysídlených obcích začaly hroutit neobydlené a v důsledku zanedbané údržby zchátralé domy a tvář bývalých německých obcí se začala radikálně měnit k horšímu, jak dosvědčují i útržkovité zprávy uveřejněné v Německu vydávaném časopise *Heimatbrief Saazerland*, věnovaném zájmům sudetských Němců odsunutých z okresů Podbořany a Žatec.

Devastaci území dovršil oficiální nástup komunistů k moci v roce 1948 a kolektivizace soukromého vlastnictví. Pro Jesenici se symbolickým potvrzením jejího úpadku stalo zrušení statutu města v roce 1948 a její včlenění mezi řadové obce. Následující rozbití okresu Podbořany během reformy územní samosprávy v šedesátých letech a připojení větší části bývalého soudního okresu Jesenice k okresu Rakovník bylo jen pověstným hřebíčkem do rakve někdejšího významného regionálního centra.

Nic na tom nemohla změnit ani plakátová propaganda hlásající budování „nové" Jesenice. Živelná přestavba města podle představ socialistických plánovačů vykuchala přirozeně vzniklý historický ráz města a uvolněná místa zaplnila odlidštěnými hranoly nového sídliště, pavilónu školy, kulturního domu, obchodního domu a dalších monstrózních staveb. „Netušený růst rekreační oblasti" se stal eufemismem pro bezuzdnou výstavbu rekreačních objektů na břehu Velkého rybníka. Sportovní hřiště nahradil lidový autokempink a vyhlášenou jesenickou plovárnu rekreační středisko. Cynismus „nové, socialistické" doby dovršilo zřízení letního kina v prostoru starého jesenického hřbitova. Starosvětský ráz historického města byl tatam.

Sídla sledované oblasti sice nepostihla devastace v takovém rozsahu, jakou lze sledovat například v severní části někdejšího okresu Podbořany (Vysoké Třebušice, Zlovědice, Chotěbudice a další místa), i tady však nenávratně zmizely celé části sídel, o samotách nemluvě. Vzácnou výjimkou, která si dodnes uchovala svůj původní ráz, je náves ve Švihově, především její severní část s důmyslně nakupenými usedlostmi.

Zřejmě jediným světlým bodem poválečné historie sledovaného území se stalo vyhlášení okolí Jesenice Přírodním parkem Jesenicko, jehož posláním je zachovat zdejší unikátní krajinný ráz.

O sebejistotě při potlačování německé minulosti výmluvně svědčí příklad Vlastivědného muzea v Jesenici, založeného v roce 1959 s cílem „pěstovat mezi dosídleným obyvatelstvem Jesenicka vztah k novému domovu

a snést průkazný materiál o slovanském původu kraje." Ve městě, zformovaném během tří století německé minulosti, šlo o nadlidský úkol.

V roce 1963 vznikla v sousedství hospodářského dvora Čížkov Věznice Oráčov. Původně se jednalo o provizorní dřevěné objekty, koncem šedesátých let byla dokončena výstavba první zděné ubytovny pro odsouzené. V současnosti má rozsáhlá věznice normovou ubytovací kapacitu 487 míst a je profilována jako věznice s ostrahou.

Odsun německého obyvatelstva znamenal prudkou změnu národnostních poměrů, nedokázal však zpřetrhat vazby odsunutých Němců ke své původní vlasti. Ještě dnes žijí stovky odsunutých Němců a tisíce jejich potomků. Pro některé je minulost uzavřenou kapitolou, značná část z nich však nadále zůstává ve spojení se svou bývalou vlastí. Příslušníci jednotlivých obcí udržují i kontakt mezi sebou navzájem prostřednictvím tzv. místních důvěrníků – *Ortsbetreuer*, jejich zájmům – pro oblast bývalých okresů Podbořany a Žatec – je věnován měsíčník *Heimatbrief Saazerland*, vycházející nepřetržitě už od konce 40. let. Dokumentační středisko pro bývalý okres Podbořany – *Heimatstube Podersam-Jechnitz* - se nachází v bavorském městě Kronach. Sídlí na tamním Cranachově náměstí v domě ze 17. století a součástí střediska je i muzejní expozice. Dokumentační středisko pro bývalý okres Žatec sídlí ve městě Georgensgmünd; www.saazer-heimatmuseum.de.

Poválečný vývoj pohraničí je dobré vnímat i z pohledu odsunutých sudetských Němců. Takzvané cestovní zprávy uveřejňované v *Heimatbrief Saazerland*, ve kterých sudetští Němci líčí své dojmy z návštěvy své bývalé vlasti, k tomu dávají dobrou příležitost. Je to neveselé čtení doprovázené často fotografiemi zpustlých hřbitovů, pobořených kaplí, sesutých domů a zdevastovaných návsí (např. *Ortsbetreuer* Franz Kreissl z Vrbice uvádí: „Jedna z návštěvnic naší staré vlasti mi napsala: Jak já se těšila, že zas uvidím svůj domov, kde jsem se narodila a kde jsem prožila své dětství. Místo radosti mě však čekalo jen zděšení, které mi vehnalo slzy do očí."). Poselství sdělovanému mezi řádky není těžké porozumět - po odsunutých Němcích zůstal v pohraničí obrovský majetek a tohle z něj Češi udělali. Je to výčitka, proti které nelze nic namítnout, tuto vinu není na koho svést. Zbídačené pohraničí je česká vizitka.

V posledních letech lze na Rakovnicku sledovat opatrný růst zájmu o německou minulost bývalých většinových německých obcí. Klíčovou roli v tom sehrály aktivity místostarosty Jesenice Romana Valuše, který v roce 2007 inicioval setkání zástupců Jesenice a rakovnického regionu s před-

staviteli organizace odsunutých sudetských Němců z bývalého okresu Podbořany. Na základech položených touto iniciativou vznikla i tato publikace. Ojedinělým počinem, který čeká na následování, je systematická dokumentace historie obce Děkov (před i po válce), realizovaná místní samosprávou ve spolupráci se sdružením Antikomplex. Výsledky společného úsilí budou představeny v expozici v podkroví rekonstruované děkovské fary. Průkopnickým činem se stala obnova pomníku obětí 1. světové války v Děkově v původní podobě včetně desky se jmény obětí.

Pro ty, kteří chtějí vědět víc

Nejvydatnějším pramenem pro hlubší poznání německé minulosti bývalých většinových německých obcí Rakovnicka je v Německu vydávaný měsíčník *Heimatbrief Saazerland*, věnující se zájmům odsunutých sudetských Němců z bývalých politických okresů Podbořany a Žatec. Časopis vychází od roku 1947 a obsahuje řadu cenných příspěvků k historii, místopisu, národopisu, odsunu a dalším tématům.

Základním pramenem ke studiu sledované oblasti jsou publikace *Der politische Bezirk Podersam* (1902) a *Der politische Bezirk Saaz* (1904). Na tyto publikace navazují publikace *Saazerland Hopfenland – Heimatbuch für die Kreise Saaz und Podersam* (1959, vydáno v Mnichově; publikace obsahuje i odkazy na další literaturu), a převážně obrazová publikace *Heimatkreis Podersam-Jechnitz in Bildern* (2006, vydáno v Norimberku). Kronikou denních událostí jsou noviny *Saazer Anzeiger*. Cenným pramenem jsou také Adresáře (*Adressbuch*) okresů. Ojedinělou prací je třísvazková strojopisná monografie obce Podbořánky od Sigwalta Kaisera. Dějiny dobývání uhlí u Kounova popisuje publikace Dobývání uhlí na Kladensku (Kartis, 2006) a další drobnější publikace.

Skutečnou studnicí poznání jsou pak archivy dokumentačních středisek jednotlivých okresů (Podbořany a Jesenice v Kronachu, Žatec v Georgensgmündu). Nalézt zde lze rozsáhlý listinný i obrazový fond k jednotlivým obcím, související literatura a další informační zdroje včetně muzejních trojrozměrných předmětů.

Uvedené publikace a informační zdroje byly také základním pramenem při tvorbě této publikace.

Další použité zdroje

- Fondy SOkA Rakovník
- Fondy Muzea T. G. M. Rakovník
- Fondy Národní knihovny Praha
- Osobní archiv Romana Hartla
- Archiv Rakovnicko o. p. s.
- Archivy obcí
- Archiv regionálního týdeníku RAPORT
- Vzpomínky pamětníků
- Internet

Publikaci Většinové německé obce Rakovnicka po roce 1900 vydala v roce 2011 Rakovnicko o. p. s. v rámci realizace projektu spolupráce Rakovnicko o. p. s. a Posázaví o. p. s. „Společné osudy“.

Historické fotografie poskytli: Heimatstube Podersam-Jechnitz Kronach, Muzeum T. G. M. Rakovník, Státní okresní archiv Rakovník, Obec Kounov.

Rakovnicko o. p. s., Husovo náměstí 255, 269 01 Rakovník

Sazba a tisk: Pavel Fuksa – GraTypoPrint

Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova: Evropa investuje do venkovských oblastí

